

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

На правах рукопису

САЛТИНСЬКИЙ ВАЛЕНТИН ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 336.717 ⁰⁴²¹
С 16

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ
КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА ОСНОВІ ПІДВИЩЕННЯ
РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ**

Спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

Дисертація

на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, доцент

Дмитренко М.Г.

Суми 2003

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РІВНЕМ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ТА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ	13
1.1. Основні завдання забезпечення фінансової стійкості та ліквідності комерційних банків	13
1.2. Методологічні засади формування ресурсного потенціалу та забезпечення фінансової стійкості комерційних банків	24
1.3. Завдання підвищення рівня капіталізації та концентрації банківського капіталу	44
Висновки до розділу 1	62
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ	67
2.1. Аналіз сучасного стану капітальної бази комерційних банків	67
2.2. Особливості капіталізації та забезпечення фінансової стійкості банків із іноземним капіталом	83
2.3. Підвищення ефективності діяльності банків як основа забезпечення їх фінансової стабільності	99
Висновки до розділу 2	113
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ТА ЛІКВІДНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ	116
3.1. Формування оптимальної структури балансу комерційного банку	116
3.2. Обґрунтування стратегії управління ліквідністю комерційного банку	138

— 61 —

3.3. Забезпечення стабільності функціонування комерційних банків на основі запровадження системи страхування депозитів	154
3.4. Підвищення рівня концентрації банківського капіталу на основі створення банківських об'єднань	168
Висновки до розділу 3	182
Висновки	187
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	198
Додатки	215

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

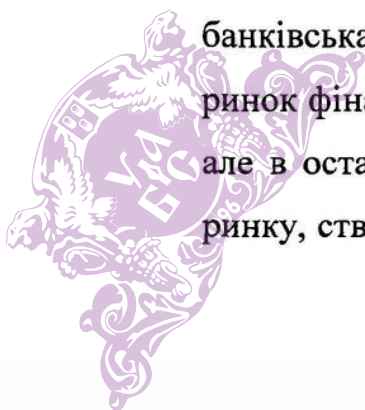

ВСТУП

Формування та розвиток банківської системи є одним із ключових напрямків перебудови економіки України, розгортання трансформаційних процесі переходу від планово-адміністративної системи управління народним господарством до суто ринкових механізмів регулювання економіки на основі використання економічних методів, вільної конкуренції та демократичних децентралізованих засад управління ринком.

Забезпечення фінансової стійкості діяльності комерційних банків є основою стабільної банківської системи, запорукою успіху економічних перетворень і макроекономічного розвитку. Від рівня розвитку банківської системи, її ресурсного потенціалу, надійності та високого рівня платоспроможності залежить забезпеченість фінансовими ресурсами всіх галузей народного господарства. Необхідність поступального розвитку економіки України та досягнення високих темпів приросту внутрішнього валового продукту можливі за умов забезпечення високого рівня концентрації фінансових ресурсів і стабільного розвитку банківської системи.

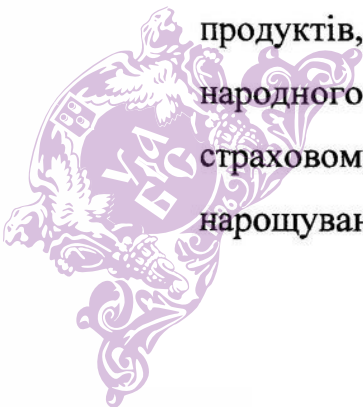
Специфікою вітчизняної банківської системи, як складової фінансово-кредитного ринку України, є те, що вона практично сформована заново, на нових ринкових принципах і підходах, а тому виявилася життєздатною і достатньо стійкою. Окрім того, слід зазначити, що банківська система на сьогодні стала стержнем фінансово-кредитної системи, її ключовою ланкою, завдяки чому, хоча й повільніше, ніж банківська система, розвивається й фінансовий ринок у цілому, в т.ч. й ринок фінансових послуг. Зазначене відставання було достатньо значним, але в останні роки завдяки розвитку страхового, фондового, валютного ринку, створенню пенсійних та інвестиційних фондів ця різниця постійно

зменшується. При цьому слід зазначити, що вказані процеси стимулюють необхідність подальшого зміцнення і вдосконалення банківської системи.

У сучасній економічній системі зі значним посиленням ролі та значення фінансового сектора значно зросли вимоги до комерційних банків. Якщо на першому етапі їх становлення головними завданнями були необхідність створення розгалуженої мережі, спеціалізація, розробка нормативної та інструктивної бази, підготовка кадрів, пошук клієнтів тощо, та сьогодні на перший план виходять проблеми забезпечення стабільної діяльності як окремого банку так і всієї банківської системи, освоєння нових видів банківських послуг і продуктів, вдосконалення менеджменту, розробка систем моніторингу та схем уникнення ризиків і інші. При цьому, на нашу думку, головну роль у вирішенні зазначених питань повинно відігравати забезпечення стабільного фінансового стану комерційних банків шляхом підвищення рівня їх капіталізації, концентрації банківського капіталу, ліквідності, платоспроможності та конкурентоспроможності на основі стійкого розвитку з врахуванням системи ризиків і вирішення соціально-економічних завдань, які ставить суспільство перед банківською системою.

Проведений аналіз свідчить, що за роки незалежності України створено надійну банківську систему, яка довела свою здатність виконувати покладені на неї завдання і забезпечує сталий економічний розвиток держави. Разом з тим виявилось, що на сучасному етапі розвитку фінансово-кредитного ринку перед банківською системою постали нові завдання, пов'язані з різким зростанням обсягів грошових потоків, появою нових сегментів фінансового ринку, видів послуг і продуктів, зростанням обсягів фінансування і кредитування галузей народного господарства, необхідністю активної діяльності на фондовому і страховому ринках, у сфері інвестицій тощо, що вимагає різкого нарощування обсягів банківських операцій і банківського капіталу, тобто

підвищення рівня його концентрації. І головним напрямком підвищення рівня концентрації банківського капіталу є саме капіталізація.

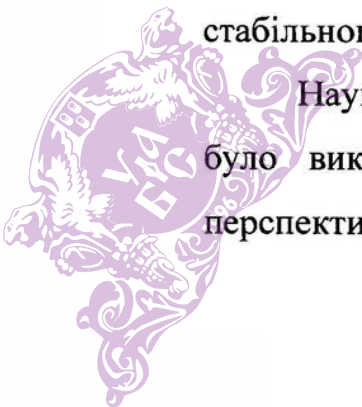
Однак, слід зазначити, що на фінансовому ринку і в банківській сфері, зокрема, неприпустиме просте механічне нарощування капіталу чи зміна інших показників. Це повинен бути чітко контрольований процес, який базується на врахуванні системи певних норм і нормативів, обмежень, ризиків, вдосконаленні регіональної мережі банків, системи внутрішньобанківського менеджменту тощо.

Тому виключно важливого значення в сучасних умовах розвитку вітчизняної банківської системи набуває необхідність вдосконалення діяльності комерційних банків на основі забезпечення їх фінансової стійкості шляхом підвищення рівня концентрації банківського капіталу, ліквідності та платоспроможності, що є запорукою динамічного розвитку всього фінансового ринку і визначає наукове і практичне значення виконаного дисертаційного дослідження.

В цілому у вітчизняній науковій літературі проблеми забезпечення фінансової стійкості комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації висвітлено недостатньо повно. Окремі аспекти досліджено в роботах Вядрової І.М., Гейця В.М., Гриценка А.А., Дзюблюка О.В., Дмитренка М.Г., Луціва Б.Л., Лютого І.О., Міщенка В.І., Мороза А.М., Пересади О.А., Савлука М.І., Шаповалова А.В. та інших.

Ставлячи за мету наукове обґрунтування процесів забезпечення фінансової стійкості комерційних банків на основі підвищення рівня їх капіталізації, автор виходив із необхідності підвищення рівня платоспроможності та ліквідності комерційних банків і забезпечення стабільного функціонування всієї банківської системи.

Наукові результати, теоретичні положення та висновки дослідження було використано при виконанні науково-дослідних тем: “Стан і перспективи розвитку банківської системи України” (номер державної

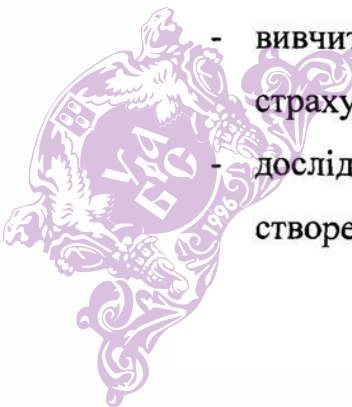

реєстрації 01970044204) та “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0102U006965). До звітів за цими темами включено розробки автора щодо вдосконалення методики розрахунку власного капіталу банку, показників ліквідності та платоспроможності з врахуванням дії системи ризиків, а також пропозиції щодо вдосконалення управління ліквідністю, страхування банківських депозитів та створення банківських об’єднань.

Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування конкретних методів і механізмів забезпечення стабільної діяльності комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі завдання дослідження:

- дослідити сучасний стан і рівень розвитку банківської системи України;
- визначити стан та структуру капітальної бази комерційних банків;
- визначити динаміку основних показників, що характеризують фінансову стійкість комерційних банків;
- дослідити взаємозв’язок економічних категорій “фінансова стійкість”, “капіталізація” та “ліквідність” комерційного банку в умовах становлення банківської системи;
- вдосконалити методики розрахунку показників капіталу банку, ліквідності та платоспроможності з врахуванням ризиків;
- дослідити механізми збалансування обсягів і структури активів і пасивів комерційного банку з метою підвищення ефективності банківської діяльності;
- вивчити методи організації та запропонувати механізми вдосконалення страхування банківських депозитів;
- дослідити закономірності концентрації банківського капіталу на основі створення нових банківських об’єднань.

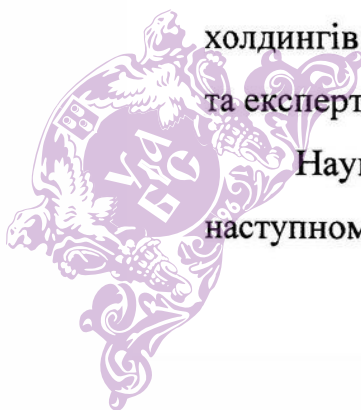
Об'єктом дослідження є забезпечення фінансової стійкості та стабільної діяльності комерційних банків в умовах становлення банківської системи.

Предметом дослідження є підвищення рівня капіталізації комерційних банків з метою забезпечення їх фінансової стійкості.

Теоретичною і методологічною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні концепції теорії фінансів і банківської діяльності. При виконанні досліджень залежно від конкретних цілей і задач використано методи економічного аналізу та вивчення економічних процесів: монографічний, нормативно-розрахунковий, індексний, групувань, багатофакторного аналізу, експертних оцінок, балансовий, соціологічний, системно-структурний, економіко-математичного моделювання та інші.

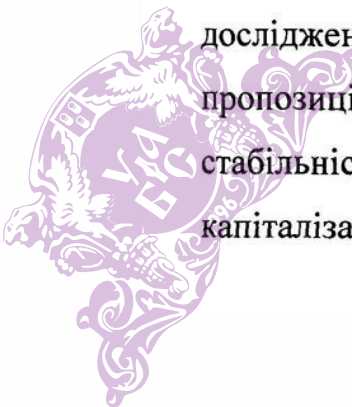
Дослідження сучасного стану банківської системи здійснено з використанням монографічного методу, системно-структурного й багатофакторного аналізу, групувань, побудови динамічних рядів. При вдосконаленні методик розрахунку капіталу банку, ліквідності та платоспроможності, а також збалансуванні активів і пасивів комерційного банку використовувалися методи економіко-математичного моделювання, індексний, експертних оцінок і нормативно-розрахунковий. Розробка рекомендацій щодо вдосконалення механізмів управління ліквідністю та організації страхування банківських депозитів здійснювалася з використанням методів систематизації й узагальнення, багатофакторного аналізу, нормативно-розрахункового та балансового. При обґрунтуванні організаційно-економічних засад створення та діяльності банківських холдингів використано методи групувань, системно-структурного аналізу та експертних оцінок.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в наступному:

- суттєво поглиблено економічний зміст і взаємозв'язок категорій “фінансова стійкість”, “капіталізація” та “ліквідність” комерційного банку в умовах становлення вітчизняної фінансово-кредитної системи;
- вдосконалено методики розрахунку власного капіталу банку, показників ліквідності та платоспроможності з врахуванням дії системи ризиків;
- суттєво вдосконалено схему збалансування динаміки активів і пасивів комерційного банку з метою управління структурою ресурсів комерційного банку та підвищення рівня ефективності банківської діяльності;
- вперше обґрунтовано механізм управління та розроблено матрицю режимів ліквідності комерційного банку залежно від рівня концентрації банківського капіталу;
- обґрунтовано нові методичні підходи до формування оптимальної структури комерційного банку;
- суттєво вдосконалено методику страхування банківських депозитів з метою підвищення рівня ліквідності комерційних банків;
- розроблено нові підходи та обґрунтовано механізми забезпечення фінансової реструктуризації та фінансової стійкості діяльності комерційного банку;
- вперше обґрунтовано організаційно-економічну схему створення банківського холдингу на основі об'єднання різних організаційно-правових форм господарських структур, що функціонують на ринку банківських і фінансових послуг.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається обґрунтованими рекомендаціями та пропозиціями щодо вдосконалення управління фінансовою стійкістю та стабільністю діяльності комерційних банків на основі підвищення рівня їх капіталізації та ефективності роботи.

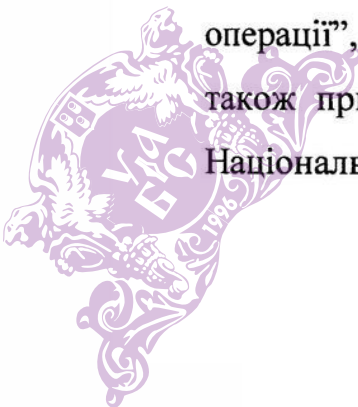
Проведене автором узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду управління ліквідністю і платоспроможністю банків, забезпеченням високого рівня капіталізації та рівня концентрації банківського капіталу можуть бути використані при подальшому вдосконаленні законодавчої та нормативно-правової бази щодо банківської діяльності та грошово-кредитного регулювання з боку Національного банку України.

Пропозиції щодо вдосконалення методики розрахунку показників капіталу, ліквідності та платоспроможності з врахуванням системи ризиків, схема збалансування активів і пасивів, а також механізм управління та матриця режимів ліквідності можуть бути використані комерційними банками при організації поточної діяльності та розробці перспектив розвитку.

Використання обґрунтованих автором пропозицій стосовно фінансової реструктуризації комерційних банків, організації страхування банківських депозитів та вдосконалення організаційно-економічних схем створення банківських об'єднань сприятиме забезпеченню стабільного функціонування банківської системи в цілому.

Конкретні пропозиції та рекомендації автора використано при розробці Закону України “Про банки і банківську діяльність”, а також включено до нормативних та інструктивних матеріалів Національного банку України.

Одержані автором результати та методичні розробки за наслідками дослідження використовуються у навчальному процесі в Українській академії банківської справи при викладанні дисциплін “Банківські операції”, “Операції центрального банку” та “Банківський нагляд”, а також при проведенні програм з підвищення кваліфікації працівників Національного банку України та комерційних банків.

Наукові результати, що виносяться на захист, одержані дисертантом особисто і знайшли відображення в опублікованих працях. Особистий внесок здобувача полягає у поглибленні економічного змісту досліджуваних категорій і понять, вдосконаленні методик розрахунку окремих показників, схеми збалансування активів і пасивів, обґрунтуванні механізмів управління ліквідністю комерційного банку, структури балансу, організації страхування банківських депозитів, розробці механізмів фінансової реструктуризації та організаційно-управлінських схем.

У роботі: Міщенко В.І., Шаповалов А.В., Салтинський В.В., Вядрова І.М. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків. – К.: Знання, 2002. – 216 с. – автором висвітлено проблеми капіталізації комерційних банків, збалансування динаміки активів і пасивів, розробки оптимальної схеми та структури балансу, а також досліджено вплив ризиків на рівень фінансової стійкості та ліквідності банку.

У статті: Міщенко В.І., Салтинський В.В. Проблеми фінансового оздоровлення комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації //Вісник УАБС. – 2001. - № 1(10). – автором обґрунтовано засади фінансової реструктуризації та зміцнення капітальної бази банку з врахуванням класифікації банків за рівнем їх фінансової стійкості та платоспроможності, а також внесено пропозиції щодо вдосконалення показників розрахунку банківського капіталу.

Основні положення та результати виконаного дисертаційного дослідження широко апробовані та були оприлюднені на численних науково-практичних семінарах. Серед них:

Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (Суми, 2000, 2003);

Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України” (Харків, 2003);

Всеукраїнська науково-практична конференція “Українське адміністративне право: актуальні проблеми реформування” (Суми, 2000);

Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми трансформації економіки України” (Дніпропетровськ, 2000).

Результати дисертаційного дослідження опубліковані у 8 наукових працях, із яких 6 є фаховими, загальним обсягом 13,9 друкованих аркушів, із яких особисто автору належить 5,1 д.а.

Дисертація складається з вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації – 218 сторінок, у т.ч. на 44 сторінках розміщені 34 таблиці, 5 ілюстрацій, 4 додатки і список використаних джерел із 205 найменувань.

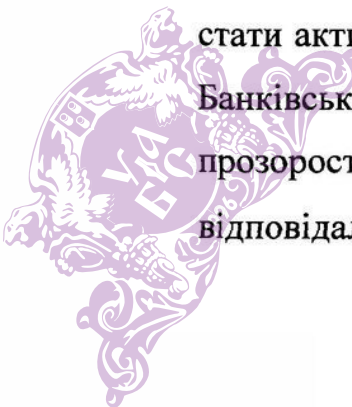
РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РІВНЕМ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ТА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

1.1. Основні завдання забезпечення фінансової стійкості та ліквідності комерційних банків

Стратегічним завданням подальшого розвитку банківської системи є зміцнення її фінансової стійкості на основі уникнення системних банківських криз; підвищення якості реалізації банківським сектором функцій з акумулювання заощаджень населення, коштів підприємств і їх трансформації в кредити та інвестиції; відновлення та зміцнення довіри до вітчизняної банківської системи з боку інвесторів, у т.ч. й іноземних, та вкладників – фізичних осіб; уникнення використання кредитних організацій у недобросовісній фінансовій практиці і, зокрема, у відмиванні грошей.

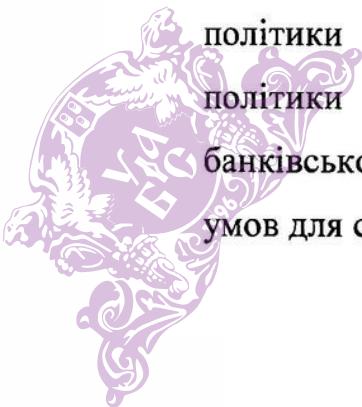
Як зазначається у “Комплексній програмі розвитку банківської системи України у 2003-2005 роки”, затвердженій Національним банком України: “ На перше місце повинно вийти забезпечення системної стабільності, зменшення вразливості банківської системи до зовнішніх та внутрішніх факторів дестабілізації, підвищення якості та ефективності її діяльності. Розвиток банківської системи має бути спрямований на збільшення обсягів обслуговування підприємств та населення в усіх регіонах країни. Кредити повинні стати доступними та привабливими, банківські послуги – різноманітними за видами та умовами. Банкам слід стати активними учасниками розвитку фінансового та страхового ринків. Банківська діяльність повинна базуватися на засадах відкритості, прозорості, рівності та неупередженості, дотримання ділової етики, відповідальності перед клієнтом, суспільством та державою” [58, с. 2].

З метою досягнення поставлених стратегічних цілей реформування банківської системи в найближчі 2-3 роки необхідно вирішити цілу низку важливих практичних завдань. Це, перш за все, зміцнення фінансового стану життєздатних банків і виведення з ринку проблемних кредитних установ, підвищення рівня капіталізації кредитних організацій і якості капіталу, розвиток діяльності банківської системи по залученню коштів населення і підприємств, розширення операцій банків в секторі реальної економіки. При цьому стратегічні завдання реформування банківського сектора можуть бути успішно вирішені тільки за умови здійснення системи загальних ринкових перетворень, які включають в першу чергу структурні, податкові та адміністративно-правові складові.

Вирішення вказаних завдань можливе тільки за умови підвищення ефективності корпоративного управління банками відповідно до міжнародних стандартів і вимог. Так, Організація економічного співробітництва та розвитку в 1999 р. визначила кілька стандартів корпоративного управління, розробила керівництво, яке може бути використано державними органами при здійсненні заходів щодо вдосконалення нормативної бази корпоративного управління. У цьому ж році Базельський комітет з банківського нагляду опублікував положення, присвячене вдосконаленню корпоративного управління в банках, яке вже використовується в країнах СНД і, зокрема, в діяльності комерційних банків Росії [18, с. 8].

Виключно важливого значення для реформування банківського сектору, включаючи й сферу організації корпоративного управління, набуває вирішення проблеми забезпечення послідовної та передбачуваної політики держави по відношенню до банківського сектора. Зміст цієї політики полягає у створенні сприятливих умов для формування у банківському секторі здорового конкурентного середовища і створення умов для стабільного і стійкого розвитку кредитних організацій.

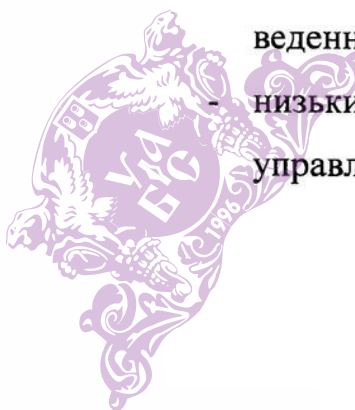
Вирішення цих питань має носити постійний характер і базуватися на комплексній основі. Державна політика по відношенню до банківського сектора і всієї економіки повинна забезпечувати не тільки фінансову, а й взагалі системну стабільність та створювати необхідні умови для розвитку ринку на базі здорової конкуренції. Банківська діяльність повинна базуватися на комерційних інтересах при дотриманні вимог до стійкості банків, які відображені в нормах та показниках банківського нагляду, орієнтованих на міжнародні принципи та стандарти.

На банки, як найважливіший елемент фінансової системи, покладено виконання відповідальних і складних функцій та розрахунків:

- здійснення розрахункових і касових операцій;
- забезпечення ліквідності;
- трансфер заощаджень;
- моніторинг і контроль за використанням грошових коштів;
- оцінка та розподіл ризиків тощо.

Разом з тим слід зазначити, що на сьогоднішній день розвиток банківської системи України стримується за рахунок проблем, які притаманні суто банківській системі, серед яких слід назвати:

- недостатній рівень капіталізації банківської системи;
- відсутність у банках ефективних механізмів та інструментів управління ризиками, планування та стратегії розвитку;
- низьку рентабельність активів банків через загальну низьку якість активів, високу питому вагу неприбуткових активів у загальних активах банків та невиправдано високу вартість ведення бізнесу;
- низький рівень банківського менеджменту та корпоративного управління;

- недостатню ефективність банківського нагляду, зокрема в частині нагляду на основі оцінки ризиків банківської діяльності та деякі інші.

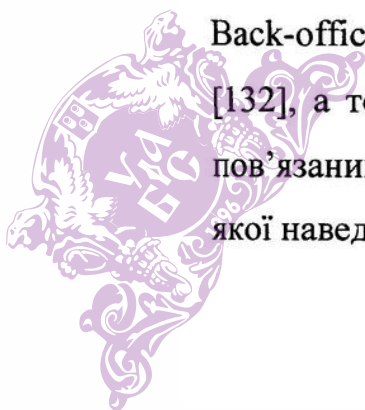
Виходячи з необхідності повної реалізації основних функцій банківської системи та враховуючи її недоліки, повинна бути сформована й конкретна стратегія комерційного банку, яка обов'язково передбачає вирішення наступних завдань:

- максимізація прибутку банку;
- збільшення обсягів акціонерного капіталу та розширення можливостей залучення дешевих ресурсів;
- забезпечення фінансової стійкості;
- збереження позицій на ринку (частки ринку);
- забезпечення виконання комерційними банками соціально-економічних функцій банківської системи.

Система забезпечення фінансової стійкості комерційного банку, на нашу думку, повинна передбачати такі елементи:

- єдине інформативне та аналітичне поле банку;
- функціональні структури, які контролюють і управляють грошовими ресурсами банку;
- методики формування і управління структурою активів і пасивів банку;
- надійність систем електронних платежів і розрахунків;
- високий рівень банківської безпеки;
- методики та інструменти управління банківськими ризиками.

З точки зору необхідності реалізації системного підходу до управління фінансовою стійкістю банку, як зазначав Д. Сінкі, підсистеми Back-office та accounting можна розглядати як "інформаційні процесори" [132], а тому управління ресурсами банку можна віднести до проблем, пов'язаних із функціонуванням підсистеми front-office, загальну модель якої наведено на рис. 1.1.

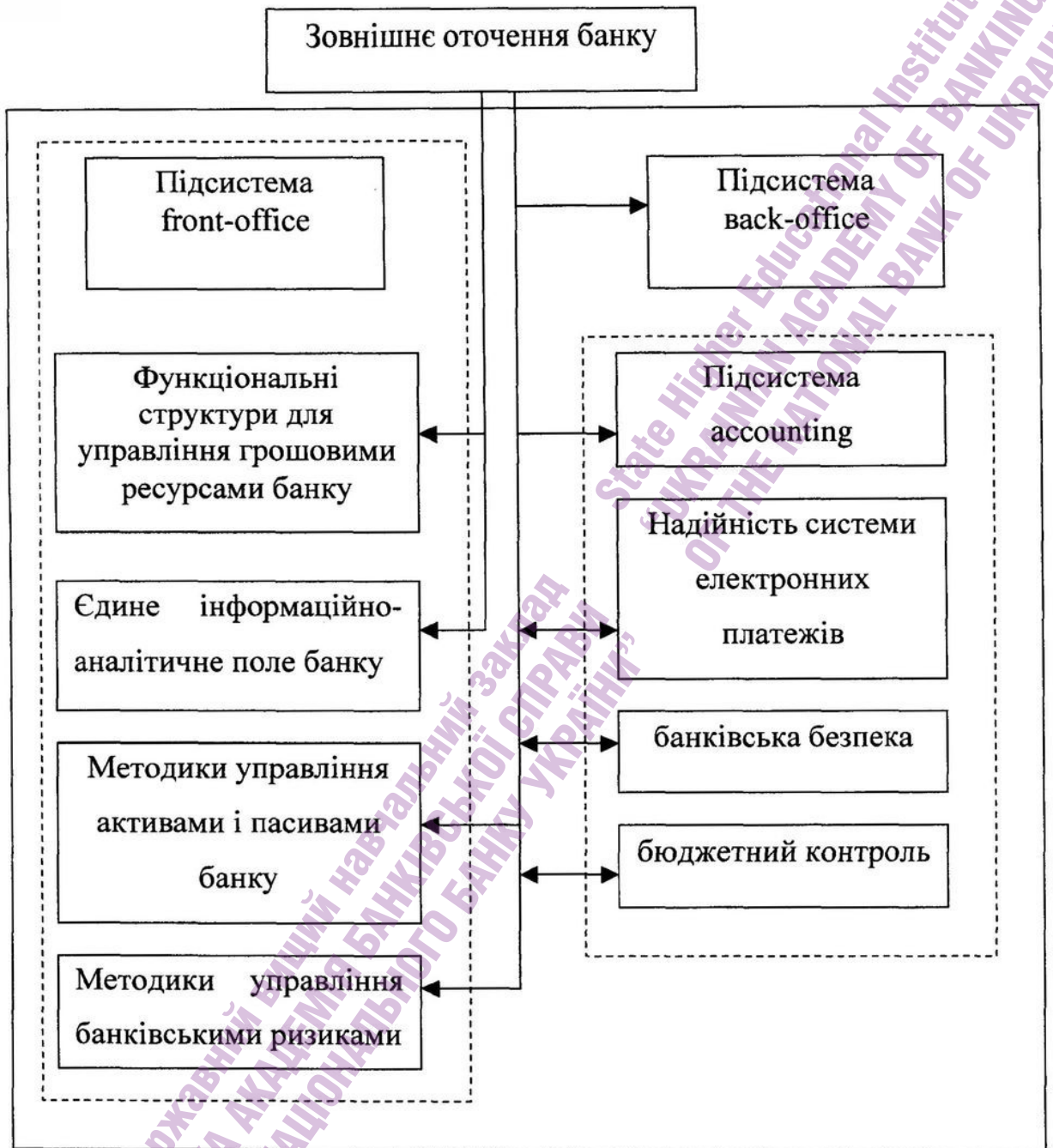

Рис. 1.1. Схема взаємозв'язків підсистеми front-office в управлінні ресурсами банку

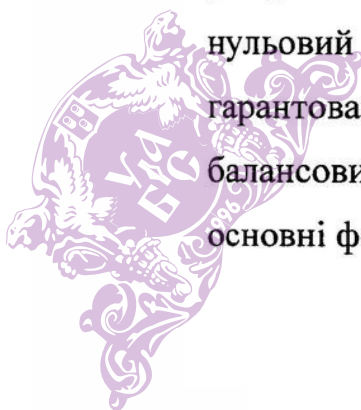
Відповідно до загальноствановлених принципів нагляду та контролю за діяльністю комерційних банків, сформульованих в основному відповідно до Базельських угод, фінансова стабільність банку забезпечується належним керівництвом, ринковою дисципліною та пруденційним банківським наглядом. Тому порушення справи про

банкрутство комерційного банку означає, що вказані складові фінансової стабільності не були дотримані, або ж були виконані неналежним чином. У зв'язку з цим дослідження проблеми фінансового оздоровлення банків набуває особливої актуальності.

Під фінансовим оздоровленням комерційних банків розуміють систему заходів банку, що спрямовані на покращання його фінансового стану: ліквідності, платоспроможності, структури активів, дохідності та рентабельності, достатності капіталу, а також на усунення порушень, що призвели до скрутного фінансового стану.

Основою визначення фінансового стану комерційного банку є всебічний аналіз його балансу, здійснюваний за трьома напрямками: функціональним, структурним і операційним.

Вперше обов'язкові вимоги до банківського капіталу було запроваджено після тривалих дискусій 10.12.1987 р. Банком міжнародних розрахунків у Базелі, який затвердив основні критерії та стандарти оцінки банківського капіталу. В березні 1988 р. Базельський комітет по регулюванню і методах нагляду за банками прийняв загальні принципи розрахунку показника капітал/активи. На основі цього документа кожна країна повинна підготувати і законодавчо затвердити власні стандарти [66, с. 99]. Основним узагальнюючим показником у цій системі є коефіцієнт ризикових активів (capital-to-risk assets ratio), який розраховується як відношення капіталу банку до активів, зважених за ступенем ризику. Вага окремих елементів активів залежить від категорії активів, диференційованих за ступенем ризику. Наприклад, готівка, резерви в центральному банку та зобов'язання уряду до 90 днів мають нульовий ризик; зобов'язання уряду понад 90 днів, цінні папери, гарантовані урядом, тощо мають коефіцієнт ризику – 0,1, а такі види балансових активів як позики приватним підприємцям, інвестиції в основні фонди – 1,0. Більш детально ці показники викладено в додатку А.

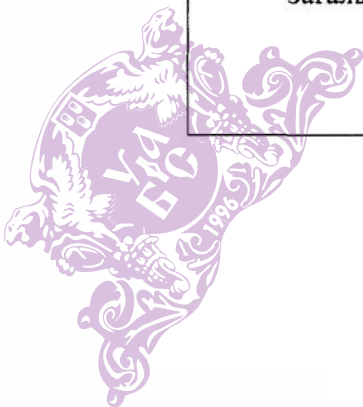

З метою забезпечення фінансової стійкості банку виключно важливого значення набуває дослідження системи показників фінансової стійкості, надійності та стабільності, що характеризують ефективність структури активів і пасивів банку і широко використовуються у світовій практиці. Їх аналіз дозволяє зробити висновок, що в сукупності ці показники достатньо повно відображають зміст реальних економічних процесів у банківській сфері, але, на жаль, не всі вони повною мірою використовуються в оцінці та аналізі діяльності вітчизняних банків (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Система коефіцієнтів фінансової стійкості для характеристики структури активів і пасивів комерційного банку

Назва коефіцієнту, формула розрахунку	Економічний зміст	Кількісне значення
1	2	3
1. Коефіцієнт надійності $K_n = K_{n1} \cdot 0,5 + K_{n2} \cdot 0,5$	Характеризує ступінь надійності банка-партнера	max 1,00 (питома вага 10%)
$K_{n1} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Доходні активи}}$	Характеризує рівень покриття власним капіталом ризикових вкладень	0,7
$K_{n2} = \frac{\text{Власний капітал} - \text{Захищений капітал}}{\text{Власний капітал}}$	Характеризує частку власного капіталу в певних операціях	0,3
2. Коефіцієнти ліквідності $K_l = K_{l1} \cdot 0,35 + K_{l2} \cdot 0,35 + K_{l3} \cdot 0,3$	Характеризує рівень ліквідності банку	max 1,00 (питома вага 40%)
$K_{l1} = \frac{\text{Високоліквідні активи}}{\text{Зобов'язання до запитання}}$	Коефіцієнт миттєвої ліквідності показує яка частка зобов'язань може бути сплачена миттєво	0,35
$K_{l2} = \frac{\text{Ліквідні активи}}{\text{Загальні зобов'язання}}$	Свідчить про спроможність банку в разі неповернення позик задовольнити вимоги кредиторів у прийнятні терміни	0,35

Продовження табл. 1.1

1	2	3
$K_{л3} = \frac{\text{Високоліквідні активи}}{\text{Активи, що дають дохід}}$	Характеризує частку працюючих активів, що призначена для негайної оплати за поточними зобов'язаннями	0,30
3. Коефіцієнти рентабельності $K_p = K_{p1} \cdot 0,5 + K_{p2} \cdot 0,5$	Характеризує рентабельність операцій банку	max 1,00 (питома вага 15%)
$K_{p1} = \frac{\text{Прибуток} + \text{Чистий дохід}}{\text{Власний капітал}}$	Характеризує ефективність використання власних коштів	0,50
$K_{p2} = \frac{\text{Прибуток} + \text{Чистий дохід}}{\text{Дохідні активи}}$	Характеризує загальну ефективність роботи банку	0,50
4. Коефіцієнт якості активів $K_{яa} = K_{яa1} \cdot 0,5 + K_{яa2} \cdot 0,5$	Характеризує якість структури активів з точки зору їх надійності та терміновості	max 1,00 (питома вага 20%)
$K_{яa1} = \frac{\text{Строкові депозити} + \text{Власний капітал}}{\text{Корпоративні кредити}}$	Характеризує рівень покриття виданих кредитів	0,5
$K_{яa2} = \frac{\text{Державні цінні папери}}{\text{Дохідні активи}}$	Відображує частку доходних активів, що характеризуються мінімальним ризиком	0,5
5. Коефіцієнти ресурсної бази $K_{pб} = K_{pб1} \cdot 0,5 + K_{pб2} \cdot 0,5$	Відображує структуру пасивів банку	max 1,00 (питома вага 15%)
$K_{pб1} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Загальні зобов'язання}}$	Характеризує рівень забезпечення зобов'язань власними коштами	0,5
$K_{pб2} = \frac{\text{Коштина розрахункових і кореспондентських рахунків}}{\text{Загальні зобов'язання}}$	Характеризує рівень розвитку клієнтської бази банку	0,5

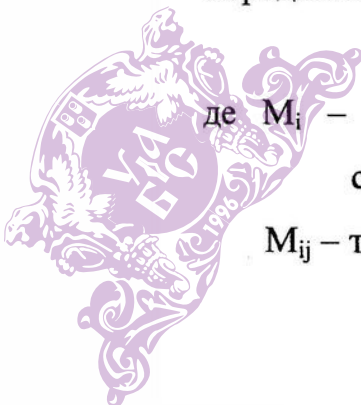
Одним із завдань забезпечення фінансової стійкості є збалансування активів і зобов'язань за термінами використання або функціонування.

Середньозважений термін активів і зобов'язань банку можна визначити:

$$M_i = K_{i1}M_{i1} + K_{i2}M_{i2} + \dots + K_{ij}M_{ij}, \quad (1.1)$$

де M_i – середньозважений термін активів і зобов'язань банку, що складають портфель банку;

M_{ij} – термін j -го активу (пасиву) $j = 1 \dots n$;

K_{ij} – питома вага кожного активу (пасиву) в портфелі, відповідно, активу чи пасиву, визначена як співвідношення ринкової вартості цього активу (пасиву) та ринкової вартості всіх активів (пасивів).

Для забезпечення балансу необхідно, щоб різниця між ринковою вартістю активів PA_a та ринковою вартістю зобов'язань PA_l , яка називається чистою або справжньою вартістю акціонерного капіталу банку, склала:

$$PA_0 = PA_a - PA_l. \quad (1.2)$$

Розглянемо умовний приклад: банк інвестує 5 млн.грн. в п'ятирічні облігації на пред'явника з доходністю 12%. Для забезпечення операції банк залучає депозити на суму 4 млн.грн. терміном на один рік зі ставкою 12%. За таких умов якщо ринкова ставка підвищиться до 13%, то вартість облігацій знизиться на 2,21%, тоді як вартість депозитів знизиться на 0,87%. В цілому розрив у термінах облігації та залучених депозитів у два роки може спричинити зниження чистої вартості банку на 14,6%. Висновок із цього прикладу полягає в тому, що активи та зобов'язання треба вирівняти за строками таким чином, щоб різниця між середньозваженими активами (M_a) та середньозваженими пасивами (M_p) дорівнювала нулю.

На сьогоднішній день, як свідчить аналіз фактичного матеріалу, капітальна база комерційних банків залишається недостатньою. Так, на кінець 2002 р. її розмір не перевищував 5,6% до ВВП (капітал банків розраховано за методологією МВФ), в той час як в країнах, що розвиваються, цей рівень становить понад 7% (табл. 1.2). За такого низького рівня капіталізації темпи зростання капіталу не можна вважати задовільними, тим більше, що проти попереднього року вони значно “завищені” в результаті виключення з його загальної суми капіталу банку “Україна”.

Таблиця 1.2

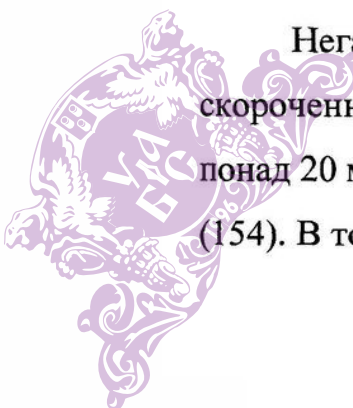
Співвідношення капіталу банківської системи до ВВП, %

Країна	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Німеччина	12,0	12,8	13,3	13,5
Словаччина	11,5	11,7	12,0	12,1
Росія	6,2	6,0	6,8	7,3
Латвія	1,0	5,3	6,7	7,2
Польща	5,8	5,8	6,4	6,9
Україна	7,3	5,4	5,5	5,7

Недокапіталізація вітчизняних банків відображає недокапіталізацію всієї економіки. Підвищенню рівня капіталізації економіки, у тому числі й банківської системи, сприятиме скорочення відпливу капіталу за кордон. Для цього потрібен ефективний валютний контроль з боку держави. Але головним засобом запобігання відпливу капіталу є створення сприятливого інвестиційного клімату в країні.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що незадовільною є й якість капіталу, а це означає, що його структура недосконала і потребує суттєвого поліпшення. Так, у структурі капіталу деяких банків велика частка припадає на такі «ненадійні» джерела капіталу, як результати переоцінки основних засобів та нараховані відсотки, що негативно позначається на спроможності капіталу виконувати захисну функцію. Банками порушуються нормативи адекватності регулятивного та основного капіталів тощо.

Негативною характеристикою розвитку банківської системи є скорочення кількості діючих банків із сплаченим статутним фондом понад 20 млн. євро при майже незмінній загальній кількості діючих банків (154). В той же час кількість банків з сплаченим статутним капіталом до 3

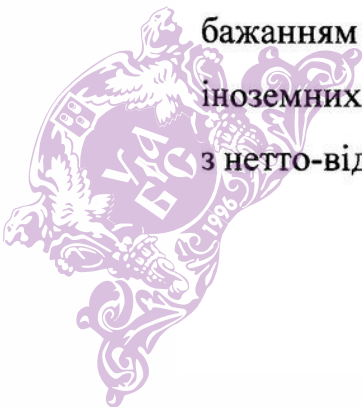

млн. євро зросла, що частково пояснюється стрімким зростанням протягом 2003 р. курсу євро практично понад третину за десять місяців.

Проведений аналіз дозволив визначити цілу низку проблем стосовно режиму регулювання та нагляду у сфері спеціалізації діяльності та концентрації капіталу вітчизняних банків.

Високі вимоги до розміру власних коштів можуть створювати стимули для розвитку високо ризикованих позабалансових операцій. У цьому випадку диверсифікація банківських продуктів призводить до зростання нестійкості кредитних установ, оскільки навіть найрозвинутіші системи банківського нагляду не спроможні адекватно контролювати ризики, пов'язані з використанням цих інструментів. Бажання обмежити ризики кредитних інститутів шляхом збереження їх жорсткої спеціалізації (наприклад, шляхом заборони комерційним банкам займатися інвестиційними операціями) може призвести до підвищення ризиків внаслідок обмеженості можливостей щодо диверсифікації операцій.

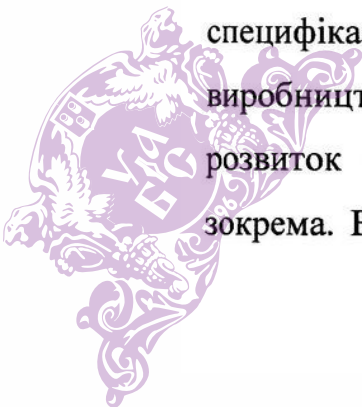
Одним із шляхів нарощування капітальної бази банків є залучення іноземних інвестицій до їх капіталів. Тут слід зазначити, що зараз у багатьох країнах переважає тенденція до лібералізації умов діяльності філій іноземних банків і розповсюдження на них національного режиму. Проте існує низка країн, де підтримуються диференційовані норми регулювання іноземних і місцевих банків, які стосуються мінімального розміру власних коштів, їх участі в операціях на окремих сегментах кредитного ринку, розвитку мережі відділень тощо. Така диференціація може бути викликана багатьма причинами, пов'язаними як із відносною слабкістю національних фінансових ринків і кредитних установ, так і з бажанням захистити себе від експансії більш могутніх та агресивних іноземних кредитних установ, запобігти декапіталізації країни, пов'язаної з нетто-відпливом коштів по каналам іноземних банків.

В Україні режим діяльності іноземних банків такий самий, як і місцевих банків. Проте останнім часом формується тенденція до скорочення частки банків з іноземним капіталом. Приплив іноземного капіталу, як засіб зміцнення банківської системи, залишається поки що складним, оскільки цей капітал не йде в банківську сферу з тих самих причин, з яких не йде він і в реальну економіку. Велика частка відповідальності за покращення своєї діяльності лежить на самих банках. Перш за все це підвищення рівня менеджменту, організації управління ризиками, внутрішнього контролю. Банки мають продовжувати нарощування своїх капіталів, в першу чергу, за рахунок збільшення статутного капіталу та підвищення прибутковості банківських операцій. Також потрібно створити сприятливі умови для іноземного капіталу, який би без перешкод прийшов до банківської системи. Забезпечення більшої відкритості та прозорості банків сприятиме залученню внутрішніх та зовнішніх інвесторів. Підвищенню надійності та інвестиційної активності банків сприятиме формування ними внутрішніх резервів до оподаткування, відміна черговості платежів, що дискримінує банківські кредити.

1.2. Методологічні засади формування ресурсного потенціалу та забезпечення фінансової стійкості комерційних банків

Здійснення банківської діяльності та рівень розвитку банківської системи безпосередньо пов'язані із загальним станом та перспективами розвитку економіки країни. Особливості переходу до ринкової економіки, специфіка трансформаційних процесів, які відзначалися спадом виробництва, інфляцією, безробіттям тощо негативно вплинули на розвиток фінансово-кредитної сфери в цілому і банківської системи, зокрема. Внаслідок розвитку зазначених процесів на початковому етапі

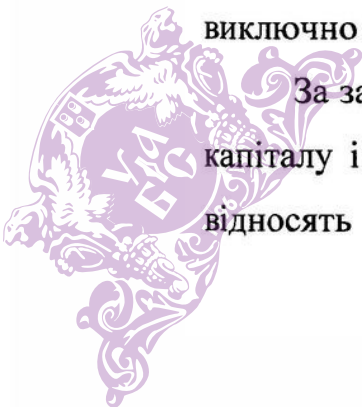

становлення банківської системи вона була нестабільною, низьколіквідною і характеризувалася і хиткою ресурсною базою, а динаміка та співвідношення результатів активно-пасивних операцій були майже непрогнозованими, що ставило під загрозу платоспроможність комерційних банків і їх діяльність взагалі.

Після введення в 1996 р. національної грошової одиниці – гривні, навіть не дивлячись на фінансову кризу 1998 р., умови розвитку економіки стали значно стабільнішими. Ми спостерігаємо постійний ріст внутрішнього валового продукту, заробітної плати, вкладів населення в банки, зростання рівня монетизації економіки, розвиток малого підприємництва, розширення ринку фінансових послуг, що значно посилює довіру суспільства до економічної політики держави в цілому і, зокрема, до банківської системи. При цьому зазначимо, що вказані процеси відбуваються в умовах стабільного курсу гривні до долара США, що підсилює довіру до політики Національного банку України і створює додаткові умови для розширення ресурсної бази комерційних банків.

Однак при цьому необхідно вказати те, що незалежно від загальних макроекономічних умов господарювання, змін у економічній політиці держави формування ресурсної бази комерційних банків має першорядне значення, оскільки банки можуть здійснювати свої активні операції лише в межах наявних власних і залучених джерел грошових коштів. А тому саме пасивні операції передують активним, формують їх обсяги, динаміку, структуру і масштаби доходності. У зв'язку із зазначеним питання формування і нарощування ресурсного потенціалу, забезпечення його стабільності на основі ефективного управління пасивами набувають виключно важливого практичного значення.

За загальною класифікацією ресурси банку складаються із власного капіталу і залучених коштів. До власного капіталу комерційного банку відносять кошти, що належать безпосередньо банку, на відміну від

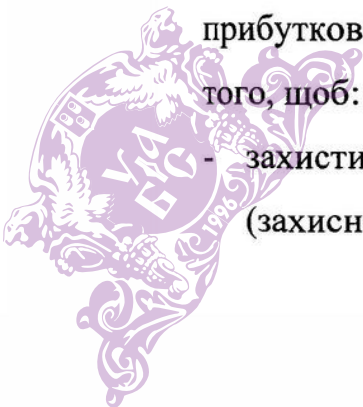

залучених, які банк залучає для свого використання на грошовому ринку на певний термін. Особливість формування і використання власного капіталу банку полягає в тому, що його частка в загальному обсязі капіталу банку складає близько 10%, тоді як на промислових підприємствах вона досягає 45-50%. Однак не дивлячись на незначну частку, власний капітал є життєво необхідним і виконує надзвичайно важливі функції.

У зв'язку з важливістю поняття “капіталу” як складової ресурсів комерційного банку, вважаємо за необхідне визначити його економічний зміст, структуру, функції та завдання щодо формування та управління. В економічній літературі вітчизняні та зарубіжні науковці визначають цю категорію по різному. Так, наприклад, Пітер С. Роуз відзначає: “Термін “капітал” має для банкірів особливе значення, це поняття відноситься перш за все до коштів, внесених власниками банку і які в основному складаються із акціонерного капіталу, резервів і нерозподіленого прибутку... Капітал виконує кілька важливих функцій у роботі банку, таких як, забезпечення ресурсами для початку роботи нового банку, створення бази для подальшого росту і розширення, захист банку від ризику, а також підтримка довіри до банківських керуючих і акціонерів з боку суспільства” [121, с. 445].

Панова Г.С. теж визначає капітал через його функції, акцентуючи увагу на значенні та важливості капіталу: “Капітал банку важливий для помірному упорядкованого зростання активів і підтримки рівномірного росту активів та впевненості вкладників і кредиторів у здатності банку працювати успішно, підтримувати ліквідність, платоспроможність і прибутковість” [102, с. 152]. На думку актора капітал потрібен банку для того, щоб:

- захистити його від крупних непередбачених збитків за активами (захисна функція);

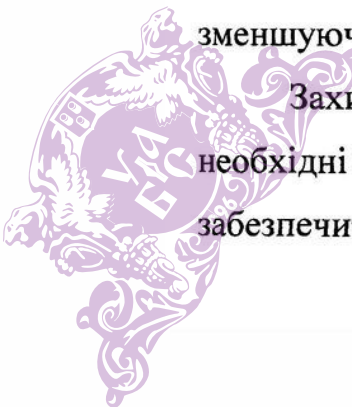

- забезпечити інтереси вкладників та інших кредиторів у разі ліквідації банку;
- зберегти та підвищити рівень довіри акціонерів;
- відповідати вимогам банківського законодавства та нормативних і регулюючих актів;
- придбавати основні засоби, обладнання, інші активи, що не приносять дохід, але необхідні для здійснення банківської діяльності.

Лаврушин О.І. ототожнює поняття “капітал” і “кошти банку”. Так, він вважає, що “під власними коштами банку слід розуміти різні фонди, створені банками для забезпечення його фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, а також одержаний прибуток за результатами діяльності поточного і минулих років” [6, с. 70]. Разом з тим в подальшому він зазначає: “...Теорія банківської справи розрізняє поняття власних коштів і власного капіталу банку. Поняття “власні кошти банку” – найбільш загальне, включає всі пасиви, утворені в процесі діяльності банку: статутний, резервний та інші фонди банку, всі резерви, створені банком, а також нерозподілений прибуток минулих років і прибуток поточного року [6, с. 73]. До функцій, які виконує банківський капітал, відносять: захисну, оперативну та регулюючу. І хоча науковці неоднозначно визначають і трактують ці функції, основний їх зміст достатньо чіткий і зрозумілий” [169, с. 276].

У зв'язку з тим, що основна частка активів комерційного банку фінансується вкладниками, то й головна функція власного капіталу повинна витікати із необхідності захисту інтересів вкладників. Разом із вкладниками збільшення обсягів капіталу захищає й акціонерів, зменшуючи ризик втрати капіталу акціонерів чи засновників банку.

Захисна функція капіталу відображає реальну зможу сплатити необхідні компенсації вкладникам в разі банкрутства банку, а також забезпечити платоспроможність шляхом створення резервів на активи, що

дозволять банку функціонувати, не дивлячись на загрозу появи збитків. При цьому однак слід керуватися тим, що основна частка збитків повинна покриватися за рахунок поточних доходів, а не капіталу.

На відміну від інших підприємств платоспроможність банку забезпечується тільки частиною власного капіталу. Зазвичай, банк вважають платоспроможним доти, доки незмінним залишається акціонерний капітал, тобто вартість активів не менша за суму зобов'язань, випущених банком, і вартість акціонерного капіталу.

На думку багатьох науковців, оперативна функція капіталу має допоміжне значення і характеризується асигнуванням власних коштів на придбання основних засобів, обладнання та створення фінансового резерву на випадок непередбачених збитків.

Виконання регулюючої функції капіталу пов'язане з винятковою роллю банків в економіці країни та зацікавленістю суспільства в успішній діяльності всього банківського сектора. Показники капіталу банку дають змогу представникам державних регулюючих органів здійснювати оцінку та контроль за діяльністю банків. Зазвичай, контролюючі органи встановлюють вимоги до його мінімального розміру, обмеження по активах, умови купівлі активів іншого банку, а також обмеження щодо обсягів позичкових та інвестиційних операцій.

На наш погляд, до зазначених трьох функцій слід було б додати функцію, пов'язану із забезпеченням ліквідності банку та уникнення ризиків. Адекватний банківський капітал знижує операційні проблеми, забезпечуючи вільний доступ до фінансових ринків [88, с. 73-75].

В економічній літературі часто висловлюється думка про необхідність різкого підвищення рівня концентрації банківського капіталу. Погоджуючись із цією тезою щодо перспективного напрямку розвитку банківського сектора, зазначимо, що з тактичної точки зору мову слід вести не про великі чи малі обсяги капіталу, а про достатні, які

б відповідали реальним економічним процесам і рівням концентрації капіталу у промисловості, торгівлі, на транспорті тощо.

Термін “достатності капіталу”, на нашу думку, відображує реальний розмір банку, який відповідає реальним економічним умовам і рівню концентрації реального сектора, а також характеризує загальний рівень надійності комерційного банку та його можливість уникати ризиків. Так, Лаврушин О.І. зазначає, що комерційні банки в своїй діяльності обов’язково повинні враховувати, що “надмірна “капіталізація” банку, випуск надлишкової кількості акцій порівняно з оптимальною потребою у власних коштах, також не є благом. Вона негативно впливає на результати діяльності банку. Мобілізація грошових ресурсів шляхом випуску акцій – дорогий і часто небажаний для банку спосіб фінансування порівняно із залученням сторонніх коштів. Тому керівники банків, з одного боку, і органи нагляду за банками – з іншого, намагаються знайти оптимальне співвідношення між величиною капіталу та іншими параметрами діяльності комерційного банку” [6, с. 76].

Ключовим поняттям для колективу авторів під керівництвом Тавасієва А.М. є поняття ресурсів банку, під якими розуміють сукупність власних і залучених коштів, що є у розпорядженні банку і використовуються для ведення активних операцій, а статутний капітал вони визначають як “грошовий вираз мінімально обов’язкового розміру майна, яким банк повинен володіти як юридична особа і як господарююча одиниця, тобто це той розмір майна, тільки за наявності якого новостворюваний банк може бути взагалі зареєстрований як юридична особа і одержати першу, найпростішу банківську ліцензію і яким банк відповідає перед своїми кредиторами” [5, с. 118]. На нашу думку, таке визначення є невдалим, оскільки в ньому змішані і визначення і поняття, й функції та нормативні вимоги.

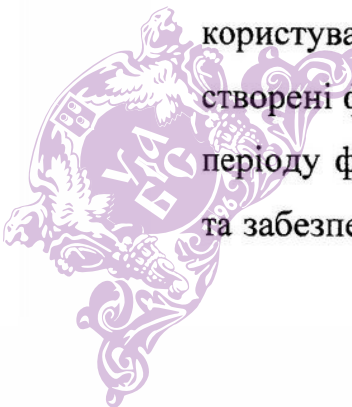

Характеризуючи поняття “достатності (адекватності) капіталу”, вказаний колектив авторів зазначає, що вона є узагальнюючою оцінкою надійності банку. Це означає, що банк буде вважатися надійним в частині його капіталу, якщо параметри останнього співпадають із розрахунковими нормативами “достатності”, виробленими емпіричним шляхом або самим банківським і взагалі підприємницьким співтовариством, або органом, що регулює банківську діяльність [5, с. 537].

Разом з тим зазначимо, що, на відміну від попереднього, авторам вдалося запровадити в економічний обіг досить влучний термін “економічний капітал” і визначити його як “капітал, необхідний для адекватного покриття ризиків, якими переймається конкретний банк” [5, с. 537]. Ми б ще добавили до цього визначення й характеристику реального обсягу прибутку та рівня рентабельності капіталу.

Досить лаконічно з точки зору рахівництва або бухгалтерського підходу визначає “капітал” Мишкін Ф.С. як останню статтю пасивів банку – “чисті активи банку, які дорівнюють різниці між сумою активів і пасивів. Ці кошти мобілізуються шляхом продажу нових акцій або з нерозподілених доходів. Банківський капітал пом’якшує зменшення вартості активів, яке може призвести до фінансової неплатоспроможності банку (коли вартість активів банку падає нижче його зобов’язань і банк стає банкрутом). Важливим компонентом капіталу банку є резерви на випадок неповернення позик” [83, с. 258].

Шелудько В.М. розглядає капітал банку як складову його ресурсів, до яких входять власний капітал та кошти, надані у тимчасове користування за певну плату. “Власний капітал банку – це спеціально створені фонди та резерви, які використовуються банком протягом усього періоду функціонування і призначені для поглинання можливих збитків та забезпечення економічної стабільності банку. Капітал дає змогу банку

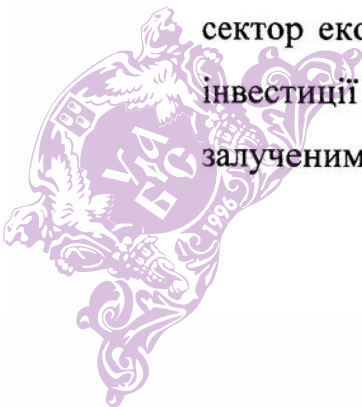

не тільки покривати можливі збитки, що виникають внаслідок підприємницьких та портфельних ризиків, а й максимізувати доходи акціонерів” [169, с. 276].

Чітким, на наш погляд, є визначення достатності капіталу банку: він є достатнім, якщо “забезпечує надійність, фінансову стійкість банку та дає можливість поглинути ризики і зберегти платоспроможність у складній ситуації. Банк, що вкладає кошти в більш ризикові активи, повинен мати більший розмір власного капіталу, щоб у разі потреби поглинути відповідні ризики. Оскільки різні банки приймають на себе різні за рівнем ризики, достатній для успішної діяльності розмір власного капіталу має визначатися з огляду на ризиковість активних та позабалансових операцій банку” [169, с. 276].

Не дивлячись на розмаїття точок зору та підходів до визначення категорій “капітал”, “ресурси банку”, “фінанси банку”, “ліквідність”, “платоспроможність”, “фінансова стійкість” тощо в цілому науковці та практики достатньо чітко розуміють їх зміст і ефективно реалізують на практиці механізми взаємодії з метою забезпечення стабільного та динамічного розвитку вітчизняної банківської системи.

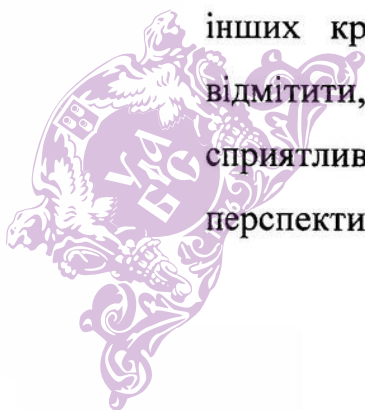
Забезпечення високих темпів зростання ресурсного потенціалу вітчизняних банків значною мірою визначає сприятливий інвестиційний клімат в країні та умови інтеграції банківської системи у світове співтовариство. Зміцнення ресурсного потенціалу комерційних банків є однією з передумов поживлення інвестиційної активності та виходу економіки з кризи. Трансформація соціально-економічної моделі нашого суспільства неможлива без широкомасштабних вкладень у реальний сектор економіки. Разом з тим банківська система не може здійснювати інвестиції у великих обсягах, не володіючи відповідними власними та залученими ресурсами.

Як свідчать результати виконаного дослідження, на сьогоднішній день фінансовий механізм покращення банками своїх капітальних показників у різних країнах є неоднаковим. Так, деякі банки США здійснили нарощення капіталу за рахунок додаткового випуску акцій та субординованих облігацій, а також збільшення фонду нерозподіленого прибутку. За даними банківської статистики, за 1988-1992 рр. обсяг капіталу банків США збільшився на 34% (причому субординований борг у 2 рази), тоді як загальна сума банківських зобов'язань за депозитами зросла всього на 13% [172].

У Великобританії банки обрали коригування структури портфеля активів, змінивши напрям своєї діяльності на менш ризиковий, що дозволило їм покращити показники достатності капіталу за рахунок зменшення знаменника розрахункової формули. Японські банки упродовж багатьох років активно використовували метод збільшення обсягів капітальної бази на основі включення до неї номінального прибутку від зростання ринкової ціни інвестиційного портфеля.

Якщо американська практика може бути прийнятною і для вітчизняних банківських структур, то досвід банків Великобританії та Японії слід використовувати з обережністю, оскільки мінімізація ризику операцій із продажу активів з метою обмеження масштабів діяльності для досягнення відповідності вимогам щодо рівня капіталу одночасно призведе до зменшення прибутку, внаслідок чого його роль як джерела поповнення власного капіталу буде лише потенційною. Банківський бізнес та ризик - нерозривні поняття, причому ризик у роботі банків має бути не мінімальним, а зваженим. Що стосується використання досвіду інших країн відносно нарощення власного капіталу, то необхідно відмітити, що орієнтація на зростання його обсягу за рахунок можливого сприятливого розвитку подій на фондовому ринку не несе у собі перспектив зміцнення конкурентної позиції банку через відсутність

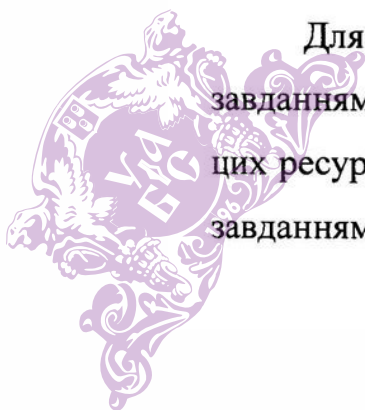

достовірного прогнозу ринкової кон'юнктури, що практично й засвідчив досвід розвитку фондового ринку Японії в кінці 90-х років ХХ і на початку ХХІ сторіччя.

Для успішної роботи комерційного банку важливо знати не лише сукупність наявних коштів, а й оцінити потенційні можливості залучення необхідних фінансових ресурсів. У сучасних умовах господарювання в Україні економічний погляд на банківську діяльність змінився, і насамперед - на роль збалансованого управління активними та пасивними операціями комерційного банку. Тому питання, пов'язані з визначенням сутності ресурсного потенціалу комерційного банку, із забезпеченням його стабільності за допомогою ефективного управління активами та пасивами, набувають особливої важливості. У зв'язку з цим постають першочергові проблеми аналізу стану формування банківського капіталу та формування конкретних завдань, що потребують розв'язання в перспективі, дослідження динаміки вкладень населення протягом останніх років, факторів, що впливають на обсяг заощаджень, розробка пропозицій щодо стимулювання заощаджень населення та залучення приватних доходів до інвестування економіки.

Ресурсна база комерційних банків є досить різноманітною як за складом, так і за характером. Капітал банку, термінові депозити і позики, отримані від інших банків, є стабільними і керованими ресурсами, які дають змогу розміщувати їх у найбільш прибуткові термінові активи - кредитування суб'єктів господарської діяльності для поточних та інвестиційних цілей, кредитування фізичних осіб і у портфельні інвестиції.

Для високорозвинених країн Заходу цілком природно, що основним завданням управління банківськими ресурсами є ефективне використання цих ресурсів. Водночас для банківської системи України першочерговим завданням є не лише ефективне використання ресурсної бази, а й

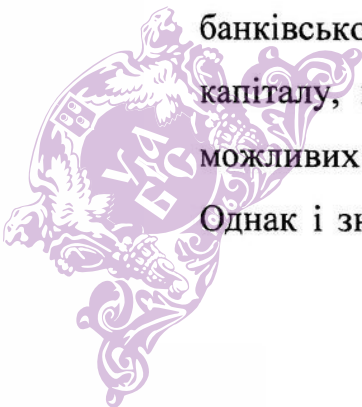

формування банківських ресурсів, у т.ч. й капіталу, його структури та джерел.

Формування комерційним банком власної ресурсної бази є головною складовою реалізації банком своєї стратегічної функції фінансового посередника, що зумовлює масштаби та напрями активних операцій, а отже, і обсяг прибутку. В умовах загострення конкуренції на вітчизняному ринку банківських послуг, нарощення власного капіталу є одним із найважливіших внутрішніх чинників впливу на ринкові перспективи банку. При цьому постійний перегляд на державному рівні нормативів обсягу капіталу банку, яким він повинен володіти для ефективного функціонування у ринковому середовищі, спрямований на обмеження виходу на ринок слабким банкам з метою недопущення руйнівного впливу конкуренції та уникнення дестабілізації фінансово-банківської системи країни.

За цих умов подальше нарощення банками власного капіталу сприятиме зміцненню їх фінансового потенціалу для проведення активної конкурентної боротьби. Крім того, банк з крупним капіталом, як правило, у змозі розширювати обсяги операцій, впроваджувати нові послуги, знижувати їх собівартість, що є важливою передумовою тривалого співробітництва з ним його партнерів. Таким чином, в сучасних умовах капітал банку стає не лише одним з найважливіших інструментів регулювання довгострокової стійкості, а і конкурентоспроможності банку.

Як засвідчив проведений аналіз, сьогодні ми спостерігаємо суттєве перевищення темпів зростання сукупних активів та зобов'язань банківської системи України порівняно з темпами зростання її сукупного капіталу, що посилює роль власного капіталу як важеля стримування можливих фінансових потрясінь у банківській діяльності у майбутньому. Однак і значна питома вага капіталу у пасивах деяких малих банків не

може розглядатися однозначно позитивно, оскільки свідчить про недостатню активність цих банків на конкурентному ринку.

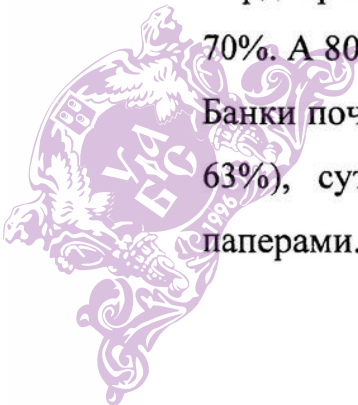
Виключно важливим елементом загальної структури фінансових ресурсів комерційного банку є залучені кошти. Але, незважаючи на це, первісну роль в ефективній діяльності комерційного банку відіграють власні ресурси. Найважливіше значення при цьому надається формуванню власного капіталу банку, який використовується для своєрідного захисту інтересів вкладників і кредиторів та покриття збитків від банківських операцій.

Таблиця 1.3

Структура та динаміка капіталу банків України в 1998-2003 рр.

Рік	Капітал		Зобов'язання		Активи	
	млн.грн.	темп приросту до попереднього року, %	млн.грн.	темп приросту до попереднього року, %	млн.грн.	темп приросту до попереднього року, %
1998	4845	-	15173	-	20015	-
1999	5878	21,32	19929	31,35	25806	28,93
2000	6450	9,73	30530	53,19	36890	42,95
2001	7967	23,52	39263	28,60	47229	28,03
2002	9981	25,28	53943	37,39	63992	35,49
2003 (01.07)	10908	9,29	69087	28,07	79995	25,01

За підсумками першого півріччя 2003 р. чисті активи банківської системи України збільшилися на 25%, або на 16 млрд. грн. (із 64 до 80 млрд. грн.). Причому частка кредитного портфеля в активах перевищила 70%. А 80 % усіх кредитів - це кредити, надані суб'єктам господарювання. Банки почали активніше кредитувати фізичних осіб (цей показник зріс на 63%), суттєво збільшилися (на 28,5%) обсяги операцій із цінними паперами. За таких умов значно загострилася проблема відставання

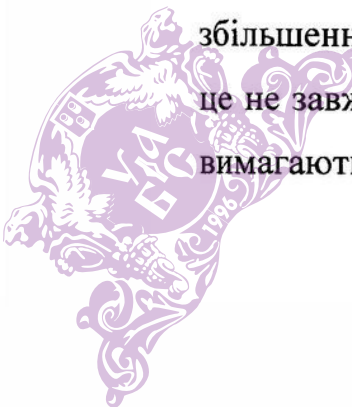

темтів капіталізації банківської системи від темтів зростання її активів. Кожен банк, який хоче розвиватися і нарощувати активні операції, має дбати про збільшення свого капіталу. Проаналізуємо динаміку зростання капіталу, зобов'язань та активів банківської системи України за 1998-2003 рр. (табл. 1.3)

Як свідчить аналіз наведених даних, середньорічний темп приросту капіталу становить 19,5%, зобов'язань - 37%, активів - 33%, тобто темпи зростання капіталу відстають від темтів збільшення активів. Аналізуючи сумарний розмір капіталу української банківської системи, який на сьогодні склав приблизно 11 млрд. грн., тобто менш ніж 5% від ВВП, слід зазначити, що цей рівень є низьким порівняно із зарубіжними країнами, тоді як сумарний капітал банків Німеччини, наприклад, перевищує 14% від ВВП. Це свідчить про те, що для того, щоб і надалі нарощувати такими темпами активні операції, зокрема кредитні, банки змушені відповідно формувати свої пасиви, прискорюючи нарощування капіталу.

Низька капіталізація українських банків істотно впливає на розміри кредитів, які можуть видавати банки. Відповідно до нормативів Національного банку України розмір наданого кредиту не може перевищувати однієї чверті капіталу, проте тільки п'ять українських банків теоретично можуть надати кредит у розмірі 100 млн. грн. Але промисловість сьогодні вимагає значно більших обсягів фінансування, а сукупний обсяг кредитів, які можуть надати банки одному клієнту, не відповідає вимогам і потребам не тільки ринку, але й деяких великих компаній. Тому банки змушені шукати шляхи підвищення капіталізації.

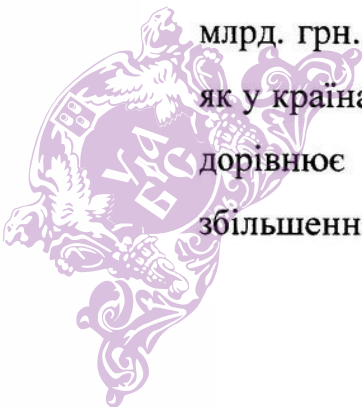
Найбільш доступним є залучення коштів акціонерів. Але збільшення статутного капіталу є довгостроковим розміщенням коштів і це не завжди є пріоритетним для акціонерів, оскільки власники капіталів вимагають швидкого повернення вкладених коштів.

Наступним методом забезпечення високого рівня концентрації капіталу є створення банківських консорціумів та холдингів, що дозволяє кільком банкам спільно кредитувати підприємства або інвестиційні проекти, уникаючи глибоких структурних перетворень. Це дозволяє вирішити проблему кредитування великих підприємств, але не забезпечує банківську систему необхідними механізмами та інструментами вирішення проблеми на рівні банківської системи в цілому.

Пріоритетним напрямком підвищенням рівня капіталізації можна вважати залучення іноземних інвестицій. Європейські банки зацікавлені в придбанні активів в Україні. Намагаючись відповідати вимогам ринку, банки починають створювати кредитні "союзи" з іноземними банками. Прикладом є отримання Укрсоцбанком від синдикату 11 іноземних банків кредиту на суму 13 млн.дол. США. Про спільне кредитування домовилися Укрексімбанк та Експортно-імпорتنний банк Словацької республіки. Таким чином банки мають змогу вирішити проблему нестачі додаткових кредитних ресурсів для надання великих кредитів.

Банківські зобов'язання займають важливе місце в структурі ресурсної бази комерційних банків. Банки можуть черпати ресурси з ринку грошей, ринку капіталів, міжнародного фінансового ринку і своп-ринку. Велика частина фінансових ресурсів комерційного банку утворюється за рахунок депозитних ресурсів - коштів, розміщених у банку для збереження й використання з наступною виплатою відсотків вкладникам. За 2000-2002 рр. обсяг коштів, залучених банками від юридичних і фізичних осіб, збільшився у 3,2 рази і станом на 01.06.2003 р. становив 45,5 млрд. грн., у тому числі в національній валюті - 30,2 млрд. грн. Проте, цей показник складає лише близько 10% від ВВП, тоді як у країнах із перехідною економікою Центральної та Східної Європи він дорівнює у середньому близько 40%. Однак не дивлячись на це збільшення коштів на рахунках фізичних осіб свідчить про тенденцію

зростання довіри населення до банків, розширення спектру банківських послуг, запровадження нових банківських продуктів з обслуговування населення.

Як ми могли переконатися в ході вивчення літературних джерел та точок зору науковців, вихідним поняттям для дослідження процесів фінансової стійкості та капіталізації є поняття ресурсів комерційного банку, які визначають як сукупність власних і залучених коштів, що є в розпорядженні банку і використовуються для здійснення активних операцій [102, с. 40]. Однак такий підхід, на нашу думку, є дещо звуженим, оскільки в ньому не відображено джерела формування банківських ресурсів, які значною мірою залежать і від пасивних операцій. Однобоке трактування ресурсів за напрямками їх використання – для здійснення активних операцій – зовсім ігнорує той факт, що за своєю складовою у формуванні ресурсів комерційних банків пасивні операції можуть відігравати вирішальну роль. Тому ресурси комерційного банку вважали б за доцільне визначати як його власний капітал, фонди та залучені в результаті здійснення пасивних та активних операцій (в частині підвищення суми активу над сумою пасиву) кошти, які використовуються для проведення активних операцій.

Рис. 1.2. Структура ресурсів комерційного банку [169, с. 278]

Залежно від рівня капіталізації, спеціалізації, напрямків діяльності, складу акціонерів і клієнтів структура ресурсів окремих комерційних банків буде різнитися, але незалежно від цього вона буде складатися із власного капіталу і зобов'язань банку (рис. 1.2). Всі складові будуть мати різний характер походження та різні обсяги. Так, наприклад, станом на 01.10.2003 р. власний капітал вітчизняних банків становив 11,2 млрд.грн. (табл. 1.4). Основна його частка – 61,9% припадає на статутний капітал; 12,2% становили резерви, 9,9% - результати минулих років; 7,8% - переоцінка основних засобів і нематеріальних активів; 5,1% - результати поточного року і 2,4% - емісійні різниці. Тобто структура власного капіталу була строкатою.

Таблиця 1.4

Структура власного капіталу банків України
станом на 01.10.2003 р. (154 банки)

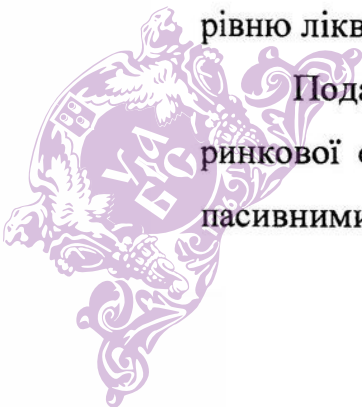
Назва статей	млн.грн.	%
1. Статний капітал	6915,8	61,9
2. Капіталізовані дивіденди	43,3	0,4
3. Акції, викуплені у акціонерів	23,4	0,2
4. Емісійні різниці	277,7	2,4
5. Резерви	1362,5	12,2
6. Результати переоцінки основних засобів і нематеріальних активів	876,0	7,8
7. Результати минулих років	1113,6	9,9
8. Прибуток минулих років, що очікує затвердження	27,5	0,2
9. Збитки минулого року: що очікують затвердження	1,1	0,0
- в т.ч. сума переоцінки в разі вибуття необоротних активів	32,3	0,2
10. Результат поточного року	573,9	5,1
Усього власний капітал	11165,8	100

Залежно від рівня управління та ефективності використання ресурсів комерційного банку різними будуть фінансові й нефінансові ризики та рівень фінансової стійкості, який визначатиметься показниками ліквідності та платоспроможності.

З врахуванням принципу ліквідності всі кошти кредитного потенціалу (кредитні ресурси) можна розподілити за рівнем їх стабільності на три групи: абсолютно стабільні, стабільні та нестабільні кошти. До складу першої групи слід віднести власні кошти банку, кошти, депоновані на певний строк, а також кошти, одержані від інших банків; до другої групи відносять: всі депоновані кошти за пред'явленням комітетів банку, динаміка яких добре вивчена банком і встановлено середню суму коштів, якими банк може оперувати в будь-який час для вкладення в необхідні активи; до складу нестабільних коштів необхідно віднести депоновані кошти, які з'являються не періодично і динаміку яких важко прогнозувати.

Враховуючи зазначені закономірності та специфіку банківської діяльності, можна констатувати, що динаміка циркуляції грошових потоків створює реальну можливість для кожного банку здійснювати строкову трансформацію коштів кредитного потенціалу, яка може бути реалізована лише тоді, коли банк надає кошти під позики в середньому на більш тривалі терміни, ніж строки коштів кредитного потенціалу. Можливість трансформації строкової структури коштів кредитного потенціалу пов'язана із тим, що кошти депозитів до запитання концентруються в банку від різних депонентів, які їх використовують з різною динамікою. Тому ступінь такої трансформації повинен відповідати рівню ліквідності в момент трансформації коштів.

Подальший розвиток банківської системи України в умовах ринкової економіки передбачає необхідність вдосконалення управління пасивними операціями на основі залучення коштів вкладників та інших

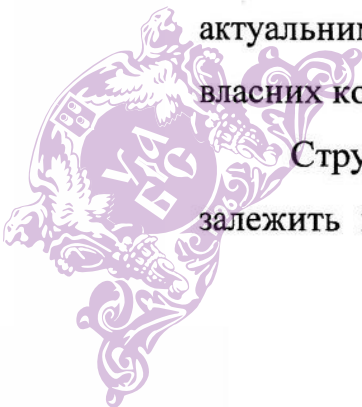
кредиторів і визначення оптимального співвідношення джерел коштів для конкретного комерційного банку. А взаємозв'язок процесів управління активними і пасивними операціями відіграє вирішальну роль у забезпеченні прибуткової діяльності банку.

За радянських часів пасивні операції були поза межою уваги банкірів, по відношенню до активних операцій вони мали другорядне значення і не сприймалися як важливий об'єкт управління та регулювання. На сьогоднішній день акценти банківського менеджменту змінилися і пасивні операції в діяльності кожного банкіра посіли своє місце: за своєю функцією пасивні операції, в результаті здійснення яких формується ресурсна база комерційного банку, відіграють первинну та вирішальну роль по відношенню до активних операцій.

Як зазначає Панова Г.С., “зарубіжний досвід свідчить, що трансформація коштів кредитного потенціалу є однією із головних причин загострення проблеми банківської ліквідності. Для оцінки ступеня ризику строкової трансформації доцільно регулювати відображення в обліку термінів здійснення активних і пасивних операцій. Якісна та кількісна рівновага притоку та відтоку коштів кредитного потенціалу є важливим чинником у практиці підтримки ліквідності банку” [102, с. 43].

На основі проведених досліджень можна стверджувати, що основну частку ресурсів комерційних банків складають залучені кошти, а на власні кошти припадає 10-12%, із яких близько половини – це прибуток банку від діяльності поточного року. Але оскільки основна його частина використовується на виплату дивідендів, покриття поточних витрат тощо, то в цій частині він не може бути джерелом капіталу банку. Тому таким актуальним і залишається питання збільшення капітальної частини власних коштів комерційних банків.

Структура банківських ресурсів окремих комерційних банків залежить від ступеня їх спеціалізації чи універсалізації, особливостей

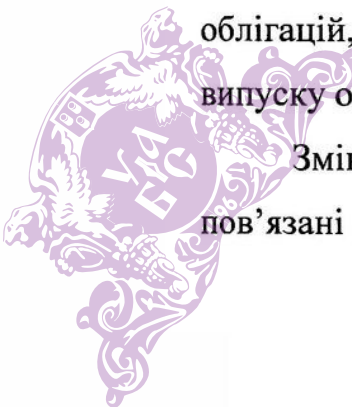

діяльності, стану ринку позичкових коштів, складу клієнтів банку і може суттєво різнитися для окремих банківських установ. Так, універсальні комерційні банки, які здійснюють переважно операції по короткостроковому кредитуванню, в основному використовують як ресурси короткострокові депозити, а інвестиційні банки віддають перевагу купівлі цінних паперів, придбанню довгострокових позик від інших фінансово-кредитних установ, використанню коштів спеціальних цільових фондів (пенсійних) тощо.

Вдосконалення управління власним капіталом має виключно важливе значення для забезпечення стійкості активів і пасивів та підвищення рівня прибутковості роботи банків. В умовах фінансової нестійкості та слабкої розвиненості фондового ринку переважна більшість вітчизняних комерційних банків віддають перевагу забезпеченню зростання основного капіталу шляхом накопичення прибутку. Капіталізація дивідендів для багатьох банків стала дешевим і вигідним шляхом поповнення акціонерного капіталу. Разом з тим ця проблема має й інший бік: як відомо, курс акцій залежить від рівня та частоти виплати дивідендів, а тому ріст дивідендів стимулює зростання курсу акцій. Це означає, що висока доходність акцій, що практично рівноцінно – висока ефективність роботи банку, полегшують нарощування капіталу шляхом продажу додаткових акцій.

Широкого поширення протягом останніх років у практиці вітчизняних банків набуває збільшення власного капіталу шляхом випуску облігацій, як форми боргових зобов'язань у структурі свого капіталу. Ця потреба покривається шляхом рефінансування викупу облігацій, для яких закінчується термін позики, за рахунок нового випуску облігацій.

Зміна обсягів і структури банківського капіталу безпосередньо пов'язані з доходністю роботи банку, оскільки різні його складові

забезпечують різний рівень прибутку, а збільшення питомої ваги оплачуваних елементів капіталу (облігаційні або інші позики) знижує доходність банку, оскільки ці запозичення для банків є значно дорожчими, ніж короткострокові. При цьому слід зазначити, що підвищення в структурі зобов'язань банку питомої ваги власного капіталу і зниження частки депозитів пов'язані із необхідністю вирівнювання співвідношення між власним капіталом і запозиченими ресурсами.

Чим вищою в структурі зобов'язань банку є частка стабільних і дешевих ресурсів, основними серед яких є депозити підприємств та міжбанківські депозити, тим більш стабільним буде його фінансовий стан і вищою доходність, оскільки більшою буде процентна маржа. Кошти на розрахункових і поточних рахунках (депозити до запитання) – це не тільки дешевий, але й небезпечний із-за непередбачливості своєї поведінки ресурс, висока частка якого в залучених ресурсах може ослабити ліквідність і платоспроможність банку. В світовій банківській практиці вважають, що його частка не повинна перевищувати 30%, а частка міжбанківських кредитів повинна бути не більшою 20%.

Таким чином, власні кошти комерційного банку необхідно розподілити на власні, які можна використовувати як ресурс кредитування і які називають власними коштами нетто, і власні кошти, які відволікаються, капіталізовані або іммобілізовані, а тому їх неможливо використати для кредитування. Разом з власними коштами нетто іммобілізовані власні кошти складають кошти бруто. Ефективне використання ресурсів і капіталу комерційного банку базується на виваженій стратегії банківського менеджменту, управлінні активними і пасивними операціями, забезпеченні високого рівня ліквідності діяльності, прибутковості та платоспроможності комерційного банку.

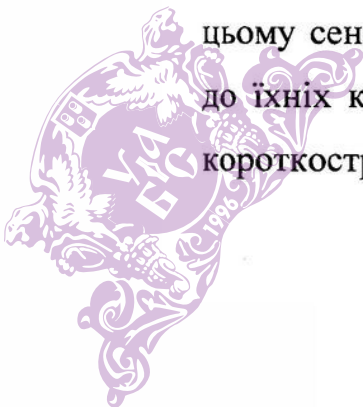

1.3. Завдання підвищення рівня капіталізації та концентрації банківського капіталу

Проблема забезпечення фінансової стійкості діяльності комерційних банків, високого рівня капіталізації та концентрації банківського капіталу тісно пов'язана із проблемами структурної перебудови фінансово-кредитного сектора, переходом до інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвитку та розробкою необхідних фінансово-економічних важелів запровадження таких механізмів. Ця проблема активно досліджується такими вченими як Гальчинський А.С., Геєць В.М., Міщенко В.І., Мороз А.М., Савлук М.І. та іншими [4, 17, 87].

Характеризуючи сучасний стан розвитку банківської системи України та рівень капіталізації комерційних банків Голова Національного банку Тігіпко С.Л. зазначив: “Ми повинні розуміти, що банки – це віддзеркалення реального стану економічного розвитку країни. Ясна річ, їхня капіталізація могла б нарощуватися й вищими темпами, але тоді банки менше кредитували б економіку. Бачачи підвищений попит на свої ресурси, банки, перейняті бажанням побільше заробити й бути ефективнішими, прагнуть займатися саме кредитуванням. Але тут уже повинен підключатися Національний банк. Позиція така: потрібно все робити вчасно, потрібно все робити системно, й вимоги стосовно додаткової капіталізації будуть із нашого боку завжди.

Багатьом банкам це не подобається, я їх розумію. Але тут першочергові завдання відрізняються: для комерційного банку – перш за все прибуток, для НБУ – передусім уникнення ризиків системних криз. І в цьому сенсі ми наполягатимемо на тому, щоб банки виконували вимоги до їхніх капіталів. Проте коли поглянути на проблему з точки зору не короткострокової чи середньострокової, а довгострокової перспективи, то

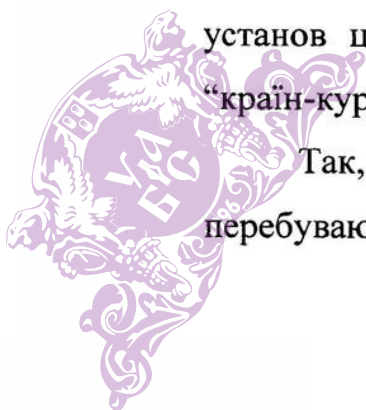
мета у нас із банками спільна. Банки повинні самі дбати про свою капіталізацію. У цьому їхня перспектива” [152, с. 8].

Вивчення та аналіз літературних джерел і вітчизняного досвіду ринкових перетворень свідчить, що етап становлення фінансово-кредитного ринку в Україні характеризувався використанням ринково-орієнтовної англосаксонської моделі фінансових інститутів - так званої Р-системи (M-system), яка притаманна, насамперед, США та Великій Британії, над переважно банківською - Б-системою (B-system), характерною для Японії та країн континентальної Європи, зокрема, Німеччини.

Як засвідчили останні дослідження, специфікою розвитку світових фінансових ринків в умовах глобалізації, злиття та поглинання найбільших фінансових холдингів, транснаціональних корпорацій тощо стає суттєва зміна ролі та функцій банківських інститутів, суттєве підвищення рівня капіталізації банків та концентрації банківського капіталу.

Останнім часом виключно важливу роль у процесах концентрації банківського капіталу, особливо для країн, що розвиваються, відіграє використання досвіду розвинених країн, що має певні переваги та вади при побудові власних банківських систем незалежними країнами. Країни, що розвиваються, намагаються побудувати свої системи фінансово-кредитних інститутів, у багатьох аспектах беручи за зразки або колішні власні метрополії, або своїх найбільших торгово-економічних партнерів. Інституційний каркас та ступінь концентрації фінансової системи, норми поведінки та правила гри на ринку для власних грошово-кредитних установ ці країни формують і розвивають за відповідними зразками “країн-кураторів”.

Так, в країнах Латинської Америки, які ще з XIX століття перебувають під впливом США, структура фінансового ринку тісно

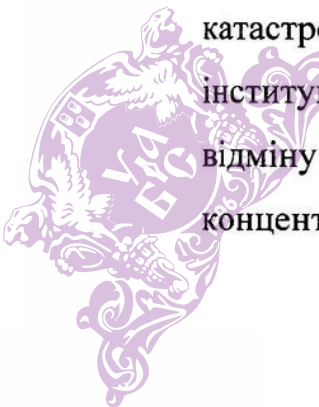

пов'язана із особливостями ринку боргового капіталу, а деякі країни як, наприклад, Еквадор з 2000 р. в якості національної валюти використовує долар США.

Еволюційний характер побудови банківського сектору країнами Латинської Америки протягом не одного століття привів їх до концентрованої моделі переважно універсальних банків, які обслуговують в першу чергу потреби внутрішнього кредитно-депозитного ринку, а найбільшими банками з іноземним капіталом традиційно, крім американських, є іспанські та португальські. При цьому, не дивлячись на часті кризи, рівень концентрації капіталу банківського сектора є достатньо високим.

На відміну від країн Південної Америки, острівні країни та території Вест-Індії та Карибського басейну - колишні та нинішні колонії Великої Британії, Нідерландів та інших європейських країн, після другої світової війни перетворилися у потужні центри міжнародного офшорного банківського бізнесу, вдало скориставшись своїм географічним положенням та створивши належні інституційні засади (в першу чергу, законодавчі та інфраструктурні умови) для обслуговування величезних грошових потоків, насамперед, спрямованих задля податкової оптимізації коштів корпорацій та приватних інвесторів із США, а часто й для відмивання "брудних" грошей.

Зовсім, інша ситуація склалася з інституційними засадами розвитку фінансового сектору в країнах із перехідною економікою. Це насамперед, країни Центральної та Східної Європи і колишнього СРСР, що після краху планово-командної економіки пережили так звану "інституційну катастрофу" початку 90-х років та втрату суспільством основи інституційної структури фінансового сектору - інституту довіри. На відміну від розглянутого вище еволюційного шляху процесів концентрації, притаманного розвитку банківських систем країн

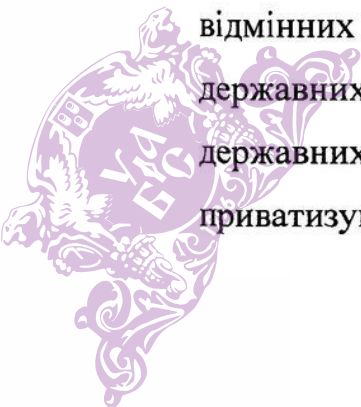

Латинської Америки, розвиток банківського сектору країн з перехідною економікою Центральної та Східної Європи і СНД, а зокрема й України, можна характеризувати як революційний, оскільки банківські системи було створено за дуже короткий проміжок часу [118].

І хоча на практиці не завжди вдавалося уникнути проблем, конфліктів інтересів, а в деяких випадках і банкрутств, в цілому позитивним результатом є створення цілісних, здебільшого дворівневих, банківських систем з порівняно високим для початкового рівнем концентрації банківського капіталу. На наш погляд, хоча для кваліфікованого аналізу пройдений відтинок часу й занадто короткий, для України та інших країн СНД можна виділити наступні етапи глибинних інституційних перетворень банківської системи:

- 1) масштабна приватизація шляхом акціонування найбільших державних банків;
- 2) створення численних нових комерційних банків;
- 3) банкрутство слабких банків внаслідок розгортання конкуренції на ринку банківських послуг та підвищення рівня концентрації банківського капіталу;
- 4) перший етап лібералізації банківського ринку і банківської діяльності, який ознаменувався приходом іноземного капіталу;
- 5) створення умов для підвищення рівня концентрації банківського капіталу шляхом утворення банківських холдингів та інших форм банківських об'єднань.

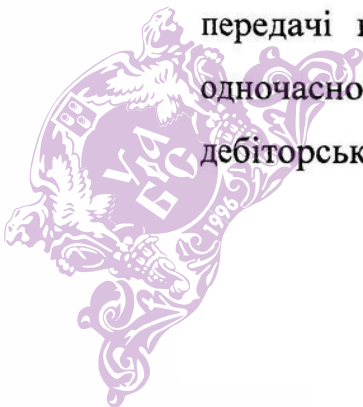
Перший етап розвитку вітчизняної банківської системи можна характеризувати як початковий, на якому проходили два інституційно відмінних процеси – інституційна трансформація систему, коли рішенням державних органів управління проводилося розділення колишніх єдиних державних банків на кілька спеціалізованих установ, які пізніше частково приватизувалися, а частково залишалися у державній власності. Разом з

цим відбувався й інший процес – виникали принципово нові інститути банківського ринку – комерційні банки і якщо перший етап супроводжувався зниженням рівня концентрації банківського капіталу та переходом від переважно державної до змішаної форми власності у банківському секторі в умовах ринкової економіки, то на наступних етапах практично в усіх країнах спостерігався процес посилення концентрації банківського капіталу, особливо при поглинанні місцевих банків потужними іноземними банківськими структурами та холдингами.

Відповідно до інституційного підходу процес концентрації банківського капіталу слід характеризувати дещо складніше, ніж просте вимірювання частки на ринку кількох перших банків та обчислення відомих коефіцієнтів концентрації (індекси Герфіндаля-Гіршмана, Лінда та ін.), що використовуються при проведенні конкурентного аналізу в рамках стандартного кількісного підходу з метою антимонопольного регулювання банківської діяльності.

Характеризуючи етапи концентрації банківського капіталу, слід зазначити, що не завжди межі концентрації, встановлені законодавчо, співпадають з інституційними межами процесів концентрації банківського капіталу, особливо в умовах невизначеності середовища перехідної економіки, де банки намагаються забезпечити не тільки фінансовий контроль над своїми клієнтами і партнерами, виступаючи структуроутворюючим ядром системи, що веде до зниження рівня банківських транзакційних витрат при здійсненні банками своєї основної функції – кредитної підтримки економіки. При цьому, як зазначають деякі науковці, відбувається розпорошення прав власності, особливо при передачі в управління банкам державних пакетів акцій підприємств, одночасно з проведенням операцій кредитування та управління станом дебіторсько-кредиторської заборгованості [88, 90, 118].

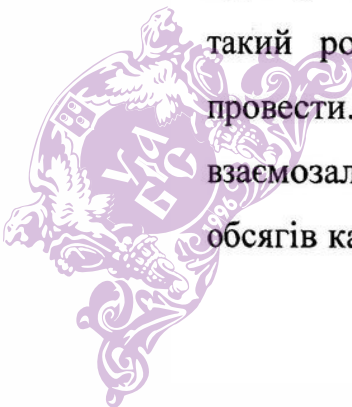

Останнім часом в законодавчій базі України стосовно зазначених процесів відбувалися суттєві зміни. Новим Законом України “Про банки та банківську діяльність”, затвердженим Верховною Радою України від 07.12.2000 р., № 2121-III передбачено суттєві зрушення в законодавчих підходах до забезпечення високого рівня концентрації капіталу на основі створення нових видів банківських об’єднань.

Як відомо, у світовій практиці існує кілька різних видів концентрації банківського капіталу на основі створення певних видів об’єднань і придбань:

- поглинання субсидіарним банком - коли придбанням банку займається дочірня компанія;
- пряме придбання - коли банк придбано холдинговою компанією;
- фантомне трикутне форвардне поглинання - у такій схемі існують три одиниці: холдингова компанія, фантомний банк та банк придбання (ціль). Новий фантомний банк отримує ліцензію виключно для придбання іншого банку (цілі);
- фантомне трикутне реверсивне поглинання - існують наведені вище три одиниці, але діють за наступною схемою: банк-ціль придбає фантомний банк (це дозволяє зберегти ліцензію цільового банку);
- пряме поглинання однією холдинговою компанією іншої;
- безпосереднє злиття банківських холдингових компаній [88,129].

Завдяки створенню нових неформальних типів об’єднань з’являються банківсько-промислові конгломерати, де поняття “капітал банку” та “капітал групи” є дуже близьким за економічним змістом, на відміну від формальних фінансово-промислових груп та холдингів, де такий розподіл капіталу, хоч і теж дуже приблизно, але можливо провести. Це породжує неоднозначні, ще мало досліджені процеси взаємозалежності та провокує малоконтрольоване перетікання значних обсягів капіталів із фінансового до промислово-торгівельного сектору, де

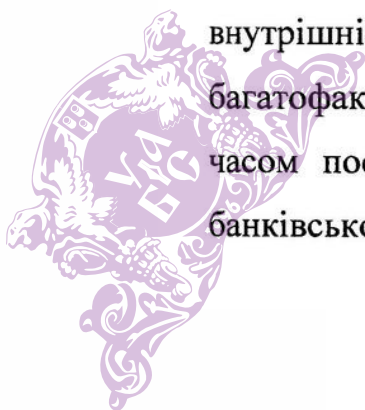

в теперішній час значно вища норма прибутку, в тому числі й тіньового, та значно менший рівень ризиків.

Характеризуючи процеси концентрації капіталу слід було б відзначити, що рівень концентрації капіталу та прибутковість банків знаходиться у тісній кореляційній залежності. Однак вітчизняна практика засвідчує, що офіційні показники прибутковості українських банків за даними банківської статистики та фінансової звітності банків залишаються низькими, а тому можна стверджувати, що вони не відповідають фактичним результатам діяльності, консолідованим в межах цих об'єднань. Такий факт опосередковано підтверджується тим, що процес злиття та поглинання невеликих банків, які практично не приносять своїм власникам прибутку, зараз майже не відбувається, що свідчить про наявність певних неекономічних факторів їх існування та діяльності, як правило, на регіональному рівні.

Слід відмітити, що крім зовнішніх інституційних меж концентрації банківського капіталу (законодавчих, регулятивних та ін.) і внутрішніх, що відображують стан банківської системи через взаємодію банків між собою, із суб'єктами реальної економіки – юридичними та фізичними особами, існує третій вид інституційних меж, що обумовлений дією неекономічних чинників, які можна визначити як нерегульовані законодавством обмеження ступеня концентрації капіталу банків, за якими взаємодіють між собою крупні акціонери – власники банків, банківські менеджери та державні службовці, що впливають на роботу банківської системи.

Таким чином, сукупність пов'язаних між собою зовнішніх, внутрішніх та неформальних обмежень представляє собою інтегровану багатofакторну систему інституційних меж концентрації капіталу, яка з часом постійно змінюється, визначаючи можливі траєкторії розвитку банківської системи, що знаходяться в межах певних інституційних

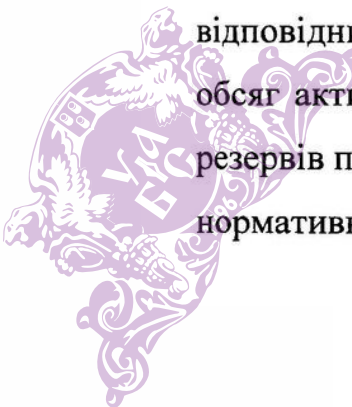

коридорів, розширення або звуження яких залежить від чинників, що переважають на даний конкретний момент функціонування банківського сектору економіки.

З метою оцінки реального рівня капіталізації банків Національним банком запроваджено нову їх класифікації за рівнем достатності капіталу: добре капіталізовані, достатньо капіталізовані, недокапіталізовані, значно недокапіталізовані та критично недокапіталізовані.

Добре капіталізованим вважають банк, у якого: співвідношення капіталу і сумарних активів, зважених на відповідні коефіцієнти за ступенем ризику (норматив платоспроможності Н3), перевищує нормативне значення і становить не менше ніж 10%, а також співвідношення основного капіталу, зменшеного на суму недосформованого резерву на можливі втрати за кредитними операціями, і загальних активів, зменшених на суму створених відповідних резервів (норматив достатності капіталу Н4), більше за нормативне значення і перевищує 5 %. При цьому обсяг активів з негативною класифікацією (субстандартні, сумнівні, безнадійні) з урахуванням сформованих резервів під активні операції повинен бути менший 20 % нормативного капіталу банку.

Достатньо капіталізованим може бути банк, у якого співвідношення капіталу та сумарних активів, зважених на відповідні коефіцієнти за ступенем ризику, відповідає нормативному значенню і становить 8% або наближається до 10%, а також співвідношення основного капіталу, зменшеного на суму недосформованого резерву за кредитними операціями, до загальних активів, зменшених на суму створених відповідних резервів становить 4% або наближається до 5%. Окрім того, обсяг активів з негативною класифікацією (з урахуванням сформованих резервів під активні операції) повинен знаходитися в межах від 20 до 30% нормативного капіталу банку.

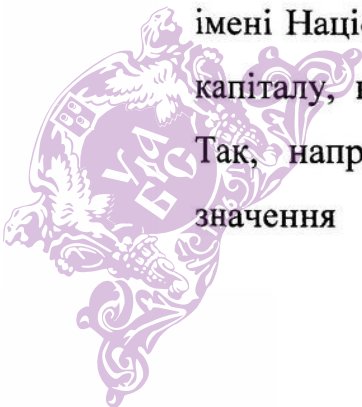

Недокапіталізованим слід вважати такий банк, у якого співвідношення капіталу і сумарних активів не менше, ніж 5,3%; співвідношення основного капіталу і загальних активів перевищує 2,7%, а обсяг активів з негативною класифікацією знаходиться в межах від 30 до 50 % нормативного капіталу банку.

До значно недокапіталізованих слід віднести банки, у яких співвідношення капіталу і сумарних активів знаходиться в межах від 5,3 до 2,7%; співвідношення основного капіталу і загальних активів коливається в межах від 2,7 до 1,3%, а обсяг активів з негативною класифікацією перевищує 50% .

Критично недокапіталізованим слід вважати банк у якого співвідношення капіталу та сумарних активів менше 2,7%, співвідношення основного капіталу і загальних активів менше 1,3%, а обсяг активів з негативною класифікацією перевищує 50% нормативного капіталу банку.

Проблема капіталізації та фінансової стійкості комерційного банку пов'язана з кількома чинниками діяльності фінансової установи: розмір банку, що відображує рівень концентрації капіталу; достатність капіталу для виконання своїх функцій у короткостроковій і довгостроковій перспективі; спроможність виконувати свої зобов'язання перед власниками та клієнтами; спроможність виконувати соціально-економічні функції як організації (елемента) фінансово-кредитної системи держави та інші. Широкий спектр цих чинників і їх виключно важливе значення для соціально-економічної політики держави обумовлюють необхідність пошуку певних регулюючих методів та інструментів, застосовуваних від імені Національного банку України, для регулювання обсягів, структури капіталу, нормативів ліквідності, достатності та адекватності капіталу. Так, наприклад, відповідно до рекомендації Базельського комітету значення нормативу адекватності капіталу, відомого у вітчизняній

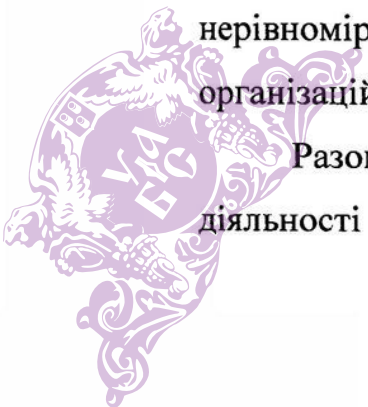
практиці як Н2, рекомендується для країн з розвинутою економікою, які активно працюють на міжнародних ринках, на рівні 8%. Оскільки Україна тільки наближається до таких стандартів, то Національний банк України прийняв рішення з 2004 р. збільшити значення показника цього нормативу до 10%, як і в більшості країн СНД та Балтії. Згідно з положеннями Закону України “Про банки і банківську діяльність” для нових банків нормативі адекватності капіталу заплановано ще на вищому рівні - 15%. Через рік він зменшується до 12%, а ще через рік - до 10%.

З точки зору багатьох науковців і практиків такий підхід був вимушеним, оскільки активи банків останнім часом зростають вищими темпами, а ніж їхній капітал. Окрім того, як і прогнозувалося, у 2003 р. рентабельність активів банків України знизилася з 1,19 до 1,11%, а капіталу - з 7,98 до 7,79%.

Для вирішення проблеми адекватності капіталу банки, на нашу думку, мають обмежене коло методів. Перший, найбільш очевидний і простий - здійснити емісію акцій і розмістити її серед акціонерів чи засновників, що й зробили в 2003 р. “Приватбанк” і “Аваль”, здійснивши емісію своїх акцій на 300 млн.грн. кожен. Таким же шляхом збираються вирішити проблеми банк “Форум”, “Південний”, “ТАС-Інвестбанк”, Український кредитний банк та інші.

В умовах посилення вимог Національного банку України щодо капіталізації банківської системи, а також зниження прибутковості банківської діяльності, позитивна динаміка капіталу українських банків останнім часом значною мірою забезпечувалась завдяки такій його складовій, як статутний капітал, що об'єктивно впливає на нерівномірність розподілу зареєстрованих в Україні банків за організаційно-правовою формою господарювання.

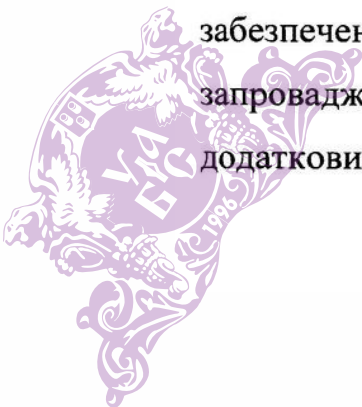
Разом з тим слід зазначити, що, на тлі падіння доходні банківської діяльності та збереження високого рівня ризику ведення банківського

бізнесу, процес акціонування банків уповільнюється, адже за умов, коли основна вигода акціонера полягає у отриманні дивідендів, розмір яких не гарантується, привабливість подібного напряму вкладання коштів знижується. Крім того, враховуючи нерозвиненість вітчизняного фондового ринку, отримання інвестором такого важливого виду доходу, як курсова різниця, стає проблематичним.

У зв'язку з цим слід зазначити, що впровадження заходів для підвищення привабливості здійснення акціонерних внесків передусім з метою першочергового забезпечення гнучкості розцінок на банківське обслуговування акціонерів надасть імпульс залученню потенційних та можливість утримати реальних інвесторів, що створюватиме основу для активізації роботи банку щодо укріплення та розширення конкурентної пропозиції. Однак, не дивлячись на потенційні можливості забезпечення позитивного ефекту, банківським менеджерам слід пам'ятати, що надання пільг акціонерам значно знижує рентабельність банківської установи, а звідси доходи на акції, на які очікують акціонери.

Фінансовий механізм дивідендної політики передбачає оптимізацію розподілу банківського прибутку між дивідендами та збільшенням власного капіталу, забезпечення компромісу між поточними інтересами акціонерів та необхідністю нарощення потенціалу банку в конкурентних умовах. При цьому слід відмітити, що нарощення розміру дивідендів має бути виключно виваженим, з метою уникнення їх значних коливань. Це пояснюється тим, що багато акціонерів витрачають свої дивіденди на споживання, а тому недоотримання заявлених банком дивідендних сум може спричинити продаж акціонерами (власниками) акцій для забезпечення споживчих витрат. Враховуючи це, доцільними є запровадження регулярних виплат фіксованого розміру дивідендів із додатковими необумовленими сумами у сприятливі роки.

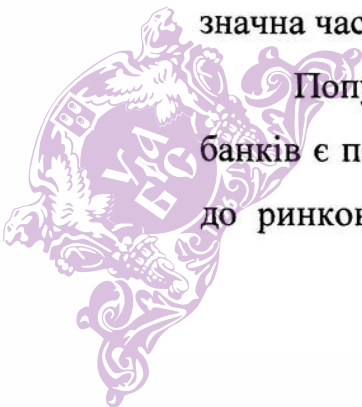

Деякі автори вважають, що “при прогнозуванні рентабельності для акціонерів на наступний період керівники повинні враховувати не лише рівень дивідендів, які вони готові виплатити власникам банку, а й зміну курсу акцій банку”, тобто курсову різницю [67]. На нашу думку, такий підхід є ризикованим, оскільки орієнтація на ті чи інші тенденції курсової вартості акцій (у даному разі, очевидно, на її зростання, що обумовить можливість запланувати менші дивіденди) не має твердого підґрунтя. Курсова вартість банківських акцій в силу багатьох причин у майбутньому може і зменшитися, в результаті чого акціонери не отримають ні значних дивідендів, ні вигоди від зростання курсу акцій, ні міцного конкурентоспроможного банку.

Разом з тим необхідно зазначити, що якщо у великих банків з надійною репутацією є можливість безпроблемно розміщувати свої акції, то для невеликих банків мобілізація додаткових ресурсів за допомогою випуску акцій є ускладненою. Це пояснюється тим, що внаслідок нестабільної економічної ситуації в країні інвестори вважають небезпечним вкладати кошти в невеликі та маловідомі банки. З огляду на це, укрупнення власного капіталу вітчизняних банків шляхом їх злиття чи поглинання та створення банківських холдингів є одним із перспективних напрямків їх подальшого розвитку.

Для деяких банків прийнятним шляхом є збільшення обсягів капіталу за рахунок капіталізації прибутку. Так, для Укресімбанку, як державного банку, Кабінет Міністрів України прийняв рішення збільшити статутний фонд на 66 млн.грн. за рахунок прибутку банку в 2002 р. Шляхом капіталізації прибутку збирається йти й Укрсоцбанк і, ймовірно, значна частина середніх банків.

Популярним методом нарощування капіталу серед малих і середніх банків є переоцінка основних фондів і за рахунок збільшення їх вартості до ринкової збільшується сума регулятивного капіталу. Для банків із

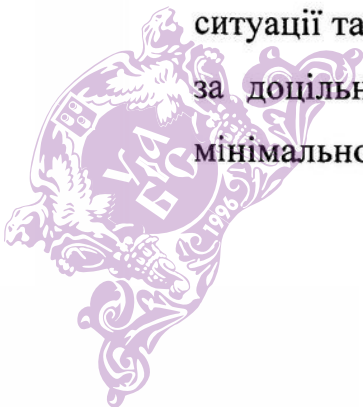
іноземним капіталом таких як “Сітібанк (Україна)”, “Райффайзенбанк” проблема адекватності капіталу навряд чи може існувати, а якщо й так, то вона буде вирішена зразу ж після її виникнення.

Останніми роками зарубіжна банківська практика набула досить специфічних методів поповнення банками власного капіталу. За умов добре розвинених ринків нерухомості, деякі банки вдаються до продажу будівель, споруд, офісів, що належать їм на правах власності, за умови їх подальшої довгострокової оренди. Механізм іншого шляху - бонусної емісії - передбачає випуск акцій на суму дооцінки основних засобів (активів) для покриття різниці між їх ринковою та балансовою вартістю. Ці акції, як правило, безкоштовно розміщуються між акціонерами, збільшуючи їх частку власності.

Звісно, для підвищення ефективності останнього способу збільшення акціонерного капіталу, банку необхідно мати в структурі власних коштів високу частку основних засобів, що, однак, знижує його маневреність у регулюванні ресурсної бази, тому у вітчизняній практиці даний метод навряд чи може широко використовуватись. Разом з тим, частина власного капіталу, що має неліквідну форму (будівлі, обладнання) може бути потенційним резервом збільшення працюючих активів, виступаючи як застава.

Однак, виходячи з динаміки процесів на фінансово-кредитному та валютному ринках, особливо ринку євро, слід зазначити, що з часом банки знову зіткнуться з проблемою недостатності капіталу.

Тому, на нашу думку, вимоги Національного банку України є доречними та обґрунтованими. Разом з тим, враховуючи складність ситуації та загальні перспективи розвитку банківської системи, вважали б за доцільне для крупних всеукраїнських системних банків норматив мінімального регулятивного капіталу підвищити до 15-20 млн.євро.

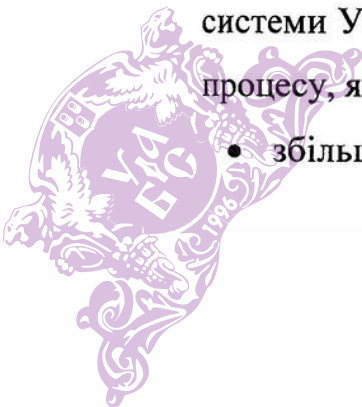
Важливим фактором збільшення ресурсного потенціалу комерційного банку є нарощення ним власного капіталу. Зміцнення ресурсної бази українських кредитно-фінансових установ, інтеграція банківської системи України у світове співтовариство значною мірою залежатимуть від зростання обсягів власних капіталів банків. Тому саме тепер особливого значення набувають питання ефективного використання та збереження капіталу банку.

Так, капітал справді є певним захисним бар'єром у боротьбі банку з ризиками, але гарантією надійного захисту може бути ефективне управління власним капіталом, активами та залученими коштами банку.

Обмежена капітальна база банків може стати на заваді розширенню їхніх операцій з обслуговування різних груп клієнтів, а також зумовлює досить низький інвестиційний потенціал банківських установ, а без довгострокових вкладень в економіку заходи з припинення спаду та нарощування виробництва неможливі. Разом з цим вимоги щодо збільшення комерційними банками статутних фондів мають носити виважений характер, щоб не породити монополістичних тенденцій у кредитній сфері, сприяючи розвитку великих багатofilійних банків при одночасному скороченні малих банківських установ. Інакше це могло б зашкодити формуванню ефективної та збалансованої структури банківської системи України, конкурентоспроможної до будь-яких внутрішніх і зовнішніх впливів.

Відзначаючи винятково важливу роль підвищення рівня капіталізації банківської системи в забезпеченні її надійності та прозорості функціонування, "Комплексна програма розвитку банківської системи України на 2003-2005 рр." чітко визначає шляхи реалізації цього процесу, якими повинні бути:

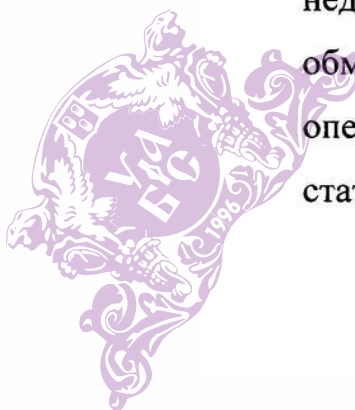
- збільшення номінального рівня капіталу;

- покращання якості активів, поживлення роботи щодо повернення проблемної заборгованості;
- нарощування дохідності банків, в тому числі за рахунок розширення спектру безризикових комісійних операцій;
- оптимізація структури витрат банків, зокрема більш виваженого підходу до операційних та адміністративних витрат;
- посилення контролю з боку Національного банку України за виконанням банками вимог щодо достатності капіталу [58, с. 11].

Виходячи із необхідності реалізації поставлених завдань, залежно від рівня достатності капіталу комерційного банку можна рекомендувати для окремих категорій банків такі стратегії поведінки.

1. Достатньо капіталізованим банкам викуп власних акцій доцільно здійснювати тільки в тому випадку, коли це не призведе до порушення банком нормативів платоспроможності (Н3) і достатності капіталу (Н4).
2. Банк, що не дотримується вимог Національного банку щодо розміру нормативу капіталу банку (Н1), має внести на розгляд правління та ради банку заходи щодо перспектив розвитку його капітальної бази (програму капіталізації) або питання щодо його реорганізації шляхом приєднання чи злиття.
3. Недокапіталізованим банкам можна рекомендувати припинити виплату дивідендів, крім виплати дивідендів у вигляді власних акцій, та викуп власних акцій, а також внести на розгляд правління та ради банку перелік заходів фінансового оздоровлення банку. Крім того, недокапіталізованим банкам можна рекомендувати встановити обмеження щодо: збільшення загальних активів, припинення активних операцій з акціонерами та інсайдерами банку; вкладання коштів у статутні фонди інших юридичних осіб; надання бланкових та

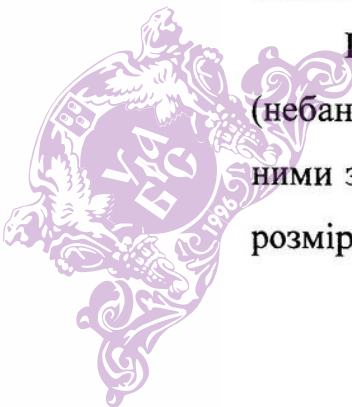
пільгових кредитів; нарахування і сплати відсотків за кредитами, наданими філіями одного банку, тощо.

4. Значно недокапіталізованим банкам доцільно рекомендувати припинити: виплату дивідендів, відкриття нових депозитних рахунків фізичним особам, проведення подальшої емісії цінних паперів та розширення кола клієнтів банку з обслуговування їх операцій на ринку цінних паперів.
5. Критично та значно недокапіталізованим банкам, окрім зазначених вище заходів, необхідно також припинити виплату відсотків за субординованим боргом, а його керівництву внести на розгляд загальних зборів акціонерів питання щодо санації банку.

Виключно важливого значення для діяльності комерційних банків набуває необхідність вдосконалення методики розрахунку власних коштів (власного капіталу). На сьогоднішній день рівень і обсяги капіталу банків визначається відповідно до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368 та зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 26.09.2001 р. за № 841/6032.

Однак, як свідчить практичний досвід, не завжди вимоги Інструкції відповідають вимогам реальної практики та завданням підвищення ефективності банківської діяльності. У зв'язку з цим вважаємо, що обсяг власного капіталу юридичних осіб – учасників банку може бути розрахований за даними їх балансів (форми № 1 та № 1 – КБ) станом на перше число кожного місяця, у якому здійснюється внесок до статутного капіталу банку.

Розмір власних коштів юридичних осіб – резидентів України (небанківських установ) – учасників банку, що забезпечує виконання ними зобов'язань щодо формування статутного капіталу банку, дорівнює розміру власного капіталу (підсумок I розділу пасиву балансу),

зменшеного на суму нематеріальних активів та довгострокових вкладень за методом участі в капіталі інших підприємств:

$$BK = \text{PrI} - \text{HA} - \text{ДВ}, \quad (1.3)$$

де BK – власні кошти (власний капітал);

PrI – підсумок I розділу пасиву балансу;

HA – нематеріальні активи;

ДВ – довгострокові вкладення за методом участі в капіталі інших підприємств.

Розмір капіталу банків – учасників банку, що забезпечує виконання ними зобов'язань щодо формування статутного капіталу банку, можна визначити, відповідно до вимог нормативно-правових актів Національного банку України щодо порядку регулювання та аналізу діяльності комерційних банків з урахуванням дотримання юридичними особами – резидентами України (банками) нормативів платоспроможності і достатності капіталу.

Розмір капіталу юридичних осіб – нерезидентів України – учасників банку, що забезпечує виконання ними зобов'язань щодо формування статутного капіталу банку, необхідно визначити як різницю між розміром власного капіталу, зменшеного на суму несплаченого акціонерного (пайового) капіталу, та розміром коштів, іммобілізованих у фіксовані активи (приміщення, обладнання, довгострокові фінансові інвестиції):

$$PK = (\text{ВлК} - \text{Нк}) - (\text{Фа}), \quad (1.4)$$

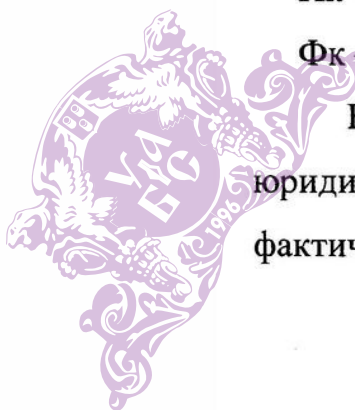
де PK – розмір капіталу;

ВлК – власний капітал;

Нк – несплачений акціонерний (пайовий) капітал;

Фк – фіксовані активи.

Визначений таким чином розмір власних коштів (власного капіталу) юридичних осіб – учасників банку необхідно порівняти із сумою фактично здійснених кожним із них внесків до статутного капіталу банку.

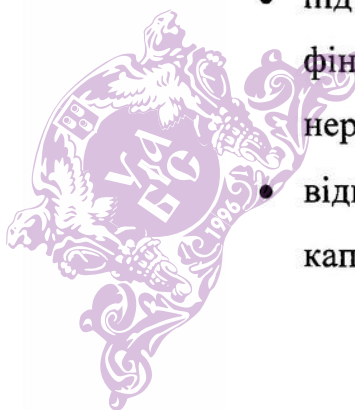
На підставі результатів такого порівняння готується висновок про достатність або нестачу власних коштів (власного капіталу) юридичних осіб – учасників банку для здійснення кожним із них внесків до статутного капіталу банку.

В тому випадку, коли визначено, що власного капіталу недостає для здійснення внесків до статутного капіталу банку Національний банк України додатково може розглядати подану банком заявку з розрахунком показників збільшення статутного капіталу (додаток Б).

У разі підготовки висновку про нестачу власних коштів (власного капіталу) юридичних осіб – учасників банку для здійснення внесків до статутного капіталу банку Національний банк України додатково може розглядати подану банком фінансову звітність юридичних осіб – учасників банку за станом на перше число місяця, наступного за тим місяцем, у якому вони вносять кошти до статутного капіталу банку.

При цьому позитивний висновок про достатність власних коштів (власного капіталу) у юридичних осіб – учасників банку для здійснення внесків до статутного капіталу банку може бути підготовлений за умови:

- відображення фактично здійснених внесків до статутного капіталу банку в балансі юридичних осіб – учасників як довгострокових фінансових інвестицій (рядки № 040 та/або № 045) для резидентів України;
- наявності мінімального обсягу власних коштів, визначеного в порядку, передбаченому пунктом 2 (для резидентів України) або пунктом 4 (для нерезидентів України) цього розрахунку;
- підтвердження незалежною аудиторською фірмою (аудитором) фінансової звітності юридичних осіб – учасників банку (для нерезидентів України);
- віднесення банку до категорії добре капіталізованих або достатньо капіталізованих.

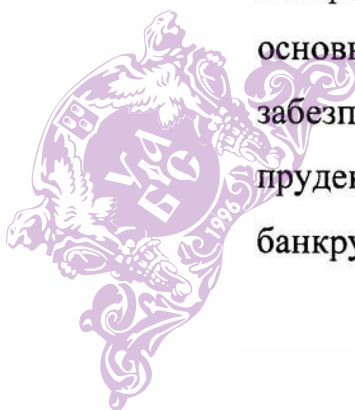
На нашу думку, розрахунок власних коштів (власного капіталу) учасників банківських об'єднань повинен здійснюватися аналогічно до порядку формування капіталу комерційних банків, з тим щоб уніфікувати і спростити ці процеси, оскільки їх економічний зміст є ідентичним.

Подальше дослідження взаємозв'язку проблем фінансової стійкості, концентрації капіталу та капіталізації комерційних банків повинно виходити із необхідності обґрунтування пропорцій вказаних складових відповідних процесів розвитку банківського сектора, визначення необхідних кількісних співвідношень, напрямків і фінансово-економічних механізмів, які забезпечать перехід банківської системи України на якісно новий рівень, що стимулюватиме фінансово-кредитну підтримку розвитку реального сектора економіки і створить умови для стабільного конкурентного середовища у банківській сфері.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретичних аспектів забезпечення високого рівня фінансової стійкості діяльності комерційних банків, їх капіталізації та концентрації банківського капіталу свідчить, що стратегічними завданнями реформування банківського сектора повинні стати вдосконалення рівня корпоративного управління, створення сприятливих умов для формування в банківському секторі здорового конкурентного середовища, дотримання вимог щодо платоспроможності банків, які відображені в нормативах та показниках банківського нагляду.

Відповідно до загальностановлених принципів нагляду та контролю за діяльністю комерційних банків, сформульованих в основному відповідно до Базельських угод, фінансова стабільність банку забезпечується належним керівництвом, ринковою дисципліною та пруденційним банківським наглядом. Тому порушення справи про банкрутство комерційного банку означає, що вказані складові фінансової

стабільності не були дотримані, або ж були виконані неналежним чином. У зв'язку з цим дослідження проблеми фінансового оздоровлення банків набуває особливої актуальності.

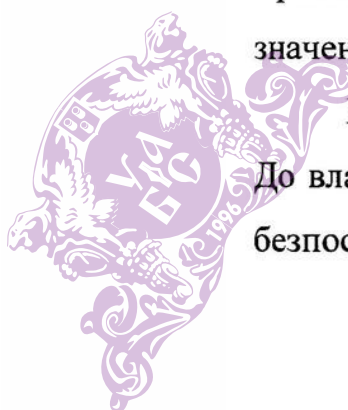
Під фінансовим оздоровленням комерційних банків розуміють систему заходів банку, що спрямовані на покращання його фінансового стану: ліквідності, платоспроможності, структури активів, доходності та рентабельності, достатності капіталу, а також на усунення порушень, що призвели до скрутного фінансового стану.

Основою визначення фінансового стану комерційного банку є всебічний аналіз його балансу, здійснюваний за трьома напрямками: функціональним, структурним і операційним.

Як свідчить аналіз, капітальна база українських банків залишається недостатньою і сягає близько 5,6% від ВВП. Недокапіталізація вітчизняних банків відображує недокапіталізацію економіки в цілому, а тому необхідна розробка системи заходів щодо регулювання та нагляду у сфері спеціалізації діяльності та концентрації капіталу комерційних банків.

Незалежно від загальних макроекономічних умов господарювання, змін у економічній політиці формування ресурсної бази комерційних банків має першорядне значення, оскільки банки можуть здійснювати свої активні операції лише в межах наявних власних і залучених коштів. Тому саме пасивні операції передують активним, формують їх обсяги, динаміку, структуру і масштаби доходності, а організація формування і нарощування ресурсної бази, забезпечення її стабільності на основі ефективного управління пасивами набувають важливого практичного значення.

Ресурси банку складаються із власного капіталу і залучених коштів. До власного капіталу комерційного банку відносять кошти, що належать безпосередньо банку, на відміну від залучених, які банк залучає для свого

використання на грошовому ринку на певний термін. При цьому частка власного капіталу в загальному обсязі капіталу банку складає приблизно 10-12%, а решта – це запозичений капітал.

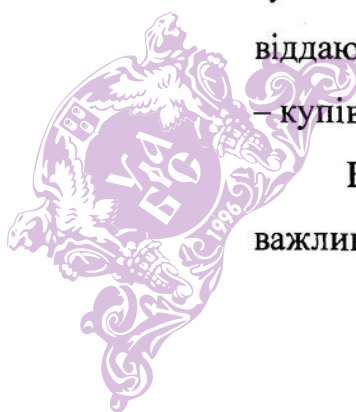
В науковій економічній літературі категорії “ресурсів” та “капіталу” визначається по різному, але основним підходом є розуміння ресурсів як сукупності власного капіталу, фондів та залучених коштів, які використовуються для здійснення активних операцій комерційних банків.

Аналіз фактичних даних свідчить, що в 2003 р. власний капітал українських банків становив 11,2 млрд.грн., а основну його частку – майже 62% складав статутний капітал.

Враховуючи специфіку банківської діяльності, необхідно констатувати, що динаміка циркуляції грошових потоків створює реальну можливість для кожного банку здійснювати строкову трансформацію коштів кредитного потенціалу, яка може бути реалізована лише тоді, коли банк надає кошти під позики в середньому на більш тривалі терміни, ніж строки коштів кредитного потенціалу. Можливість такої трансформації строкової структури коштів кредитного потенціалу пов'язана із тим, що кошти депозитів до запитання концентруються в банку від різних депонентів, які їх використовують із різною динамікою. Тому ступінь такої трансформації повинен відповідати рівню ліквідності в момент трансформації коштів.

Структура банківських ресурсів окремих комерційних банків залежить від ступеня їх спеціалізації чи універсалізації, особливостей діяльності, стану ринку позичкових коштів, складу клієнтів банку і може суттєво різнитися для окремих банківських установ. Універсальні банки віддають перевагу дешевим короткостроковим депозитам, а інвестиційні – купівлі цінних паперів і довгострокових зобов'язань.

Вдосконалення управління власним капіталом має виключно важливе значення для забезпечення стійкості активів і зобов'язань

комерційного банку, підвищення прибутковості банківської діяльності та фінансової стійкості банківської системи в цілому.

У світовій практиці існує кілька видів концентрації банківського капіталу на основі створення певних видів об'єднань і придбань, в результаті чого утворюються нові типи банківсько-промислових конгломератів, де поняття “капітал банку” і “капітал групи” стають дуже близькими.

Процеси концентрації банківського капіталу характеризуються тим, що рівень концентрації капіталу та прибутковість знаходяться в тісній кореляційній залежності. Тому запроваджений розподіл банків за рівнем капіталізації на добре капіталізовані, достатньо капіталізовані, недокапіталізовані, значно недокапіталізовані та критично недокапіталізовані тісно пов'язаний з рівнем використання ресурсів та показниками ліквідності і залежно від конкретної ситуації з метою запобігання кризовим явищам дозволяє використовувати уніфіковану систему запобіжних заходів.

Дослідження основних напрямків капіталізації банків та підвищення рівня концентрації банківського капіталу дозволило обґрунтувати конкретні пропозиції щодо вдосконалення методик розрахунку обсягів і структури банківського капіталу.

Подальше дослідження взаємозв'язку проблем забезпечення фінансової стійкості, концентрації капіталу та капіталізації комерційних банків повинно базуватися на обґрунтуванні пропорцій вказаних складових відповідних процесів, визначення кількісних співвідношень, напрямків і механізмів, що забезпечують перехід банківської системи України на якісно новий рівень, що стимулюватиме розвиток реального сектора економіки.

Висновки, рекомендації та пропозиції, обґрунтовані в першому розділі дисертаційної роботи, відображено в:

1. Салтинський В.В. Проблеми реструктуризації та вдосконалення управління комерційними банками України // Вісник УАБС. – 2000. - № 1(8). – С. 43-48.
2. Салтинський В.В. Оцінка економічної доцільності злиття комерційних банків // Теорії мікро- макроекономіки. Збірн.наук.праць. Вип.. 5. – К.: академія муніципального управління, 2000. – С. 122-126.
3. Салтинський В.В. Проблеми реструктуризації та удосконалення управління комерційними банками України // Проблеми трансформації економіки України. Збірн.наук.праць. Вип.. 2. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського університету, 2000. – С. 86-89.
4. Міщенко В.І., Шаповалов А.В., Салтинський В.В., Вядрова І.М. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків. – К.: Знання, 2002. – 216 с.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз сучасного стану капітальної бази комерційних банків

Станом на 1 жовтня 2003 р. у Державному реєстрі банків зареєстровано 176 банків, що на 19 менше, ніж на 01.01.2001 р. Протягом 2003 р. було зареєстровано 2 нових банки та виключено 8 банків: 7 – унаслідок їх ліквідації, а 1 банк – в результаті реорганізації.

За організаційно-правовою формою господарювання 151 банк – це акціонерні товариства і 25 – товариства з обмеженою відповідальністю. Станом на 01.10.2003 р. ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій мали 156 банків, із них 152 – на здійснення валютних операцій. Разом з тим на стадії ліквідації перебувало 19 банків, із яких 11 ліквідуються за рішення Національного банку України та 8 - за рішенням господарських судів (табл. 2.1).

У 2003 р. було прийнято рішення про ліквідацію “ОЛБанку”, АТ “Наш банк”, “Укрспецімпексбанку” і “Технобанку” (пізніше відновлено діяльність). Із Державного реєстру банків виключено такі банки: “Абсолют”, “АгроІнвест”, “Амаско”, “Кримський комерційний церковний банк”, “Азово-Чорноморський банк “Азчеркомбанк”, АКБ “Ялта Банк”, КБ “Контакт Банк”, “Інноваційно-промисловий банк”. Разом з тим було створено і зареєстровано 5 нових банків: “Лідер”, КБ “СоцКомБанк”, КБ “Арма”, КБ “Український фінансовий світ”, “Комерційний банк “Даніель”.

Як і раніше, пріоритетними завданнями для банківської системи в 2003 р. було нарощування бази капіталу. За січень-вересень 2003 р.

сукупний капітал банків збільшився на 1207 млн.грн. або на 12,1% і на 01.10.2003 р. становив 11,2 млрд.грн. Обсяг сплаченого статутного капіталу діючих банків за цей період зріс на 950 млн.грн. до 7,0 млрд.грн., а його частка в загальному капіталі банків зросла з 60,1 до 62,1% [12, с. 48].

Таблиця 2.1

Загальна характеристика діяльності банків України в 1992-2003 рр.

	1992	1995	2000	2001	2002	01.10. 2003
Кількість банків за реєстром, од.	133	230	195	189	182	176
у т.ч. зареєстровано протягом року, од.	60	3	1	3	5	4
Банки із іноземним капіталом – всього	-	12	31	21	20	20
у т.ч. із 100% іноземним капіталом, од.	-	1	7	6	7	7
їх капітал, млн.грн.	-	6	725	946	1046	1109
Кількість банків, які мають ліцензію на здійснення валютних операцій, од.	-	134	149	149	153	152
Статутний капітал діючих банків, млн.грн.	0,5	541	3666	4576	6003	6953
Кількість ліквідованих банків, од.	3	1	9	9	12	8
Кількість банків, у яких відкликано ліцензію на здійснення валютних операцій, од.	3	7	9	3	1	4

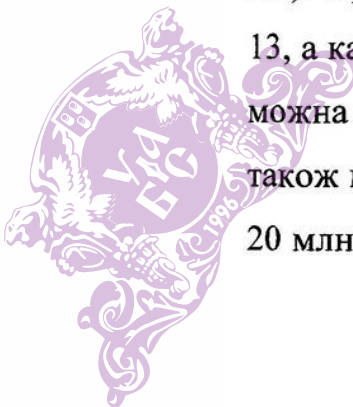

Сприятлива макроекономічна динаміка, монетарна та регуляторна політика Національного банку створили необхідні умови зростання обсягів капіталу, активів та залучених банками коштів, зміцнення фінансового стану банківських установ. Це сприяло посиленню ринкової орієнтації банківського сектору, підвищенню стійкості до криз, зміцненню довіри до банківської системи з боку вкладників та інвесторів, активізації діяльності банків із залучення коштів та їх трансформації в кредити для реального сектору економіки.

Стабільність функціонування банківської системи значною мірою залежить від рівня та якості управління ризиками, що притаманні банківській діяльності, основним серед яких є кредитний ризик, зокрема ризик операцій з інсайдерами. Разом з цим чутливість банків до інших ризиків – ліквідності, зміни процентної ставки, валютного курсу – є досить низькою, що навіть за недосконалої практики їх управління, не становить суттєвої загрози для надійності банківської системи.

У своєму розвитку банківська система стикається із іншими, не менш важливими проблемами, які стають на заваді зміцненню її надійності. Найголовнішою з них є проблема недостатньої капіталізації, низька якість активів та недоліки із їх класифікацією за ступенем ризику, необґрунтовано високий рівень банківських витрат, недосконала структура ресурсної бази із переважанням дорогих залучених коштів.

Середній обсяг сплаченого статутного капіталу на один банк у 2003 р. порівняно з 2001 р. зріс із 29,9 млн.грн. до 44,6 млн.грн., тобто на 49,2%, а в євро – з 6,4 до 7,1 млн.євро, що складає 10,9% приросту (табл. 2.2). При цьому слід зазначити, що група потужних банків зросла з 8 до 13, а капітал на один банк сягає близько 191 млн.грн. або 35 млн.євро, що можна характеризувати як надзвичайно позитивну тенденцію. Важливо також відзначити, що в еквіваленті євро група банків із капіталом від 5 до 20 млн. євро практично залишилася незмінною, а середній обсяг капіталу

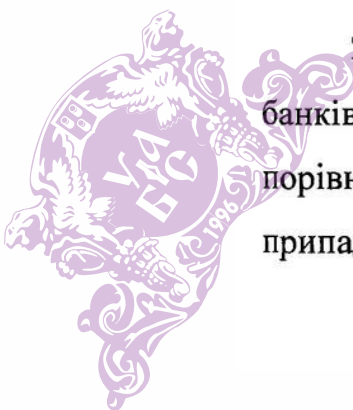
зріс з 8,6 до 8,9 млн.євро, тобто лише 3,5%, що можна пояснити різким зростанням курсу євро до української гривні.

Таблиця 2.2

Групування банків України за розміром сплаченого статутного капіталу на один банк у 2001-2003 рр.

Групи банків за розміром сплаченого статутного капіталу	Кількість банків у групі, од.			Розмір сплаченого статутного капіталу на один банк, млн.грн./млн.євро		
	2001	2002	на 01.10.2003	2001	2002	на 01.10.2003
У гривнях						
до 15 млн.грн.	44	28	11	10,6	11,5	11,7
15,0 – 25 млн.грн.	54	53	50	19,0	19,4	19,1
25,0 – 50 млн.грн.	35	47	62	32,7	32,8	34,0
50,0 – 100 млн.грн.	12	18	20	68,9	63,8	63,8
понад 100 млн.грн.	8	11	13	139,1	178,7	191,0
Всього (у середньому)	153	157	156	29,9	38,2	44,6
У євро						
до 3 млн.євро	38	42	39	2,1	2,3	2,4
3,0 – 5 млн.євро	54	55	56	3,8	4,0	4,1
5,0 – 10 млн.євро	37	37	39	6,4	7,0	7,2
10,0 – 20 млн.євро	16	16	13	13,6	14,1	13,9
понад 20 млн.євро	8	7	9	29,8	40,1	35,0
Всього (у середньому)	153	157	156	6,4	6,9	7,1

За рівнем капіталізації банки було розподілено на 3 групи. Група банків зі сплаченим статутним капіталом понад 20 млн.євро збільшилася порівняно із 2001 р. на 1 банк і зараз до неї входить 9 банків, на які припадає 30,0% капіталу, що на 4,3 п.п. більше, ніж на 01.01.2003 р.

Кількість банків зі статутним капіталом від 5 до 20 млн.євро складає 52 банки, а частка їх капіталу становить 41%. До групи банків із капіталом до 5 млн.євро зараз входить 95 банків, а частка їх капіталу зменшилася з 29,2 до 28,9% (табл. 2.2).

Стан та ресурсні можливості банківської системи України суттєво впливають на економічний розвиток всієї країни. Ресурсний потенціал комерційних банків утворюють капітал (власні кошти) і залучені кошти. Тому особливої актуальності набуває нарощення банківських капіталів та вдосконалення їх структури. При цьому слід мати на увазі, що при розрахунку загальної суми капіталу, невідкоригованого на основні засоби сума додаткового капіталу та субординованого капіталу не повинна перевищувати розмір основного капіталу.

Важливою складовою основного капіталу банку є статутний фонд. Він формується як за рахунок емісії акцій, так і за рахунок внесків у вигляді матеріальних і нематеріальних активів, а також цінних паперів третіх осіб (це не характерно для українських банків, тому що внески акціонерів законодавчо можливі тільки у вигляді грошових коштів). За оцінками, у банках провідних країн 70% статутного капіталу складає частка матеріальних активів. Це негативно позначається на рівні платоспроможності і ліквідності банку, скорочує його ресурсну базу. Статутний фонд формується за рахунок емісії простих і привілейованих акцій (останні, як правило, не перевищують 10%). Банки розміщують свої акції на фондовому ринку, отримуючи додатковий прибуток. З огляду на нерозвиненість вітчизняного фондового ринку, нарощування статутного капіталу шляхом випуску і розміщення нових акцій досить важке для банків завдання. Крім того, такий спосіб мобілізації грошових ресурсів є дорогим і не завжди прийнятним через можливу втрату контрольного пакету акцій. Резерви банку формуються за рахунок прибутку і включають резерви по позичках, резерви під знецінювання цінних паперів

та ін. Нерозподілений прибуток - це прибуток, що залишається в розпорядженні банку (ним розпоряджаються збори акціонерів і керівництво банку). Власний капітал грає важливу роль у забезпеченні стійкості банку і є основою нарощування його активних операцій (рис. 2.1).

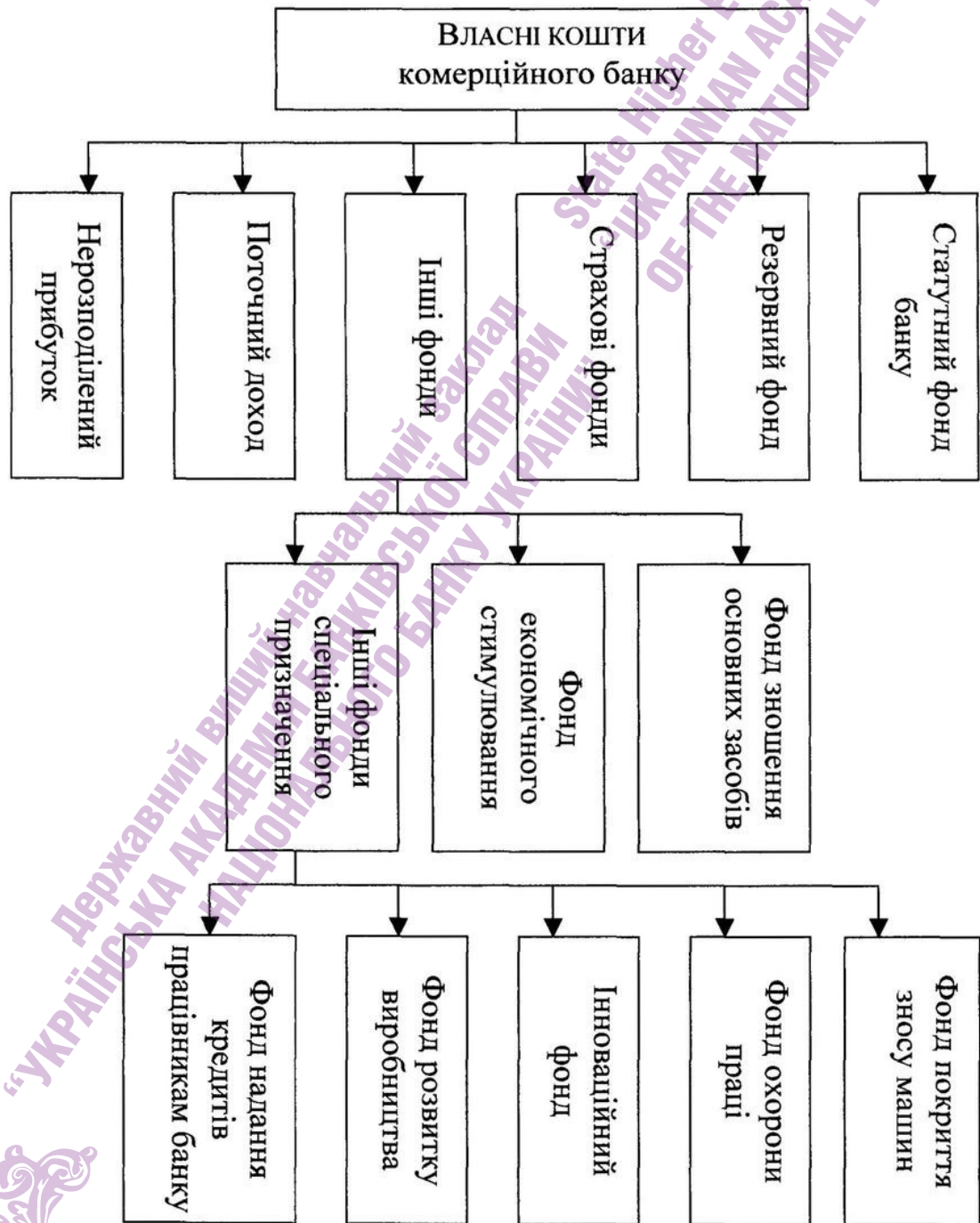

Рис. 2.1. Структура власних коштів комерційного банку

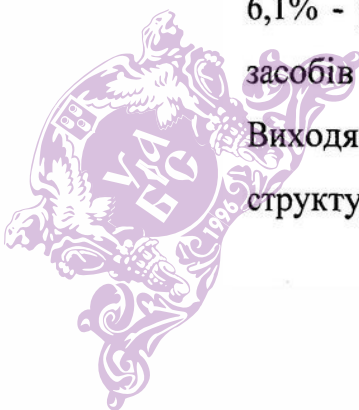
Загальна сума зареєстрованих та сплачених статутних фондів банків на 01.10.2003 р. становила 6953,0 млн. грн., що на 2377,0 млн. грн. (або на 51,9%) більше, ніж було на 01.01.2002 р. Позитивні тенденції підтверджуються даними про динаміку зміни нормативного та статутного капіталу банків (табл. 2.3) та структуру статутного капіталу.

Таблиця 2.3

Обсяги та динаміка капіталу комерційних банків України в 1996-2003 рр.

Період	Капітал		Статутний капітал	
	млн.грн.	темп приросту до попереднього року, %	млн.грн.	темп приросту до попереднього року, %
01.01.1996	1580	100	541	100
01.01.1997	3156	199,7	1098	203,0
01.01.1998	3971	125,8	1560	142,1
01.01.1999	4828	121,6	2107	135,1
01.01.2000	5878	121,7	2914	138,3
01.01.2001	6450	109,7	3666	125,8
01.01.2002	7854	121,8	4576	124,8
01.01.2003	9981	127,1	6003	131,2
01.10.2003	11188	112,1	6953	115,8

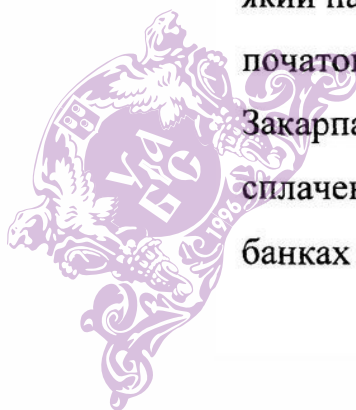
Аналіз структури власного капіталу 10-ти провідних українських банків свідчить, що основна частка в ньому належить статутному капіталу – 46,1%, 18,3% складають резерви, 15,8% - результати минулих років, 6,1% - результати поточного року, 9,0% - переоцінка вартості основних засобів і нематеріальних активів і 4,5% - емісійні різниці (табл. 2.4). Виходячи із нинішніх економічних умов, можна вважати, що така структура власного капіталу є майже оптимальною.

Структура власного капіталу 10-ти найбільших банків України
станом на 01.10.2003 р.

Назва статей	млн.грн.	у %
1. Статутний капітал	1929,2	46,1
2. Капіталізовані дивіденди	0	0,0
3. Акції, викуплені у акціонерів	0,5	0,0
4. Емісійні різниці	187,6	4,5
5. Резерви	765,3	18,3
6. Результати переоцінки основних засобів та нематеріальних активів	379,6	9,0
7. Результати минулих років	660,5	15,8
8. Прибуток минулого року, що очікує затвердження	9,8	0,2
9. Збитки минулого року, що очікують затвердження	0	0,0
в т.ч. сума переоцінки в разі вибуття необоротних активів	31,6	0,7
10. Результати поточного року	255,1	6,1
Усього власний капітал	4186,5	100

Проведений аналіз наявного фактичного матеріалу дозволяє стверджувати, що протягом 2003 р. збереглася тенденція до зростання середнього розміру сплаченого статутного капіталу на один діючий банк, який на 01.10.2003 р. дорівнював 44,6 млн.грн, що на 16,8% більше ніж на початок року. Найвищими темпами зростає капітал комерційних банків Закарпатської області, проте найбільше значення середнього розміру сплаченого статутного капіталу – майже 70 млн.грн. зареєстровано в банках Дніпропетровської області (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Регіональна структура комерційних банків України в 1994-2003 рр.

Автономна Республіка Крим та області	Кількість банків			Сплачений капітал на 1 банк		
	1994	2000	на 01.10. 2003	1994	2000	на 01.10. 2003
Автономна Республіка Крим	14	7	5	0,2	17,7	24,9
Вінницька	-	-	-	-	-	-
Волинська	-	2	2	-	18,0	21,0
Дніпропетровська	10	12	12	0,4	28,3	60,9
Донецька	18	9	10	0,2	21,1	38,7
Житомирська	4	-	-	0,08	-	-
Закарпатська	3	1	1	0,3	10,5	30,7
Запорізька	6	6	5	0,4	15,0	29,9
Івано-Франківська	3	2	2	0,08	11,8	12,8
Київська, м. Київ	80	79	82	0,8	27,5	51,4
Кіровоградська	2	-	-	0,08	-	-
Луганська	1	2	2	0,3	11,3	19,5
Львівська	10	4	5	0,2	27,8	52,6
Миколаївська	5	-	-	0,2	-	-
Одеська	16	9	10	0,2	15,2	30,8
Полтавська	3	3	3	0,1	26,4	33,1
Рівненська	3	-	-	0,2	-	-
Сумська	3	-	1	0,05	-	30,5
Тернопільська	4	1	-	0,09	-	-
Харківська	18	12	12	0,2	20,9	35,6
Херсонська	4	1	-	0,1	-	-
Хмельницька	3	-	-	0,1	-	-
Черкаська	2	-	-	0,2	-	-
Чернівецька	2	1	1	0,05	7,5	22,5
Чернігівська	6	3	3	0,2	10,9	19,3
Усього	220	154	156	0,4	23,8	44,6

Разом з тим слід зазначити, що основна частка банківського капіталу сконцентрована в Києві (59,3%), Дніпропетровську, Донецьку та Харкові – приблизно 81%.

Результатом фінансової діяльності банків у 2003 р. був чистий прибуток у сумі 567 млн.грн., що на 122 млн.грн. більше, ніж за відповідний період минулого року.

Загальна сума доходів банків за 9 місяців 2003 р. становила 9,5 млрд.грн., що на 2,1 млрд.грн. або на 28,7% більше, ніж за аналогічний період минулого року. Головною статтею доходів залишалися процентні доходи, обсяги яких порівняно з аналогічним період попереднього року зросли на 31%, а їх частка в загальному обсязі доходів становила 68,1%. Як і раніше, головним джерелом доходів банків була кредитна діяльність. Так, процентні доходи за кредитами, наданими суб'єктам господарювання, органам загального державного управління та фізичним особам дорівнювали 5,8 млрд.грн., що становило 89,7% від усіх процентних доходів банків. Протягом року сума процентних доходів банків від кредитної діяльності зросла на 30,3%. Комісійні доходи банків зросли на 21,8% (в аналогічному періоді минулого року – на 11%) і становили 2,4 млрд.грн.

Протягом року на 28,8% зросли і витрати банків, склавши близько 8,9 млрд.грн. Із них на процентні витрати припадало 3,4 млрд.грн., що на 29,4% більше, ніж у відповідному періоді минулого року. У структурі процентних витрат 80% становили процентні витрати за коштами суб'єктів господарювання, фізичних осіб, бюджету та позабюджетних фондів. За цими коштами протягом року було сплачено 2,7 млрд.грн., що на 33,4% більше, ніж у відповідному періоді минулого року. На 01.10.2003 р. у загальному обсязі витрат частка загальних адміністративних витрат становила 38%, що на 2,7 п.п. менше

попереднього року, а темпи зростання цих витрат уповільнилися із 129% до 120% у січні-вересні 2003 р.

Однією з умов збільшення конкурентноздатності банків є нарощування їх активів. Від якості та доходності активів, розміру сформованих резервів під них, переліку послуг та менеджменту банку щодо зменшення ризикових операцій залежить надійність та стабільність кожного банку та банківської системи в цілому.

Для структури активів банківської системи на 01.10.2003 р. порівняно з попередніми роками притаманне зростання усіх її складових, за винятком вкладень банків у державні цінні папери на інвестиції.

За станом на 01.10.2003 р. обсяг сумарних активів системи комерційних банків склав 89,9 млрд.грн., зростання з початку року становить 43,3%. При цьому обсяг активів “найбільших” 10-ти банків становить 48,5 млрд.грн. або 53,9% від сумарних активів банківської системи, причому їх питома вага постійно зростає.

У структурі активних операцій, що здійснюються банківською системою, найбільшу питому вагу займає кредитна діяльність – 61,6%. Кредитний портфель по банківській системі на 01.10.2003 р. складає 60,5 млрд.грн. З початку року його обсяг збільшився на 31,5% (в основному за рахунок кредитів, наданих суб'єктам господарювання та банкам).

На кредити, надані суб'єктам господарювання, припадає найбільша питома вага у структурі кредитного портфеля – 88,4%. З початку 2003 р. ця категорія кредитів зросла на 27,4%. При цьому, серед наданих кредитів найбільша частка – 62,8% припадає на короткострокові кредити; а на довгострокові кредити (більше року) – 37,2%. Найбільшу частку кредитів, наданих юридичним особам, складають кредити у національній валюті – 60,7%.

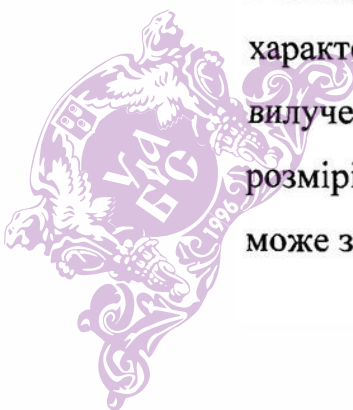
Міжбанківські кредити та депозити (у т.ч. строкові кошти, які розміщені в НБУ) на 01.10.2003 р. досягли 5740 млн.грн. і їх зростання у порівнянні з 01.01.2003 р. становить 36,4%.

Населенню надано кредитів на 7,56 млрд.грн (12,3% в кредитному портфелі, тоді як на 01.01.2000 р. їх частка складала лише 4%), що у порівнянні з 01.01.2000 р. більше в 7,9 разів. По строках до погашення найбільша питома вага припадає на короткострокові кредити – 36,3% та довгострокові – 63,7%. При цьому якщо в 2000 р. майже всі кредити (85%) були надані в національній валюті, то в жовтні 2003 р. 53,5% кредитів фізичним особам було надано в іноземній валюті [12, с. 106].

Кредити, надані органам державного управління, склали на 01.10.2003 р. 10,64 млрд.грн., що на 1,0% менше ніж, на початку року. Найбільша питома вага належить кредитам у вільно конвертованій валюті – 66,5% від загального обсягу кредитів органам загальнодержавного управління.

Для відслідковування темпів росту кожного банку окремо та банківської системи в цілому важливо провести аналіз стану ресурсної бази банків. Важливим джерелом банківських ресурсів є залучені кошти. Для структури зобов'язань комерційних банків на 01.10.2003 р. у порівнянні з 01.01.2003 р. притаманне зростання всіх складових. Загальна сума зобов'язань по системі банків склала 78,7 млрд.грн.

Депозити до запитання є найбільш дешевим видом ресурсів але їх надмірна частка призводить до зниження ліквідності банку. На наш погляд, структуру залучених коштів варто проаналізувати також з погляду їх розміру. На думку фахівців, частка великих депозитів характеризує стабільність ресурсної бази, оскільки вплив дострокового вилучення депозиту на ресурсну базу зростає із збільшенням його розмірів. Однак підвищення частки великих депозитів понад певну межу може знижувати стабільність ресурсної бази банку.

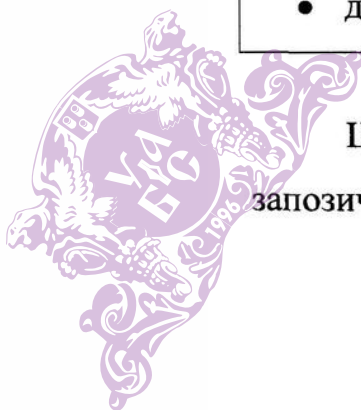
Аналіз структури 154-х діючих банків України свідчить, що на кошти клієнтів у структурі зобов'язань припадає 79,4% (62,5 млрд.грн.), на кошти банків 16,0% (12,6 млрд.грн.) і на інші депозити – 0,6%.

Таблиця 2.6

Вартість цінних паперів у портфелі банків України
в 2000-2003 рр., млн.грн.

Показники	2000	2001	2002	01.10. 2003
1. Вартість цінних паперів у портфелі банків на продаж та інвестиції - всього	2060	4230	4263,2	5543,5
1.1. Боргові цінні папери	864	648	1244,4	2311,5
• на продаж	371	435	844,3	1033,3
• на інвестиції	494	213	400,1	1278,2
1.2. Акції та інші папери з нефіксованим прибутком	604	592	684,6	1087,3
• на продаж	155	178	223,1	379,4
• на інвестиції	449	414	461,5	707,9
1.3. Казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються НБУ	589	1140	2334,2	2144,8
• на продаж	157	800	448,9	244,8
• на інвестиції	433	339	1885,3	1900,0
1.4. Боргові цінні папери, емітовані НБУ	2	1851	-	-
2. Вартість портфеля пайової участі банків -	137	149	130,9	160,1
вкладення в:				
• асоційовані компанії	93	110	88,0	88,6
• дочірні установи	44	39	43,0	71,5

Ще одним джерелом банківських ресурсів, які відносяться до запозичених коштів є кошти інвесторів, укладені в довготермінові

незабезпечені боргові зобов'язання банку (облігації, сертифікати). Однак із-за нерозвиненості вітчизняного ринку боргових зобов'язань ця частка пасивів комерційних банків залишається незначною – лише 0,3%.

Важливою складовою є ринок цінних паперів, рівень розвитку якого в Україні ще надто низький. За станом на 01.10.2003 р. загальна сума цінних паперів у портфелі банків на продаж та інвестиції складала 5,54 млрд.грн. і зросла порівняно з 2002 р. на 30,0%. Приблизно 41,7% склали боргові цінні папери, в структурі яких переважали папери на інвестиції – 55,2%. Близько 19,6% припадало на акції та інші папери з нефіксованим прибутком і 2144,8 млн.грн. склали казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються Національним банком (табл. 2.6).

Досить нестійкою є тенденція вкладання банками коштів (пайової участі) в асоційовані та дочірні установи. Так, протягом 2000-2003 рр. загальна їх сума хоча й зросла на 16,9%, вкладення в асоційовані компанії скоротилася на 4,73%, а в дочірні установи абсолютний приріст коштів склав лише 27,5 млн.грн.

Протягом січня-жовтня 2003 р. було проведено 121 аукціон із розміщення облігацій внутрішньої державної позики, в результаті яких було розміщено 942,2 тис.шт. облігацій, до бюджету залучено 915 млн.грн., а середня доходність за облігаціями склала 9,48%. На вторинному ринку було розміщено 795 тис. державних цінних паперів на суму 738,4 млн.грн. При цьому усього було розміщено облігацій та надано кредитів під заставу державних цінних паперів, включаючи й операції Національного банку України з рефінансування та міжбанківського кредитування, на суму 2626,7 млн.грн., а середня кількість їх обертів на рік була найвищою за останні роки і склала 3,56 (табл. 2.7).

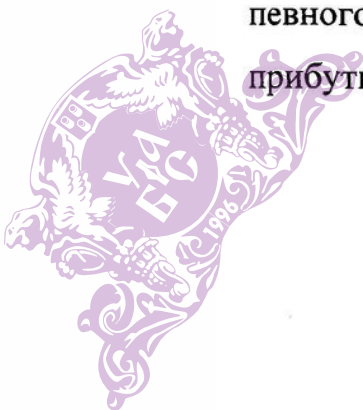

Таблиця 2.7

Обсяг операцій з розміщення державних цінних паперів
на вторинному ринку в 1999-2003 рр., млн.грн.

Показники	1999	2000	2001	2002	01.10. 2003
Купівля-продаж - усього	2894,5	2797,5	8798,5	5600,0	738,4
в т.ч. на					
УМВБ	124,5	561,5	7626,2	4171,5	0,008
позабіржова	2770,0	2236,0	1172,3	1428,5	738,4
Надано кредитів під заставу ДЦП, включаючи операції НБУ з рефінансування та міжбанківського кредитування	683,0	722,0	3143,1	1230,9	1888,3
Усього розміщено облігацій та надано кредитів під заставу ДЦП, включаючи операції НБУ з рефінансування та міжбанківського кредитування	3577,5	3519,5	11941,6	6830,9	2626,7
Кількість кредитних і заставних обертів державних цінних паперів за рік	1,24	1,26	1,36	1,22	3,56

Важливими статтями балансів комерційних банків є зобов'язання (залучення) та розміщення (вимоги) щодо міжбанківських кредитів. І хоча вони займають незначну частку, їх роль винятково важлива для підтримки певного рівня ліквідності комерційних банків, фінансової стійкості та прибутковості. Як свідчить аналіз даних, у 2003 р. порівняно з 1999 р.

Таблиця 2.8

Вимоги та зобов'язання банків за міжбанківськими кредитами 1999-2003 рр., млн.грн.

Період	Вимоги						Зобов'язання,		
	Всього	у валюті		іноземній	в т.ч.		Всього	у валюті	
		національній	національній		кредити НБУ (рефінансування банків)	кредити, надані банками		національній	іноземній
01.01.1999	949	808	141	505	444	980	143	837	
01.01.2000	1158	929	229	498	660	1002	268	734	
01.01.2001	1859	1296	563	433	1426	1525	759	766	
01.01.2002	1930	1480	450	562	1368	2705	1528	1176	
01.01.2003	4348	3153	1195	910	3438	1639	794	845	
01.10.2003	5740	4157	1583	1239	4501	2305	1241	1063	

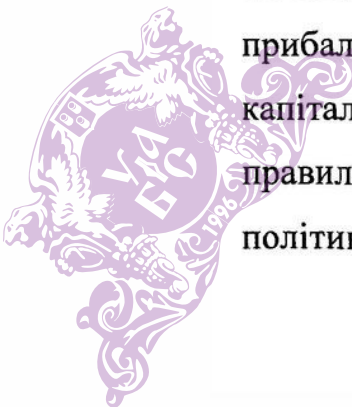
вимоги за міжбанківськими кредитами зросли в 6 разів, тоді як зобов'язання – в 2,35 разів. При цьому починаючи з 2002 р. стрімко зростало рефінансування комерційних банків з боку НБУ і в 2003 р. сягло 1239 млн.грн. Слід також зазначити, що протягом останніх років переважало фінансування у національній валюті (табл. 2.8).

Протягом останніх років значно зросла загальна сума вкладень комерційних банків в основні засоби та нематеріальні активи. Якщо на 01.01.2001 р. їх вартість складала 3108,2 млн.грн. (8,4% сумарних активів), то на 01.10.2003 р. – вже 5493,5 млн.грн., тобто на 76,7% більше. Однак при цьому частка основних засобів та нематеріальних активів у структурі зведеного балансу комерційних банків знизилася на 2,3 п.п. і складала 6,1%, що свідчить про достатньо виважений підхід до формування структури банківського капіталу.

Таким чином, проведений аналіз дає підстави стверджувати, що протягом останніх років капітальна база комерційних банків України суттєво зміцніла, а рівень концентрації банківського капіталу значно зріс, що дає можливість очікувати стабільної фінансової діяльності банківської системи в цілому.

2.2. Особливості капіталізації та забезпечення фінансової стійкості банків із іноземним капіталом

Залучення іноземного капіталу до банківської системи України розпочалося вже в 1991 р., коли на вітчизняний ринок вийшли філії іноземних банків, яких було зареєстровано 25. Це були філії російських та прибалтійських банків, як зазначає О.І. Кіреєв, зі спекулятивним капіталом, а тому часто вони діяли з порушенням чинного законодавства, правил залучення кредитних ресурсів, на основі інфляційної кредитної політики та продажу кредитних ресурсів за межі України [55, с. 37].

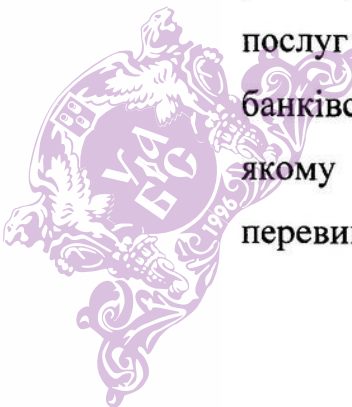

З часом питання діяльності іноземних банків та їх філій було врегульовано і, як сьогодні свідчать практики та науковці, на основі жорстких адміністративних обмежень, які встановили:

- 1) максимальний розмір (15%) частки іноземного капіталу в загальному капіталі банківської системи країни;
- 2) обмеження на максимальний розмір частки одного іноземного інвестора в комерційному банку (35%);
- 3) дозвіл на створення в Україні дочірніх банків тільки "першокласними іноземними банками";
- 4) заборону інвестицій у комерційні банки з боку офшорних компаній тощо.

На сьогодні в Україні більшість обмежень доступу іноземного капіталу до банківського сектору вже скасовано, в результаті чого доступ на ринок банківських послуг став досить ліберальним. Але, незважаючи на це, присутність іноземних банків все ж таки залишається незначною. За підсумками 2002 р. в Україні, частково чи повністю за участю іноземного капіталу було створено 20 банків, яким належало 13% капіталу банківської системи України (у Польщі відповідний показник становить 80%). Загальна сума іноземного капіталу на 01.01.2003 р. дорівнювала 830,1 млн.грн. Іноземні інвестори, що інвестували капітал у банківську систему України, представлені двома міжнародними фінансовими організаціями; 36 компаніями, фірмами, товариствами; 10 банками.

Однак ці дані, на думку О.І. Кіреєва, не повністю відображають реальну картину присутності іноземного капіталу на ринку банківських послуг України [55, с. 38]. Відповідно до закону "Про банки та банківську діяльність" банком з іноземним капіталом вважається банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному нерезиденту, перевищує 10%. Якщо ж засновниками є кілька іноземних фізичних чи

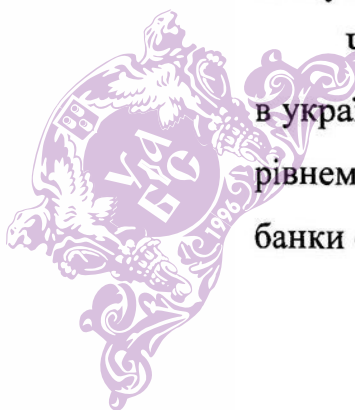

юридичних осіб, кожний з яких окремо володіє часткою, меншою за 10%, такий банк не буде врахований як іноземний. Якщо засновником банку є іноземна юридична особа, зареєстрована в Україні, такий банк також не обліковується як банк з іноземним капіталом. За оцінками експертів, реально, виходячи з походження власників, іноземцям належить більше половини банківського капіталу, причому присутність іноземних банків в Україні нарощується в основному за рахунок російських банків та українського капіталу з офшорних зон.

Діяльність російських банків може слугувати прикладом алгоритму перших кроків іноземних фінансових компаній в Україні: спочатку викопують промислові активи, після чого з'являється банківська структура, що їх обслуговує. Беручи до уваги швидкість, з якою російські гроші приходять в українську економіку, аналітики прогнозують подальшу експансію в Україну саме капіталу російських банків.

На думку багатьох фахівців західні банки мають значно більше переваг, порівняно з російськими – високий рівень обслуговування, нижчі відсоткові ставки, широкий спектр банківських послуг. Однак, як засвідчив досвід приходу банків із промислово розвинутих країн, не завжди їх діяльність є однозначно позитивною. Основною метою приходу на український ринок переважної більшості іноземних банків було інвестування в облігації внутрішньої державної позики. Після зниження ставок по ОВДП та спекулятивних прибутків від цих операцій, такі банки як "Кредіт Свісс Фьорст Бостон Україна" та "Сосьєте Женераль Україна" значно скоротили свою діяльність на українському ринку банківських послуг.

Частково це пов'язано з незначними обсягами іноземних інвестицій в українську економіку, незадовільним інвестиційним кліматом, низьким рівнем захисту прав власності та кредитора, а також тим, що існуючі банки обслуговують клієнтів – представників акціонерів або засновників.

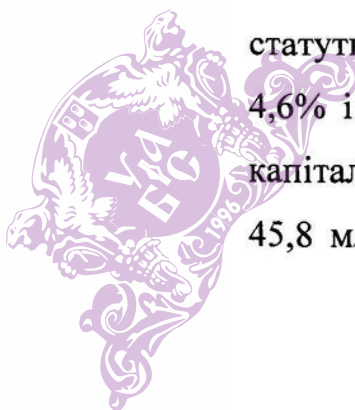

На відміну від вітчизняних банки з іноземним капіталом переважно орієнтовані на корпоративних клієнтів. Серед банків, що представлені сьогодні в Україні, лише "Райффайзенбанк Україна" дотримується своєї стратегічної лінії та приділяє основну увагу розвитку комплексного банківського обслуговування, яке орієнтується на середнє підприємство. Решта ж банків з іноземним капіталом пріоритетним для себе вважають обслуговування крупних українських та іноземних компаній з високим рівнем корпоративної культури.

На сьогоднішній день банки з іноземним капіталом та їхні філії стали основними каналами, через які залучаються іноземні інвестиції до вітчизняної економіки. Так, станом на 01.01.2003 р. частка залучених від нерезидентів коштів через банки з іноземним капіталом у загальному обсязі залучених від нерезидентів коштів в цілому по банківській системі України сягла майже 55%.

На кінець 2000 р. в Україні із 154 банків, які мали ліцензію на здійснення банківських операцій, діяв 31 банк з іноземним капіталом (20,1% від загальної кількості діючих), в тому числі 7 зі 100% іноземним капіталом (відповідно 4,5%). Кількість діючих в Україні банків з іноземним капіталом на 01.10.2003 року складала 20 банків, з них 7 банків – зі 100% іноземним капіталом, а саме: АКБ "Райффайзенбанк Україна" (Австрія); АКБ "Сітібанк (Україна)" (США); АБ "Креді Свісс Фьорст Бостон (Україна)" (Швейцарія); АТ "Банк Креді Ліоне Україна" (Франція); ТЗОВ "Банк Пекао (Україна)" (Польща); АБ "ІНГ Банк Україна" (Нідерланди); АКБ "ХФБ Банк Україна" (Австрія).

З початку 2003 р. сума іноземного капіталу в зареєстрованому статутному капіталі банків України збільшилась на 38,3 млн. грн. або на 4,6% і на 01.10.2003 р. складала 868,4 млн. грн. Зростання іноземного капіталу відбулося в основному за рахунок збільшення капіталу Росії (на 45,8 млн. грн.), Великобританії (на 26,2 млн. грн.), Швейцарії (на 15,8

млн. грн.). При цьому зменшився капітал Віргінських островів (на 35,9 млн. грн.), Нідерландів (на 9,7 млн. грн.), Панами (на 4,0 млн. грн.).

Внаслідок того, що іноземний капітал зростав нижчими темпами, ніж статутний капітал банків України, його частка у загальному зареєстрованому статутному капіталі діючих банків України зменшилася з 13,7% до 12,4%.

Найбільшу частку в загальній сумі іноземного капіталу становить капітал Австрії (21,8%), Польщі (13,7%), Росії (10,1%), Нідерландів (8,5%) і Швейцарії (8,3%) (табл. 2.9).

Аналіз свідчить, що ступінь участі нерезидентів у банківській системі України неоднорідна. Одна частина великих іноземних банків відкриває свої дочірні структури лише для того, щоб засвідчити присутність на українському ринку. Така стратегія надає їм можливість швидко зайняти відповідний сегмент українського банківського сектору, якщо в цьому виникне необхідність. Однак друга частина іноземних банків уже зараз веде активну діяльність, виконуючи значний обсяг реальних банківських операцій.

Серед 20 банків з іноземним капіталом активне нарощення своєї діяльності здійснюють АКБ "Райффайзенбанк Україна", ЗАТ "Перший Український Міжнародний банк", АКБ "ПРАВЕКС-БАНК", ВАТ "Кредитпромбанк" та АТ "Кредит Банк (Україна)". На них припадає близько 50% загальних активів усіх банків з участю іноземного капіталу і вони входять до 20-ти найбільших банків України.

Аналіз показників діяльності банків із іноземним капіталом свідчить, що у 2003 р. зростання регулятивного і балансового капіталу відбувалось нижчими темпами, ніж в цілому по системі.

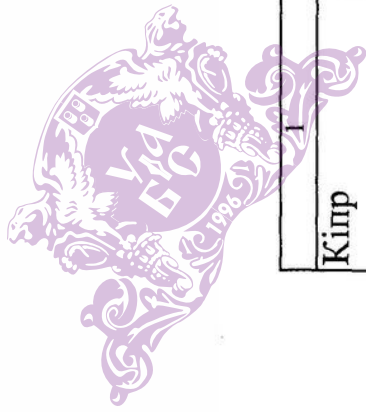

Таблиця 2.9

Участь іноземного капіталу в зареєстрованому статутному капіталі банків України за станом на 01.10.2003 року

Країна реєстрації	на 01. 01. 2003				на 01. 10.2003				Темпи приросту, %
	Сума іноземного капіталу, млн. грн.	Частка іноземного капіталу в загальній сумі іноземного капіталу діючих банків, %	Частка іноз. капіталу в зареєстр. статутному капіталі діючих банків, %	Сума іноземного капіталу, млн. грн.	Частка іноземного капіталу в загальній сумі іноземного капіталу діючих банків, %	Частка іноз. капіталу в зареєстр. статутному капіталі діючих банків, %	Темпи приросту, %		
1	2	3	4	5	6	7	8		
Австрія	189,03	22,77	3,12	189,03	21,77	2,69	0,00		
Польща	119,27	14,37	1,97	119,27	13,74	1,70	0,00		
Нідерланди	83,18	10,02	1,37	73,49	8,46	1,05	-11,65		
Міжнародні організації	68,45	8,25	1,13	68,45	7,88	0,98	0,00		
Сполучені Штати Америки	63,09	7,60	1,04	63,09	7,26	0,90	0,00		
Швейцарія	56,00	6,75	0,92	71,83	8,27	1,02	28,26		
Ірландія	54,11	6,52	0,89	54,11	6,23	0,77	0,00		

продовження табл. 2.9

1	2	3	4	5	6	7	8
Кіпр	43,59	5,25	0,72	43,59	5,02	0,62	0,00
Російська Федерація	42,05	5,07	0,69	87,83	10,11	1,25	108,86
Великобританія	35,99	4,34	0,59	62,19	7,16	0,89	72,82
Віргінські острови (Британські)	35,87	4,32	0,59	x	x	x	x
Франція	15,58	1,88	0,26	15,58	1,79	0,22	0,00
Люксембург	12,75	1,54	0,21	12,75	1,47	0,18	0,00
Німеччина	7,07	0,85	0,12	7,07	0,81	0,10	0,00
Панама	3,96	0,48	0,07	x	x	x	x
Канада	0,09	0,01	0,00	0,09	0,01	0,00	0,00
УСЬОГО	830,07	100,00	13,69	868,36	100,00	12,37	4,61

Регулятивний капітал банків з іноземним капіталом з початку 2003 р. збільшився на 214,7 млн.грн. або на 11,3% і на 01.10.2003 становив 2115,4 млн. грн. або 18,4% від загальної суми регулятивного капіталу банків України. Балансовий капітал збільшився на 150,5 млн. грн. або на 9,1% і складає 1798,2 млн. грн. або 16,1% від загальної суми балансового капіталу всіх українських банків.

У структурі балансового капіталу банків з іноземним капіталом основну частину складає статутний капітал – 1123,2 млн.грн. або 62,5% , емісійні різниці – 141,8 млн.грн., загальні резерви – 28,5 млн.грн., резервний фонд – 84,6 млн.грн., інші фонди банку – 72,4 млн.грн., результати минулих років – 205,6 млн.грн., результат поточного року – 97,0 млн. грн., результати переоцінки основних засобів та нематеріальних активів – 45,2 млн.грн. Банки з іноземним капіталом мають дещо іншу структуру балансового капіталу, ніж в цілому по банківській системі, про що свідчить менша частка резервного фонду, інших фондів, результату переоцінки основних засобів та нематеріальних активів і більша частка загальних резервів, емісійних різниць та результату минулих років (табл. 2.10).

Зобов'язання банків з іноземним капіталом за 9 місяців 2003 р. збільшились на 3355,6 млн.грн. або на 37,7% (по системі - на 46,0%) і на 01.10.2003 р. становили 12248,0 млн.грн. або 15,6% від зобов'язань усіх банків України. Зобов'язання мали таку структуру. Міжбанківські кредити та депозити склали 3599,2 млн.грн. або 29,4% від загальної суми зобов'язань зазначених банків (по системі - 11,3%), кошти суб'єктів господарської діяльності - 3526,1 млн.грн., вклади фізичних осіб - 2783,2 млн.грн., кошти небанківських установ - 517,3 млн.грн., кредити, отримані від міжнародних та інших фінансових організацій - 374,7 млн.грн., кореспондентські рахунки інших банків - 386,5 млн.грн.,

Таблиця 2.10

Динаміка основних показників діяльності банків з іноземним капіталом у 2003 р.

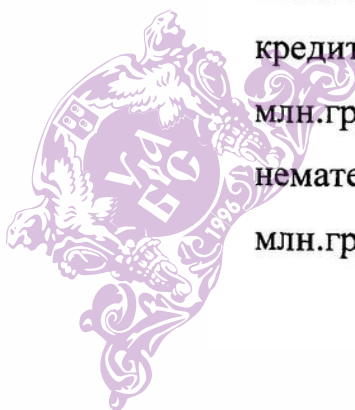
Показник	на 01. 01. 2003		на 01. 10.2003		темпл приросту, %		Структурні зміни, %
	млн.грн.	%до системи банків	млн. грн.	%до системи банків	банків з іноземним капіталом	в цілому по системі банків	
Балансовий капітал	1647,7	16,5	1798,2	16,1	9,1	11,8	-0,4
Регулятивний капітал	1900,7	18,8	2115,4	18,4	11,3	14,1	-0,4
Загальні активи	10959,9	16,2	14547,8	15,4	32,7	39,6	-0,8
Кредитний портфель	8079,3	17,3	10993,5	16,6	36,1	41,4	-0,7
Зобов'язання	8892,4	16,5	12248,0	15,6	37,7	46,0	-0,9
Кошти суб'єктів господарської діяльності	2755,8	14,0	3526,1	13,5	28,0	32,8	-0,5
Вклади фізичних осіб	1949,4	10,2	2783,2	10,2	42,8	42,9	0,0
Прибуток	91,5	13,4	97,0	16,9	x	x	3,5

субординований борг – 372,0 млн.грн. або 3,0% (по системі – 1,2%), цінні папери власного боргу – 194,8 млн.грн., кошти НБУ та кошти бюджету та позабюджетних фондів – 0,9% і 0,1% відповідно, нараховані витрати до сплати – 90,2 млн.грн., інші зобов'язання – 283,1 млн.грн. або 2,3%

Основними елементами структури зобов'язань банків з іноземним капіталом порівняно зі структурою зобов'язань в цілому по системі банків є, перш за все, значна частка міжбанківських кредитів та депозитів, що свідчить про активну діяльність цих банків на міжбанківському ринку. Слід зазначити, що у банків зі 100% іноземним капіталом частка міжбанківських кредитів та депозитів ще більша – 53,4%. Окрім того, частка вкладів фізичних осіб у банків з іноземним капіталом значно нижча, ніж в цілому по системі (вона складає тільки 4,4%), що може свідчити або про певну недовіру до таких банків або про їх незалежність у такому виді операцій.

Характерним для банків з іноземним капіталом, є орієнтація переважно на корпоративних клієнтів. На сьогодні значна кількість банків з іноземним капіталом вважає пріоритетним для себе обслуговування великих українських та іноземних компаній зі значними обсягами фінансових потоків.

Загальні активи банків з іноземним капіталом з початку 2003 р. збільшились на 3587,9 млн.грн. або на 32,7% (по системі – на 39,6%) і на 01.10.2003 р. склали 14547,8 млн.грн. або 15,4% від загальних активів усіх банків. Загальні активи зазначених банків мали таку структуру. Високоліквідні активи склали 1866,7 млн.грн. або 12,8% від суми загальних активів банків з іноземним капіталом (по системі – 14,9%), кредитний портфель – 10993,5 млн.грн., вкладення в цінні папери – 712,4 млн.грн., дебіторська заборгованість – 132,1 млн.грн., основні засоби та нематеріальні активи – 691,1 млн.грн., нараховані доходи – 102,5 млн.грн., інші активи – 49,6 млн.грн.

Таким чином, можна зробити висновок, що банки з іноземним капіталом нарощували свої активи нижчими темпами, ніж в цілому по системі. Частка високоліквідних активів у загальних активах зазначених банків протягом 2003 р. знизилася з 13,7% до 12,8% відповідно.

З точки зору доходності банки з іноземним капіталом мають значно кращу структуру активів, ніж в цілому по системі: меншу частку посідають такі недоходні активи, як дебіторська заборгованість, основні засоби та нематеріальні активи, нараховані доходи до отримання, що дозволило їм мати вищі показники рентабельності діяльності. На нашу думку, структура балансу банків з іноземним капіталом може бути орієнтиром для розробки оптимальної структури, що викладено в розділі 3.

Кредитний портфель банків з іноземним капіталом у 2003 р. збільшився на 2914,2 млн.грн. або на 36,1% (по системі – на 41,4%) і на 01.10.2003 р. становив 10993,5 млн.грн. або 16,6% від загального кредитного портфеля всіх банків. Кредити, надані суб'єктам господарської діяльності склали 8703,1 млн.грн. або 79,2% від обсягу кредитного портфеля, кредити, надані банкам та НБУ – 1433,4 млн.грн. або 13,0%, кредити, надані фізичним особам – 856,9 млн.грн., кредити, надані органам державного управління – 0,05 млн.грн.

Наведені дані свідчать про відмінність структури кредитного портфеля банків з іноземним капіталом від структури кредитного портфеля вітчизняних банків. Для них характерна менша питома вага кредитів в економіку України, тоді як міжбанківських кредитів – вища, оскільки значна кількість з них є дочірніми структурами міжнародних банків. Основним напрямком активних операцій банків з іноземним капіталом є кредитування найбільших іноземних компаній, що здійснюють свою діяльність на території України.

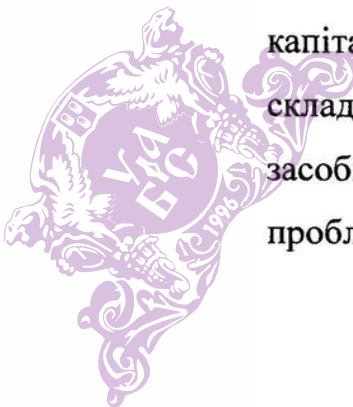
Слід зазначити, що банки з іноземним капіталом мають кращу якість кредитного портфеля, ніж банки України в цілому. Строкові кредити в цих банках за станом на 01.10.2003 склали 10774,5 млн.грн. або 98,0% від суми кредитного портфеля (по системі – 96,2%), проблемні кредити – 218,9 млн. грн. або 2,0% (по системі – 3,8%).

За результатами діяльності в 2003 р. банки з іноземним капіталом мають вищу, ніж в цілому по системі, рентабельність активів – 1,11% (по системі –1,03%) і рентабельність капіталу – 7,59% (по системі – 7,22%).

Зазначені банки станом на 01.10.03 р. отримали прибуток у розмірі 97,0 млн.грн. або 16,9% від суми прибутку в цілому по системі. Слід виділити 6 банків – Сітібанк Україна, Перший Український Міжнародний Банк, Кредит банк (Україна), ІНГ Банк Україна, Кредитпромбанк, ХФБ Банк Україна, які, порівняно з іншими банками цієї групи, отримали досить значні прибутки –21,3 млн.грн., 13,0 млн.грн., 10,4 млн.грн., 10,2 млн.грн., 8,1 млн.грн. і 6,8 млн.грн. відповідно. При цьому 2 банки з іноземним капіталом (“Креді Свісс Фьорст Бостон”, Банк Пекао (Україна)) мали в цілому збитки на суму 1,3 млн. грн.

Таким чином, слід зробити висновок, що банки з іноземним капіталом протягом 2003 р. розвивалися менш динамічно, ніж банківська система в цілому. Частка іноземного капіталу у загальному зареєстрованому статутному капіталі діючих банків України з початку року зменшилася з 13,7% до 12,4%. Зазначені банки мали нижчі темпи зростання активів, кредитного портфеля, капіталу, зобов'язань порівняно з темпами зростання в цілому по системі комерційних банків.

Слід зазначити, що з точки зору доходності банки з іноземним капіталом мають дещо кращу структуру активів. В них меншу частку складають такі недоходні активи, як дебіторська заборгованість, основні засоби та нематеріальні активи, нараховані доходи до отримання, а також проблемні кредити. У той же час діяльність цих банків має свої

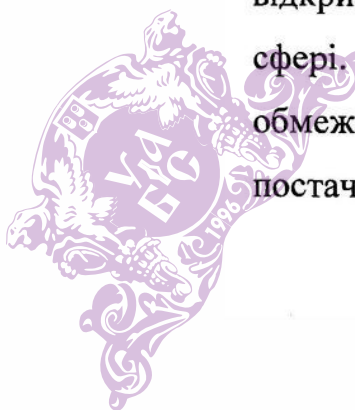

особливості. Ці банки мають нижчий рівень вкладень в економіку України, ніж вітчизняні банки. В їх кредитному портфелі кредити, надані суб'єктам господарювання, складають меншу частку, ніж в цілому для банків України. Вони більшою мірою, ніж вітчизняні банки, зорієнтовані на міжбанківський ринок. Значну частку у зобов'язаннях складають міжбанківські кредити та депозити, оскільки значна кількість з них є дочірніми структурами міжнародних банків і вони формують свою ресурсну базу за рахунок отримання ресурсів від материнських банків.

Наведені дані свідчать, що банки з іноземним капіталом посідають значне місце в банківській системі України, і подальше підвищення їх значимості сприятиме динамічному розвитку банківської системи в цілому, їх присутність на українському банківському ринку вже сьогодні сприяє подальшому впровадженню:

- сучасних банківських технологій;
- міжнародного досвіду ведення банківської справи, інформаційного та наглядового забезпечення;
- світового рівня обслуговування клієнтів, в т.ч. за схемами міжнародних електронних розрахунків, електронного бенкінгу, міжнародних платіжних систем;
- якісних послуг, комплексного підходу до обслуговування різного спектру клієнтів;
- системи страхування банківських ризиків тощо.

Як свідчить зарубіжна практика, сьогодні багато країн, що розвиваються, орієнтовані або на поступове, або на одномоментне відкриття власного ринку для іноземного капіталу, зокрема у банківській сфері. За першим варіантом вони досягають цього, зокрема, шляхом обмеження частки в акціонерному капіталі фірми та кількості іноземних постачальників банківських послуг.

Подібні обмеження діяли певний час і в Україні. На сьогодні в Україні у зв'язку з прийнятими рішеннями щодо європейської інтеграції вже скасовано низку обмежень щодо доступу іноземного капіталу до банківського сектору, зокрема:

- максимальний розмір (15%) частки іноземного капіталу в загальному капіталі банківської системи країни;
- дозвіл на створення в Україні дочірніх банків лише "першокласним іноземним банкам";
- заборона інвестицій у банки з боку офшорних компаній;
- вимога щодо мінімального розміру статутного фонду новоствореного банку у випадку істотної участі в ньому іноземного капіталу тощо.

Окрім цього, вступ України до СОТ передбачає вирішення ще одного питання – надання дозволу на створення філій іноземних банків. Які при цьому, на наш погляд, можуть забезпечити як позитивні, так і негативні наслідки для банківського сектору.

Щодо позитивних наслідків, то тут слід відзначити наступні моменти:

- прискорення впровадження сучасних банківських технологій;
- поширення міжнародного досвіду ведення банківської справи;
- поліпшення трансформаційної функції банківської системи в процесі розподілу кредитно-інвестиційних ресурсів;
- використання зарубіжного досвіду фінансового оздоровлення, реорганізації та реструктуризації комерційних банків, що набуває виключно важливого значення в умовах майбутніх об'єднань, поглинання і злиття банків;
- поліпшення обслуговування клієнтів, розширення асортименту банківських послуг та підвищення їх якості.

Негативні очікування, на думку вітчизняних банкірів, полягають у наступному:

- спроможність іноземних банків запропонувати дешевше обслуговування, що створить тиск на українські банки та загострить міжбанківську конкуренцію, внаслідок чого вітчизняні банки не зможуть реалізувати власну цінову політику;
- підвищення ймовірності відпливу вітчизняного капіталу до зарубіжних країн;
- підвищення чутливості банківського сектору країни до коливань на світових фінансових ринках;
- ускладнення банківського нагляду з боку держави та Національного банку за зазначеними установами.

Одним із варіантів залучення в українську економіку банків з іноземним капіталом та їх філій в умовах несприятливого інвестиційного клімату та високого рівня фінансових і не фінансових ризиків, коли крупним банкам з надійною репутацією такі інвестиції будуть не вигідними чи нерентабельними, є збільшення кількості установ іноземних банків за рахунок банків із країн з аналогічним кредитним рейтингом, а то навіть і нижчим за український. За таких умов банківський бізнес цих установ буде зосереджено на використанні українського капіталу, валютних та спекулятивних операцій.

Разом з тим слід зазначити, що вихід іноземних банків та їх філій на національний банківський ринок може стати вагомим чинником прискорення процесів реформування та фінансового оздоровлення банківського сектора в цілому. З метою пом'якшення можливих негативних наслідків створення в Україні філій іноземних банків і максимального використання їх потужного фінансового потенціалу доцільним є посилення вимог щодо надійності новостворюваних

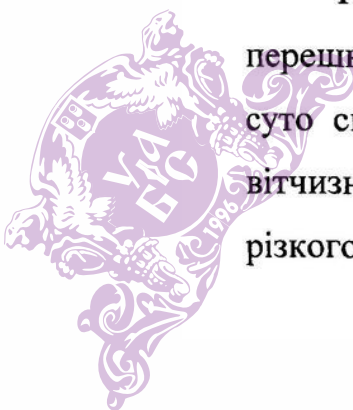
іноземних банківських установ шляхом встановлення відповідних критеріїв їх допуску на український ринок.

Такими нормативами можуть бути показники наявності статутного капіталу, зокрема для материнського банку не менше 100-200 млн.євро, для філії іноземного банку – 20-25 млн.євро, нормативу миттєвої ліквідності, загальної ліквідності, адекватності капіталу, певних характеристик ділової репутації, структури активів і зобов'язань тощо.

На міжнародному симпозиумі "Україна у світовому фінансовому просторі", який відбувся за ініціативи Національного банку України під керівництвом Голови Національного банку С.Л. Тігіпко на початку жовтня 2003 р. було вперше визначено низку вимог до участі банків з іноземним капіталом та їх філій на вітчизняному ринку банківських послуг, які покликані суттєво зменшити ризики відкриття іноземними банками філій з метою отримання спекулятивного прибутку або відмивання брудних грошей. Ці вимоги полягають у наступному:

- приписний капітал філій має становити не менше 5 млн.євро, а капітал материнського банку – не менше 50 млн.євро;
- дозвіл на відкриття філій потрібно надавати лише банкам, які мають рейтинг надійності за оцінками провідних міжнародних рейтингових агентств не нижчий за AA+ або аналогічний, володіють активами не менше 500 млн.дол. США, та мають систему гарантування вкладів краще, ніж в Україні;
- наявність угод з наглядовими органами країни місцезнаходження материнського банку.

На нашу думку, визначення та запровадження певних обмежень, що перешкоджають діяльності банків по відмиванню грошей або проведенню суто спекулятивних операцій, за умови подальшої лібералізації ринку вітчизняних банківських послуг та вступу України до СОТ не призведе до різкого посилення конкуренції, оскільки в цілому інвестиційний клімат

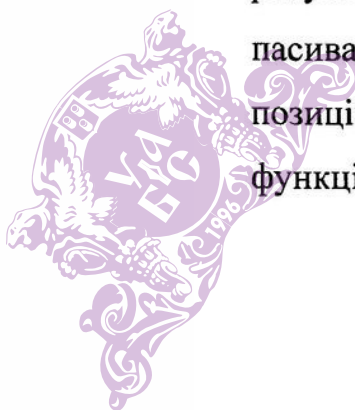

України для стратегічних іноземних інвесторів на сьогодні визначається іншими чинниками та залишається недостатньо економічно привабливим. Поступове посилення конкуренції та прихід на український ринок філій першокласних іноземних банків, навпаки, можуть розглядатися як позитивні чинники стимулювання підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи, що може сприяти забезпеченню фінансово стабільного розвитку банківського сектору, високого рівня його ліквідності та надійності. Однак головною запорукою цього повинен стати динамічний розвиток реального сектору економіки та значна за обсягами концентрація вітчизняного банківського капіталу.

Наявність чітких та прозорих правил для роботи іноземних банків і гармонізація українського законодавства з європейськими нормами сприятимуть поліпшенню інвестиційного клімату в Україні та припливу іноземних інвестицій у банківську систему. Проведений аналіз свідчить про те, що іноземні інвестиції, іноземний капітал потребують значної уваги і тому необхідно створювати для інвестора привабливі умови, забезпечувати гарантії інвестицій та прозорість усіх процесів у національній економіці в цілому і в банківському секторі зокрема.

2.3. Підвищення ефективності діяльності банків як основа забезпечення їх фінансової стабільності

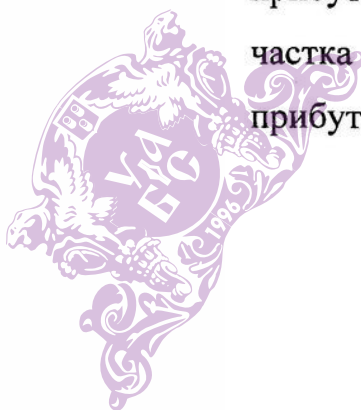
Забезпечення якісного розвитку вітчизняної банківської системи за рахунок підвищення фінансової стійкості, структурних змін в активах і пасивах, ступеня стабільності діяльності характеризується зміцненням її позицій у структурі економіки та підвищенням ефективності функціонування.

Високі темпи зростання основних показників діяльності банківської системи свідчать, що на сьогодні проблема кількісного розвитку вирішується досить успішно. Про певні позитивні зміни в системі свідчить те, що за 9 місяців 2003 р. загальні активи банків України зросли на 39,6%; зобов'язання - на 45,8%; капітал - на 13,1%; кредитний портфель - на 41,4%; довгострокові кредити - в 2 рази; вклади фізичних осіб - на 42,9%. Отже, в 2003 р. продовжує тривати динамічний розвиток банківської системи України в основному екстенсивним шляхом, тоді як чинники інтенсивного характеру залишаються не задіяними. Так, протягом останніх років прибуток банків залишається практично незмінним, тоді як сума активів значно зросла, що свідчить про зниження рівня рентабельності банківської діяльності.

Як свідчить аналіз даних, наведених в табл. 2.11 рівень рентабельності активів українських банків у 2001-2002 рр. був низьким. Так, рентабельність капіталу не перевищувала 8,0% (всього на один процентний пункт більше за мінімальне значення), рентабельність активів була незмінною, а рентабельність акціонерного капіталу зменшилася на 0,2 п.п. і не досягає нормативного мінімального значення 15%, тоді як чиста процентна маржа в 2002 р. перевищила його на 1,1 п.п. Якщо показник рентабельності активів у середньому становив 1,19%, то в розрізі груп він коливався в межах: для найбільших і великих банків – 0,9%, середніх – 1,8% і 0,8% - для малих банків.

Розрахунок показника співвідношення прибутку до суми доходів банківської системи свідчить, що на початок 2003 р. питома вага прибутку в загальних доходах становила лише 6,9%, тобто лише така частка загальних доходів комерційних банків йде на формування прибутку, а решту доходів система спрямовує на покриття своїх витрат.

Таблиця 2.11

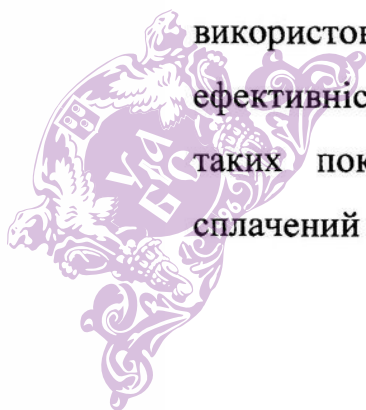
Основні показники ефективності комерційних банків в Україні, %

Показники	За станом на 01.01.2002	За станом на 01.01.2003	Відхилення 01.01.2003 порівняно з 01.01.2002	Орієнтовні значення банківського нагляду
Рентабельність капіталу	6,7	8,0	+ 1,3	не менше 7%
Рентабельність активів	1,19	1,19	0	не менше 2%
Рентабельність акціонерного капіталу	11,6	11,4	-0,2	не менше 15%
Чиста процентна маржа	5,3	5,6	+0,3	не менше 4,5%

Таким чином, забезпечення прибуткової діяльності та підвищення рентабельності активів та капіталу залишається важливим завданням стабільного функціонування та розвитку банківської системи України.

З метою підвищення рівня ефективності роботи комерційні банки повинні більше уваги приділяти зростанню доходів від неризикових операцій та зниженню рівня банківських витрат. Прибуток комерційних банків потрібно нарощувати передусім за рахунок зниження витрат на утримання персоналу, процентних витрат за коштами, отриманими від інших банків, зменшення частини неприбуткових активів тощо.

Для оцінки діяльності українських комерційних банків використовуються в основному кількісні показники, які характеризують ефективність в цілому, а не фінансову стійкість та якісний розвиток. До таких показників відносять: загальну суму активів і зобов'язань, сплачений статутний та балансовий капітал, прибуток. Проте вказаний

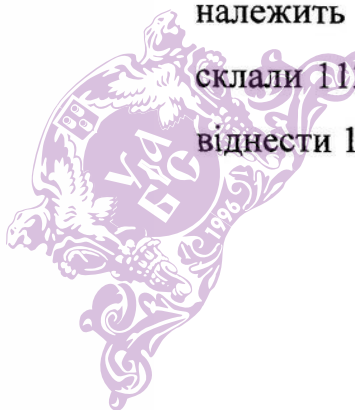

підхід відповідає, в першу чергу, завданням кількісного зростання банківської системи. На наш погляд, завданням більш повної оцінки ефективності роботи комерційних банків відповідало б використання розгорнутої системи показників, до якої слід включити:

- норму прибутку на капітал (рентабельність капіталу);
- рентабельність активів;
- рентабельність статутного капіталу;
- чистий спред;
- чисту процентну маржу;
- рівень іншого операційного доходу;
- рентабельність праці;
- рентабельність витрат на персонал.

Використання запропонованих показників як цілісної системи дозволяє дати комплексну оцінку ефективності роботи банків, поєднуючи різні напрямки оцінки. Разом з тим слід зазначити, що основне змістовне навантаження в оцінці ефективності банківської діяльності повинно припадати на використання методу багатомірного аналітичного групування банків за показниками прибутковості активів і прибутковості капіталу, які діють можливість одержати загальну оцінку дієздатності банківської системи.

Використання такої методики за даними Карчевої Г., Шлапака О. та Пушкарьова В. свідчить, що в 2002 р. високий рівень ефективності своєї діяльності змогли забезпечити лише 23 комерційних банки, що становить 14,6% від загальної їх кількості; до групи достатньо ефективних банків належить 11 банків - 7,0% і третю групу - низькоефективних банків склали 112 банків - 71,3%. До четвертої групи - збиткові банки – можна віднести 11 банків, або 7,0% їх загальної кількості [172].

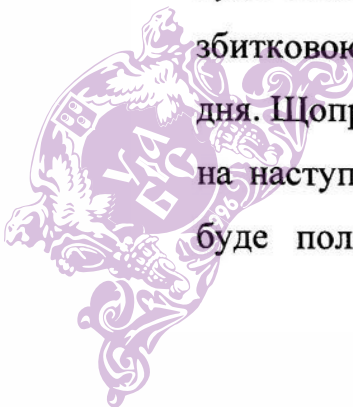

Таким чином, оцінка ефективності роботи комерційних банків повинна враховувати критерії та підходи до системного розвитку банківського сектора, якість управління активами і пасивами як на рівні банківської системи так і окремих банків і завчасно виявляти та попереджувати негативні тенденції, як в діяльності окремих банків, так і в розвитку банківської системи, базуючись на розробці ефективної системи управління ризиками.

Для збиткових банків, як ми вже неодноразово зазначали, потрібна розробка конкретних програм їх фінансового оздоровлення та підвищення рівня капіталізації шляхом реорганізації, об'єднання або іншим чином [88].

Однією з найважливіших складових ефективного управління фінансовою стійкістю та ліквідністю комерційних банків є запобігання загальнобанківським кризам на основі вдосконалення управління одноденними операційними ризиками. Нажаль, існуючі методики аналізу загальнобанківських ризиків на сьогодні їх не враховують. До одноденних операційних ризиків слід віднести: валютні, відсоткові та портфельні ризики. Аналіз роботи вітчизняних банків свідчить, що переважна більшість із них потерпають від значних збитків саме із-за одноденних валютних ризиків.

Причинами виникнення валютних ризиків є: 1) відкриття валютної позиції проти одноденної домінуючої ринкової тенденції; 2) короткостроковий рух капіталу проти одноденної домінуючої тенденції [66, с. 84]. У першому випадку відкрита валютна позиція заздалегідь буде збитковою протягом всього торгового дня, а у другому вона буде збитковою лише протягом нетривкого проміжку часу всередині торгового дня. Щоправда, така ситуація може виникнути й у разі перенесення торгів на наступний день. Тому цілком очевидно, що стратегія дилерів банку буде полягати в: 1) обмеженні обсягів валютної позиції або ж у

2) обмеженні розмірів припустимих збитків на одиницю відкритої валютної позиції (на тисячу, сто тисяч чи мільйон грошових одиниць). Враховуючи специфіку кожного окремого валютного ринку (за валютою, регіонального чи іншого) розмір припустимих збитків може бути різним. На сьогоднішній день, не дивлячись на значний обсяг наукової та методичної літератури щодо управління валютними ризиками [66, 106, 122, 160, 178], не існує прийнятної методики їх розрахунку. Тому, виходячи із мети та завдання дисертаційної роботи, нами зроблено спробу обґрунтувати таку методику з врахуванням конкретної практики діяльності вітчизняних комерційних банків.

Спочатку необхідно здійснити оцінку одноденного руху ринку в бік домінуючої тенденції за кожен день останнього календарного періоду. З метою проведення такої оцінки зробимо наступні розрахунки:

$$P_{ti} = |C_{ли} - O_{pi}|, \quad (2.1)$$

де P_{ti} – абсолютний розмір зміни ринку протягом i -го торговельного дня;

$C_{ли}$ – ціна закриття ринку в i -тий торговельний день;

O_{pi} – ціна відкриття ринку в i -тий торговельний день.

Однак окрім абсолютного розміру зміни ринку нам постійно необхідно знати розмір відносної зміни ринку протягом i -го торговельного дня. Але оскільки цей показник є дуже мінливим, то його слід визначити як нерівність:

$$\langle P_{ti} \rangle = \frac{2|C_{ли} - O_{pi}|}{C_{ли} + O_{pi}}, \quad (2.2)$$

де $\langle P_{ti} \rangle$ - розмір відносної зміни ринку щодо ціни протягом i -го торговельного дня.

Далі необхідно здійснити оцінку одноденних коливань ринку щодо домінуючих тенденцій за кожен день останнього календарного періоду. З

цією метою необхідно здійснити наступні розрахунки. Якщо $C_{лі} > O_{рі}$, то:

$$K = \left| M_i - \frac{C_{лі} + O_{рі}}{2} \right|, \quad (2.3)$$

де K – абсолютний розмір коливань ринку проти домінуючої тенденції протягом i -го торговельного дня;

M_i – мінімальна ціна ринку в i -тий торговий день.

У тому разі, коли $C_{лі} < O_{рі}$, то:

$$K = \left| H_i - \frac{C_{лі} + O_{рі}}{2} \right|, \quad (2.4)$$

де H_i – максимальна ціна ринку в i -тий торговельний день.

У тому випадку, коли $C_{лі} = O_{рі}$:

$$K = \frac{H_i - M_i}{2}, \quad (2.5)$$

$$a \langle K_i \rangle = \frac{2K_i}{C_{лі} + O_{рі}}, \quad (2.6)$$

де $\langle K_i \rangle$ - розмір відносного коливання ринку щодо домінуючої тенденції протягом i -го торгового дня.

Наступним кроком ітераційного моделювання є порівняння розмірів відносної зміни ринку протягом i -го торгового дня та відносних коливань ринку щодо домінуючої тенденції протягом i -го торгового дня і визначення відносного розміру можливих втрат, пов'язаних із короткостроковим рухом ринку щодо одноденної домінуючої тенденції.

$$T_i = \frac{\langle K_i \rangle}{\langle P_{ті} \rangle}, \quad (2.7)$$

де T_i – відносний розмір можливих втрат, пов'язаних із короткостроковими змінами на ринку щодо одноденної домінуючої тенденції.

Далі, відповідно до розробленої методики, необхідно розрахувати середнє значення відносного розміру можливих втрат, пов'язаних із короткостроковими змінами на ринку щодо одноденної домінуючої тенденції та середньоквадратичного відхилення від неї:

$$\langle T \rangle = \frac{\sum_{i=1}^I T_i \cdot \langle P_{Ti} \rangle}{I}, \quad (2.8)$$

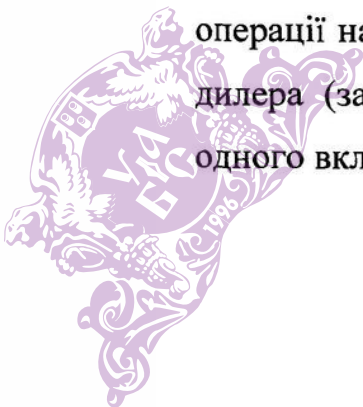
де $\langle T \rangle$ - середнє значення відносного розміру можливих втрат, пов'язаних із короткостроковими змінами на ринку щодо одноденної домінуючої тенденції;

I – кількість робочих днів у останньому, прийнятому до розрахунку, календарному періоді.

При цьому середньоквадратичне відхилення від середнього значення відносного розміру можливих втрат, пов'язаних із короткостроковими змінами на ринку щодо одноденної домінуючої тенденції можна визначити за формулою:

$$\sigma \langle T_i \rangle = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^I (T_i \cdot \langle P_{Ti} \rangle - \langle T_i \rangle)^2}{I - 1}}, \quad (2.9)$$

Таким чином, визначивши показник $\langle T \rangle$, а також розрахувавши значення $\sigma(T)$, можна рекомендувати до практичного використання певну шкалу залежності (чи нормативів) розмірів припустимих питомих збитків банку від діяльності на валютному ринку залежно від певних чинників. Максимальний показник може коливатися в межах від $\langle T \rangle$ до $\sigma(T)$. Чинниками можуть бути: обсяг виділеної одноденної суми для операції на валютному ринку; рівень професійної кваліфікації валютного дилера (за певними кваліфікаційними ознаками); розмір депозитів на одного вкладника (для окремих банків) тощо.

Виконаний нами аналіз для Печерського відділення “Приватбанку” свідчить, що проведені розрахунки рівняння регресії та коефіцієнтів достовірності дали наступні результати:

$$\text{ППЗ} = 621,842 + 12,68 \text{ ПВ}_z, \quad (2.10)$$

$$R^2 = 0,88, \text{ DW} = 2,08.$$

Аналіз одержаних результатів свідчить, що при статистичній значущості всіх коефіцієнтів та відсутності ефекту серійної кореляції рівняння має досить високе значення коефіцієнта детермінації R^2 (0,88) та задовільне значення статистики помилки сертифікації DW.

Таблиця 2.12

Залежність розміру припустимого питомого збитку від суми валютного депозиту на одного вкладника в розрахунку на 10000 євро по системі “Приватбанку” в 2001-2003 рр.

Філії	Середня сума валютного депозиту на одного вкладника, євро	Сума припустимого валютного збитку в розрахунку на 10 тис.євро, євро
Вінницька	348,2	68,63
Донецька	1625,1	40,84
Житомирська	1021,0	72,18
Луганська	379,6	65,17
Миколаївська	448,1	60,36
Полтавська	638,2	48,18
Сумська	298,9	76,04
Харківська	1249,8	46,45
Черкаська	689,3	54,23
В середньому	538,6	60,17

Виключно важливе значення, на наш погляд, має визначення взаємозв'язку рівнів ризиків і меж допустимих питомих збитків залежно

від ефективності структури капіталу комерційного банку, скоригованих на чинники впливу валютних і цінових параметрів. Виконані дослідження дозволили побудувати відповідні економетричні моделі та визначити вказані параметри, наслідки яких дали підстави розробити кількісні параметри оцінки ризиків і питомих збитків (табл. 2.12). Ці розрахунки набувають особливої актуальності оскільки мінімальні розміри статутних капіталів вітчизняних банків визначаються в євро, який у 2003 р. зріс з 4,80 грн. до 6,50 грн. за один євро, тобто інфляція поглинула близько 26% статутних капіталів вітчизняних банків.

Таблиця 2.13

Основні характеристики економетричних моделей, моделей ефективності структури капіталу комерційного банку, що визначають фактори впливу валютних і цінових параметрів РЕОК-ОВ та РЕОК-ОП в 1998-2003 рр.

Основні чинники моделі	Тип моделі	Статистичні параметри моделі	Роки	
			1997-1999	2000-2002
РЕОК - ІСЦ	ОВ	R^2	0,90	0,93
		DW	2,18	2,14
	ОП	R^2	0,89	0,85
		DW	2,12	2,23
РЕОК - ІЦВ	ОВ	R^2	0,93	0,87
		DW	2,19	2,29
	ОП	R^2	0,82	0,81
		DW	1,59	2,83
РЕОК - ВРС	ОВ	R^2	0,87	0,96
		DW	2,43	2,32
	ОП	R^2	0,87	0,96
		DW	1,89	2,16

На основі масиву параметричних даних економетричного дослідження та виходячи із загальних характеристик залежності ефективності структури капіталу комерційного банку від факторів впливу валютних і цінових параметрів, наведених у табл. 2.13, визначено припустимі питомі збитки (табл. 2.14).

Контроль за рівнями та межами питомих збитків повинен вестись регулярно казначейством комерційного банку або підрозділами внутрішнього аудиту, що дозволить забезпечити постійний моніторинг фінансової стійкості банків.

Таблиця 2.14

Залежність припустимих питомих збитків від ефективності структури капіталу комерційного банку

Загальна характеристика ефективності структури комерційного банку	Межі величини припустимих питомих збитків
Висока	$\langle T \rangle$
Середня	$\langle T \rangle - 0,500 \cdot \sigma (T)$
Низька	$\langle T \rangle - 0,618 \cdot \sigma (T)$

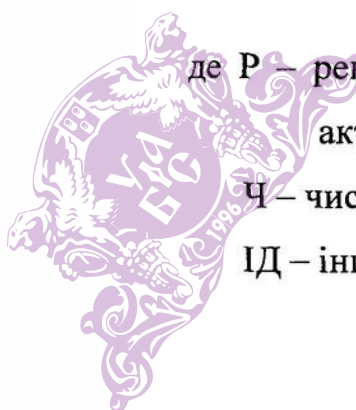
Важливе значення для аналізу ефективності банківської діяльності має використання методів факторного аналізу. Так, рентабельність активів банку (Р) можна представити у вигляді певної послідовності арифметичних операцій:

$$P = \frac{Ч}{A} + \frac{ІД}{A} - \frac{ВЗ}{A} - \frac{ВР}{A} - \frac{ІВ}{A} - \frac{П}{A}, \quad (2.11)$$

де Р – рентабельність активів банку (відношення чистого прибутку до активів);

Ч – чистий операційний дохід;

ІД – інші доходи;

ВЗ – витрати на заробітну плату;

ВР – відрахування в резерви;

ІВ – інші витрати;

П – податки;

А – загальна сума активів.

Оцінити вплив окремих чинників на показник доходу на одну акцію (Д) за методом факторного аналізу можна на основі запропонованої нами формули:

$$Д = \frac{АК}{К} \cdot \frac{А}{АК} \cdot \frac{Р}{А}, \quad (2.12)$$

де Р – прибуток банку;

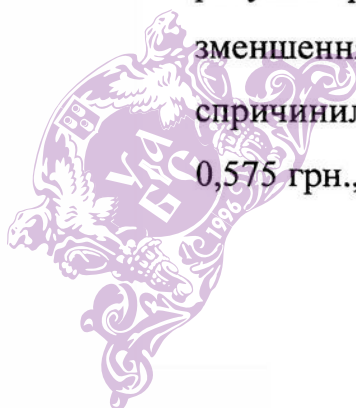
АК – загальна сума акціонерного капіталу;

$\frac{Р}{А}$ – рівень рентабельності активів;

А – загальна вартість активів.

На умовному прикладі розглянемо методика розрахунку впливу окремих чинників. Вихідними даними є: вартість акціонерного капіталу – 100 і 115 млн.грн., вартість активів – 1090 і 1201 млн.грн., а кількість акцій 1,0 і 1,05 млн.шт., відповідно у 2002 і 2003 рр. (табл. 2.15).

Аналіз одержаних даних дозволяє переконатися у ефективності застосування вказаного методу і запропонованої формули розрахунків, а також визначити, що за рахунок підвищення рентабельності активів з 1,15 до 1,25% відбулося збільшення доходів на одну акцію на 64,9%; за рахунок росту акціонерного капіталу на одну акцію – на 67,7%, а зменшення активів на одиницю акціонерного капіталу з 10,9 до 10,4435 спричинило зниження доходів на одну акцію в абсолютному виразі на 0,575 грн., а у відносному – на 32,6%.

Таблиця 2.15

Розрахунок впливу окремих чинників за методом факторного аналізу на рівень доходу на одну акцію банку А в 2003 р. порівняно з 2002 р.

Показники	2002 р.	2003 р.	Зміна порівняно з 2002 р. за рахунок окремих чинників	
			абсолютний приріст (+), зменшення (-)	частка у прирості, %
1. Дохід на одну акцію, грн.	12,535	14,298	+ 1,7626	100,0
2. Акціонерний капітал на одну акцію, грн.	100,0	109,524	+ 1,1938	+ 67,7
3. Активи на одиницю акціонерного капіталу, грн./грн.	10,9	10,4435	- 0,575	- 32,6
4. Рівень рентабельності активів, %	1,15	1,25	+ 1,1438	+ 64,9

У зв'язку з бурхливим розвитком банківської системи та посиленням конкуренції виключно важливого значення набуває розширення мережі банківських відділень, яке ставить перед комерційними банками нові проблеми, пов'язані із контролем за їх діяльністю, аналізом ефективності, доцільністю створення нових відділень, плануванням тощо.

Зазначені проблеми суттєво ускладнюються тим, що на відміну від банку (головної контори або центрального офісу) філія має баланс, в якому відсутня позиція "капітал". Тому оцінити діяльність філії за допомогою традиційного інструментарію технічно досить складно.

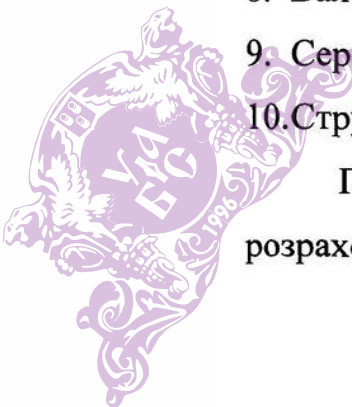

Процес аналізу діяльності комерційного банку на рівні Національного банку достатнім чином формалізований і автоматизований (пакет NEWSTAT дає можливість при необхідності розрахувати нормативи станом на будь-який день), то аналіз діяльності філії є більш складним, а відділення – відповідно ще більш складним і трудомістким.

У зв'язку з цим виникає практична необхідність визначити перелік показників, які б давали можливість кількісно і якісно оцінити діяльність філій та відділень банку. На нашу думку, це повинна бути певна система узгоджених показників, які б давали цілісне уявлення про обсяги та ефективність банківської діяльності. У світовій практиці запропоновано достатньо широке коло таких показників, але вони не завжди враховують особливості та специфіку банківської діяльності в Україні [88]. Тому для вітчизняної банківської практики можна запропонувати наступну систему показників:

1. Загальна кількість клієнтів банку, у т.ч. "працюючих" на певну дату та показники динаміки залучення нових клієнтів.
2. Середньоденні залишки на поточних рахунках клієнтів та їх динаміка.
3. Середньоденні обороти каси, які свідчать про обсяги виконаних робіт і є непрямим показником доходності банку.
4. Обсяги операцій з іноземною валютою.
5. Середньозважена річна ставка за доходними активами.
6. Валові доходи, непроцентні доходи та прибуток.
7. Показники валового доходу, прибутку, залишків на поточних рахунках, оборотів в касі на одного працівника банку.
8. Валові, процентні і непроцентні витрати.
9. Середньозважена ставка за депозитами.
10. Структура процентних витрат та інші.

Практика засвідчила, що перелічені показники є прямими, розраховуються в банку практично постійно, а методика їх розрахунку

нескладна. Однак залежно від цілей і методів аналізу банки можуть використовувати більш складні системи показників, включаючи якісні та інтегральні, що дасть змогу глибше оцінювати ефективність роботи, використання ресурсів та визначити доцільність розвитку тих чи інших напрямків діяльності конкретного банку.

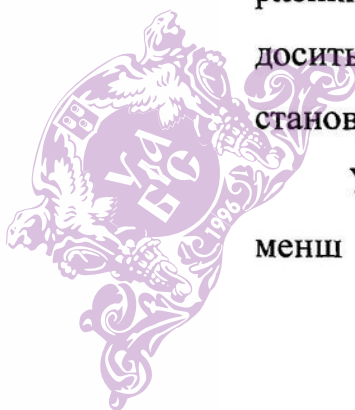
Висновки до розділу 2

Виконаний у другому розділі дисертаційної роботи аналіз показників та тенденцій розвитку банківської системи України дає змогу переконатися, що протягом останніх років вона розвивається динамічно, забезпечуючи високі темпи приросту основних показників своєї діяльності.

Сприятлива макроекономічна динаміка, монетарна та регуляторна політика Національного банку створили необхідні умови зростання обсягів капіталу, активів та залучених банками коштів, зміцнення фінансового стану банківських установ. Це сприяло посиленню ринкової орієнтації банківського сектору, підвищенню стійкості до криз; зміцненню довіри до банківської системи з боку вкладників та інвесторів, активізації діяльності банків із залучення коштів та їх трансформації в кредити для реального сектору економіки.

Стабільність функціонування банківської системи значною мірою залежить від рівня та якості управління ризиками, що притаманні банківській діяльності, основним серед яких є кредитний ризик, зокрема ризик операцій з інсайдерами. Разом з цим чутливість банків до інших ризиків – ліквідності, зміни процентної ставки, валютного курсу – є досить низькою, що навіть за недосконалої практики їх управління, не становить суттєвої загрози для надійності банківської системи.

У своєму розвитку банківська система стикається із іншими, не менш важливими проблемами, які стають на заваді зміцненню її

надійності. Найголовнішою з них є проблема недостатньої капіталізації, низька якість активів та недоліки із їх класифікацією за ступенем ризику неповернення, необґрунтовано високий рівень банківських витрат, недосконала структура ресурсної бази із переважанням дорогих залучених коштів.

У 2003 р. порівняно з 2001 р. середній обсяг сплаченого статутного капіталу зріс із 29,9 млн.грн до 44,6 млн.грн, а в євро – з 6,4 до 7,1 млн.євро. Важливим фактом є те, що кількість банків зі сплаченим статутним капіталом понад 20 млн.євро зросла до 9 одиниць. Порівняно з 2000 р. статутний капітал банків зріс у 2,4 рази.

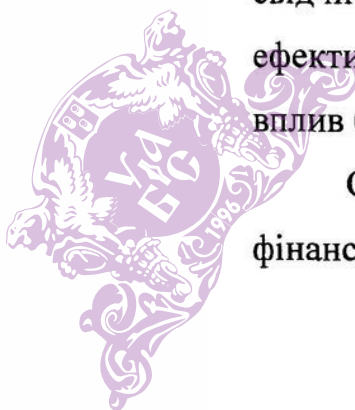
На кінець жовтня 2003 р. в Україні діяло 20 банків з іноземним капіталом, із яких – 7 – зі 100% іноземним капіталом, а сума іноземного капіталу в зареєстрованому капіталі банків складала 868,4 млн.грн. – 12,4%.

Банки з іноземним капіталом мають значно кращу структуру активів, оскільки меншу частку в них посідають такі недоходні активи як дебіторська заборгованість, основні засоби та нематеріальні активи, нараховані доходи до отримання, що дозволяє їм мати вищі показники рентабельності діяльності.

Вивчення досвіду роботи банків з іноземним капіталом має важливе практичне значення з точки зору розгортання конкуренції у банківському середовищі та з точки зору можливого виходу на український ринок фінансових послуг іноземних банків і їх філій.

Аналіз показників ефективності діяльності комерційних банків свідчить, що протягом останніх років банківська система в цілому працює ефективно, але динаміка окремих показників є нестійкою і підпадає під вплив багатьох чинників.

Однією із найважливіших складових ефективного управління фінансовою стійкістю та ліквідністю комерційних банків є запобігання

загальнобанківським кризам на основі вдосконалення управління операційними ризиками. В дисертаційній роботі обґрунтовано основні підходи та розроблено конкретні пропозиції щодо визначення взаємозв'язку рівнів ризиків і меж допустимих питомих збитків залежно від ефективності структури капіталу комерційного банку, скоригованих на чинники впливу валютних і цінових параметрів.

В роботі також обґрунтовано систему показників оцінки ефективності діяльності філійної мережі комерційних банків та запропоновано конкретні формули і методики факторного аналізу показників діяльності комерційних банків.

Висновки, рекомендації та пропозиції, розглянуті та обґрунтовані в другому розділі дисертації, опубліковано в наступних наукових роботах автора:

1. Салтинський В.В. Проблеми забезпечення фінансової стабільності комерційних банків // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Збірн.наук.праць. Т. 6. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД: Ініціатива, 2001. – С. 167-170.
2. Салтинський В.В. Правове регулювання реорганізації та реструктуризації комерційних банків //Українське адміністративне право: актуальні проблеми реформування. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД: Ініціатива, 2000. – С. 228 – 230.
3. Салтинський В.В. Проблеми реструктуризації та удосконалення управління комерційними банками України // Проблеми трансформації економіки України. Збірн.наук.праць. Вип.. 2. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського університету, 2000. – С. 86-89.

РОЗДІЛ 3.

ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ТА ЛІКВІДНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

3.1. Формування оптимальної структури балансу комерційного банку

На сьогоднішній день управління та регулювання банківського капіталу здійснюється як самими комерційними банками, так і державою в особі Національного банку України. Відповідно до розділу 2 “Вимоги щодо формування статутного капіталу” Постанови Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень” від 31.08.2001 р., № 375 та Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженої Постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 р., № 368 (зі змінами та доповненнями), розрахунок економічних нормативів капіталу банки (юридичні особи) проводять щомісячно за формулою середньоарифметичної величини на підставі щоденних балансів [111, 117].

Базою для розрахунку економічних нормативів є регулятивний капітал банку. Регулятивний капітал є одним з найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, що банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності комерційних банків.

Регулятивний капітал банку складається із основного (1-го рівня) капіталу та додаткового (2-го рівня) капіталу. Кількісні та якісні оцінки основного капіталу, на нашу думку, повинні базуватися на тому, що такий капітал є незмінним і таким, що не підлягає передаванню, перерозподілу

та повинен повністю покривати поточні збитки. На відміну від основного додаткового капітал має менш постійний характер, а його розмір може періодично переглядатися.

До складу основного капіталу 1-го рівня необхідно включати такі елементи: а) фактично сплачений зареєстрований статутний капітал та б) розкриті резерви, що створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку (резерви, що оприлюднені банком у фінансовій звітності), а саме:

- дивіденди, що направлені на збільшення статутного капіталу;
- емісійні різниці. Емісійні різниці (емісійний дохід) - сума перевищення доходів, отриманих підприємством від реалізації первинної емісії власних акцій та інших корпоративних прав над номіналом таких акцій в разі їх продажу;
- резервні фонди, що створюються згідно із законами України;
- загальні резерви, що створюються під невизначений ризик при проведенні банківських операцій;
- прибуток минулих років, що очікує затвердження.

Ці складові частини можуть бути включені до капіталу 1-го рівня лише за умови, якщо вони повністю відповідають таким критеріям:

- відрахування до резервів і фондів здійснено з прибутку банку після його оподаткування або з прибутку до оподаткування, скоригованого на всі потенційні податкові зобов'язання;
- призначення резервів та фондів і рух коштів по цих резервах і фондах окремо розкрито в оприлюднених звітах банку;
- фонди мають бути в розпорядженні банку з метою необмеженого і негайного їх використання для покриття збитків;
- будь-яке покриття збитків за рахунок резервів та фондів проводиться лише через рахунок прибутків та збитків.

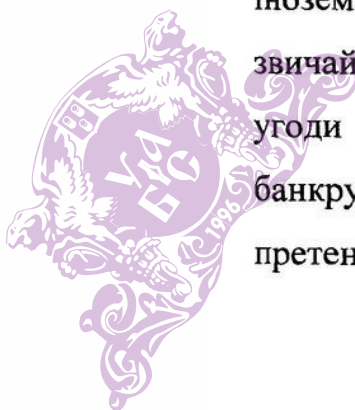

Загальний розмір основного капіталу банку визначається з урахуванням розміру очікуваних (потенційних) збитків за невиконаними зобов'язаннями контрагентів та зменшується на суму:

- недосформованих резервів під можливі збитки за: кредитними операціями; операціями з цінними паперами; дебіторською заборгованістю; простроченими понад 30 днів та сумнівними до отримання нарахованими доходами за активними операціями; коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках у банках, які визнані банкрутами або ліквідуються за рішенням уповноважених органів, або які зареєстровані в офшорних зонах;
- нематеріальних активів за мінусом суми їхнього зносу;
- капітальних вкладень у нематеріальні активи банку;
- збитків минулих років і збитків минулих років, що очікують затвердження керівними органами банку;
- збитків поточного року.

До складу додаткового капіталу 2-го рівня необхідно віднести: резерви під стандартну заборгованість інших банків; резерви під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків; результат переоцінки статутного капіталу з урахуванням індексу девальвації чи ревальвації гривні; результат переоцінки основних засобів; прибуток поточного року та субординований борг, що враховується до капіталу (субординований капітал).

Субординований капітал включає кошти, що залучені від юридичних осіб-резидентів і нерезидентів, як у національній, так і в іноземній валюті на умовах субординованого боргу, під яким розуміють звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, що відповідно до угоди не можуть бути взяті з банку раніше п'яти років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів. При цьому сума таких коштів,

уключених до капіталу, не може перевищувати 50% розміру основного капіталу з щорічним зменшенням на 20% від його первинної вартості протягом п'яти останніх років дії угоди [117].

Кошти, залучені на умовах субординованого боргу, можуть включатися до капіталу банку після отримання дозволу Національного банку в разі їх відповідності таким критеріям:

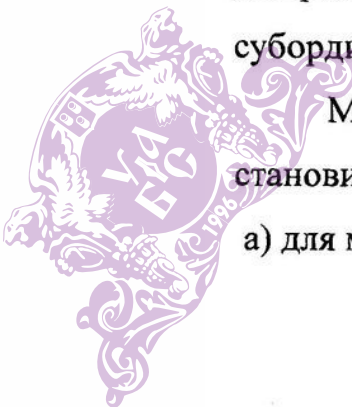
- є незабезпеченими, субординованими і повністю сплаченими;
- не можуть бути погашені за ініціативою власника;
- можуть вільно брати участь у покритті збитків без пред'явлення банку вимоги щодо припинення торговельних операцій;
- дозволяють відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості не дозволяє банку здійснити такі виплати.

На капітал 2-го рівня можуть бути накладені такі обмеження: при розрахунку загальної суми регулятивного капіталу загальний розмір додаткового капіталу не може бути більше ніж 100% розміру основного капіталу; розмір субординованого капіталу не може перевищувати 50% розміру основного капіталу.

Для визначення розміру регулятивного капіталу банку загальний розмір капіталу 1-го і 2-го рівнів додатково зменшується на балансову вартість таких активів: акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж та інвестиції, які випущені банком; інвестиції в капітал (що не консолідуються) інших банків та фінансових установ у розмірі 10% і більше від їх статутного капіталу та в дочірні установи; кошти, що вкладені в інші банки на умовах субординованого боргу.

Мінімальний розмір регулятивного капіталу (Н1) діючих банків має становити:

- а) для місцевих кооперативних банків від 1,15 млн.євро;

б) для банків, що здійснюють свою діяльність на території однієї області(регіональних), у тому числі спеціалізованих ощадних та іпотечних від 3,5 млн.євро;

в) для банків, що здійснюють свою діяльність на території всієї України(міжрегіональних), у тому числі спеціалізованих, інвестиційних і розрахункових (клірингових), центрального кооперативного банку від 5,5 млн.євро.

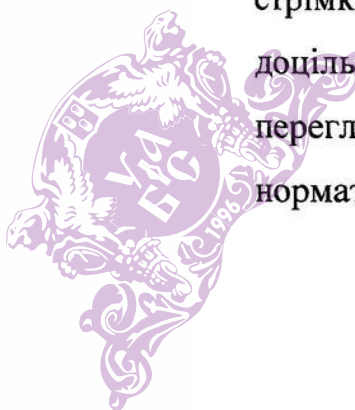
Мінімальний розмір регулятивного капіталу (Н1) знову створених банків має становити:

а) для місцевих кооперативних банків від 1 млн.євро;

б) для банків, що здійснюють свою діяльність на території однієї області(регіональних), у тому числі спеціалізованих ощадних та іпотечних від 3,0 млн.євро;

в) для банків, що здійснюють свою діяльність на території всієї України (міжрегіональних), у тому числі спеціалізованих інвестиційних і розрахункових (клірингових), центрального кооперативного банку від 5,0 млн.євро.

Національний банк залежно від економічного становища країни, стану світових фінансово-кредитних і валютних ринків та відповідно до змін курсу національної валюти може переглядати мінімальний розмір регулятивного капіталу. У разі значного підвищення нормативу мінімального розміру регулятивного капіталу для банків встановлюється перехідний період для нарощування капіталу згідно з розробленими програмами капіталізації [114, 116]. Слід зазначити, що у зв'язку зі стрімким зростанням у 2003 р. курсу гривні до євро можливо було б доцільним з врахуванням подальшої динаміки валютних курсів переглянути для окремих банків чи їх груп затвержені раніше нормативи.

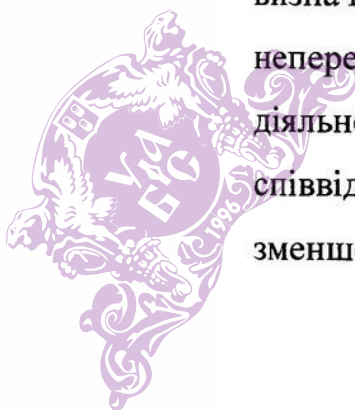

Норматив адекватності регулятивного капіталу (норматив платоспроможності) відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що випливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника адекватності регулятивного капіталу, тим більшою буде частка ризику, що її приймають на себе власники банку; і навпаки: чим нижче значення показника, тим більшою буде частка ризику, що її приймають на себе кредитори/вкладники банку.

Норматив адекватності регулятивного капіталу встановлюється для запобігання надмірному перекладанню банком кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів на кредиторів банку. Значення показника адекватності регулятивного капіталу визначається як співвідношення регулятивного капіталу банку до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених за ступенем кредитного ризику та зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями. Для розрахунку адекватності регулятивного капіталу банку його активи поділяються на п'ять груп за ступенем ризику та підсумовуються з урахуванням відповідних коефіцієнтів зваження.

Нормативне значення показника Н2 діючих банків не може бути меншим, ніж 8%, а для банків, що розпочинають операційну діяльність, цей норматив має становити протягом перших 12 місяців діяльності (з дня отримання ліцензії) – не менше 15%, а протягом наступних 12 місяців і надалі - не менше 8%.

Норматив адекватності основного капіталу встановлюється з метою визначення спроможності банку захистити кредиторів і вкладників від непередбачуваних збитків, яких може зазнати банк у процесі своєї діяльності залежно від розміру різноманітних ризиків, і розраховується як співвідношення основного капіталу до загальних активів банку, зменшених на суму створених відповідних резервів за активними

операціями банків. Нормативне значення показника НЗ відповідно до Інструкції Національного банку України має бути не меншим, ніж 4 відсотки.

Аналіз показників діяльності першої сотні банків України свідчить, що майже 44% капіталу, 65% активів та 61,0% зобов'язань припадають на першу десятку найбільших банків, серед яких 2 державні та один іноземний (табл. 3.1). На першу двадцятку припадає 56% капіталу, 77% активів і 90% пасивів.

Таблиця 3.1

Капітал найбільших банків України станом на 01.01.2003 р. [12, с. 8-9].

Банки	Капітал, млн.грн.	Активи, млн. грн.	Зобов'язання, млн. грн.	Приріст капіталу порівняно з 2001 р., %
1. Аваль	597,7	7903,3	7303,9	134,4
2. Приватбанк	552,1	10858,5	10311,3	53,3
3. Промінвестбанк	828,3	8680,6	4480,8	7,0
4. Ощадбанк	240,0	10296,3	1746,7	0,8
5. Укрексімбанк	403,7	4123,6	3709,4	41,7
6. Укрсоцбанк	395,5	5076,9	4658,5	8,5
7. Укрсіббанк	165,2	3307,3	3135,9	-20,1
8. Надра	220,3	2578,2	2382,5	83,0
9. Райффайзенбанк	215,9	1564,8	1401,2	38,6
10. ПУБМ	330,3	2224,9	1892,7	3,9
100 банків України	9041,8	87670,8	67264,1	28,3
Частка першої десятки показнику банків	43,7	64,6	61,0	-

Проблеми формування оптимальної структури балансу комерційного банку пов'язані з наступними основними завданнями:

1. Фінансова допомога від акціонерів (учасників) банку або інших осіб. Це можуть бути: додаткові внески засновників, додаткова емісія акцій, розміщення коштів на депозити па звичайний термін (не менше року) під невисокі відсотки - $1/2$ ($2/3$) від облікової ставки Національного банку України, відмова від дивідендів, надання гарантій і поручительств тощо.

2. Зміна структури активів і пасивів банку: продаж частини активів, поліпшення якості кредитного портфеля, збільшення власних коштів, зниження питомої ваги короткострокових зобов'язань і підвищення довгострокових, зниження рівня ризику окремих операцій і т. ін.

3. Вдосконалення організаційної структури та управління банком.

З метою всебічного аналізу фінансового стану комерційного банку в практичній діяльності вітчизняних банків широко використовується рейтингова оцінка на основі системи CAMELS відповідно до положення "Про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS", затвердженого постановою Правління Національного банку України 08.05.2002 р., № 171 [109].

За першим показником С – достатність капіталу в міжнародній практиці - банкам присвоюється певний рейтинг - від 1 до 5. Рейтинг 1 - надійний - означає, що показники достатності основного і сукупного капіталу банку перевищують необхідні 4 і 8 % відповідно. Рейтинг 2 - задовільний, рейтинг 3 - посередній, 4 - граничний, рейтинг 5 - незадовільний. Інші показники системи CAMELS означають: А – якість активів; М – менеджмент; Е – надходження, L – ліквідність; S – чутливість до ринку.

Станом на 01.01.2003 р. капітал комерційних банків України складав майже 10 млрд. грн., або 1,9 млрд.дол. і зріс порівняно з 1994 р. у гривневому еквіваленті в 27,3 разів, а в доларовому - в 5,3 рази (табл.3.2).

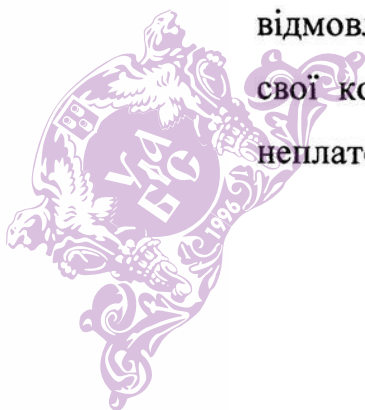
Таблиця 3.2

Капітал комерційних банків України в 1994-2002 рр.

Показники	Роки								
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Капітал, млн. грн.	365	1580	3156	3971	4828	5878	6450	7854	9981
Капітал, млн. дол.	350	881	1671	2091	1409	1127	1187	1482	1872
Сплачений статутний капітал, млн. грн.	87	541	1098	1560	2107	2914	3666	4576	6003
Сплачений статутний капітал, млн. дол.	81	302	581	821	615	559	674	864	1126

Одним із головних чинників нестабільної діяльності комерційних банків є втрата власного капіталу, до якої можуть призвести: наявність неякісного кредитного портфеля, високий рівень операційних витрат, прямі збитки, та ціла низка фінансових і нефінансових ризиків.

За даними І.В. Ларіонової, до межі неплатоспроможності та банкрутства банк може довести втрата 8% власних активів [67, с. 11]. При цьому, з точки зору забезпечення в подальшому умов для фінансової реструктуризації, необхідно чітко розрізняти поняття втрати (різкого зниження) ліквідності та неплатоспроможності. Ліквідність у вузькому значенні характеризує наявність у банку достатніх коштів або можливість їх швидкого додаткового залучення в необхідних розмірах з метою виконання всіх своїх зобов'язань. В тому випадку, коли кредитори банку відмовляються надавати банку кредити, а вкладники бажають повернути свої кошти, проблема втрати ліквідності перетворюється на проблему неплатоспроможності. Однак на практиці між втратою банком ліквідності

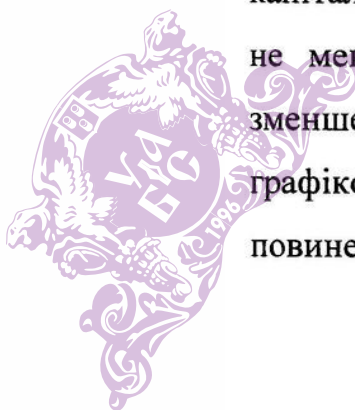

та його неплатоспроможністю існує дуже короткий часовий інтервал, що дає підстави поєднувати ці процеси.

Основний капітал (ОК) складається із фактично сплаченого зареєстрованого статутного капіталу, дивідендів, які направлені на збільшення статутного капіталу, емісійних різниць, резервних фондів, прибутків минулих років, збитків поточного року та зменшується на суму нематеріальних активів та недосформованих резервів за активними операціями комерційних банків.

Важливе значення з точки зору підвищення рівня капіталізації банків та їх ліквідності в 2000-2002 рр. мало надання комерційним банкам відповідно до “Порядку надання дозволу на врахування залучених коштів на умовах субординованого боргу до капіталу банку”, затвердженому постановою Правління Національного банку України 25.10.1999 р., № 518, права залучення відповідних коштів з подальшим їх зарахуванням до капіталу 3-го рівня.

Залучати кошти до субординованого боргу одержали право банки, які працюють на українському ринку не менше 1 року, в сумах: від фізичних осіб - не менше 50 тис. грн., а від юридичних - не менше 100 тис. грн. Яскравим прикладом використання такої можливості була діяльність банку “Райффайзенбанк Україна”, який залучив у 2000 р. 10 млн. євро терміном на 7 років. Його приклад наслідували “Приватбанк”, “Укрсіббанк” та інші банки. При цьому важливим є те, що за певних умов за згодою Національного банку України субординований капітал 3-го рівня міг бути переведений до капіталу 1-го рівня, тобто до статутного капіталу. Кошти на умовах субординованого боргу залучалися на термін не менше 5 років, а до капіталу банку включаються зі щорічним зменшенням на 20% від їх первинного розміру на кінець кожного року за графіком, наведеним в табл. 3.3. Розмір субординованого капіталу не повинен перевищувати 50 % розміру основного капіталу.

Таблиця 3.3

Норматив включення субординованого боргу до капіталу комерційного банку залежно від строку дії угоди

Строк дії угоди	Частина суми субординованого боргу, що включається до капіталу, %
від 5 до 4 років	100
від 4 до 3 років	80
від 3 до 2 років	60
від 2 до 1 року	40
менше 1 року	20

До відвернень (В) включаються цінні папери в портфелі банку на інвестиції та вкладення в асоційовані та дочірні установи.

Сума капіталу, не відкоригованого на основні засоби, розраховується за формулою:

$$K_1 = OK_1 + ДК + СК - В. \quad (3.1)$$

Таким чином, капітал комерційного банку становить:

$$K = K_1 - (OЗ - K_1), \quad (3.2)$$

де $(OЗ - K_1)$ - розмір перевищення $OЗ$ над K_1 , (якщо $OЗ > K_1$, до розрахунку приймається різниця $OЗ - K_1$, в інших випадках до розрахунку приймається нуль).

Норматив достатності капіталу банку (Н4) визначається як співвідношення основного капіталу, зменшеного на суму недосформованого резерву на можливі втрати за кредитними операціями комерційних банків (OK_1), до загальних активів банку ($ЗА$), зменшених на суму створених відповідних резервів з метою запобігання ризикам.

Співвідношення основного капіталу та загальних активів банку, зменшених на суму створених відповідних резервів, визначає достатність капіталу, виходячи із загального обсягу діяльності, незалежно від розміру

будь-яких ризиків. Норматив достатності капіталу обчислюється за формулою:

$$H_4 = \frac{OK_1}{ЗА} \cdot 100, \quad (3.3)$$

де OK_1 - основний капітал банку, зменшений на суму недосформованого резерву на можливі втрати за кредитними операціями комерційних банків;

$ЗА$ – загальні активи.

Аналіз якості активів комерційного банку дає змогу визначити наскільки реально їх вартість виражена в балансі. Тому показник якості активів тісно пов'язаний з проблемою кредитного ризику, з метою запобігання яким банки повинні здійснювати необхідні резервні відрахування.

Можна рекомендувати два методи створення резервів таких відрахувань. Перший полягає у створенні загального резервного фонду відрахувань, в якому певні суми резервуються на покриття можливих у майбутньому, але ще не ідентифікованих збитків, що є наслідком кредитного ризику. Після виникнення ризикової ситуації, коли стає відомим, що кредит не буде повернено, накопичена сума використовується для покриття збитків шляхом вирахувань суми боргу із кредитового сальдо.

Другий метод полягає у створенні спеціальних резервних відрахувань тоді, коли стає відомим, що не буде повернено конкретний кредит (або його частину), однак він ще враховується в балансі банку. Такий різновид резервних відрахувань можна розглядати як контрпроводку, що відображає ті суми, повернення яких не очікується. Сальдо за рахунком загальних резервних відрахувань є засобом поглинання збитків майбутніх періодів, а тому його часто розглядають як певну форму додаткового капіталу. В практичній банківській діяльності

обидва види резервних відрахувань формуються за рахунок статті “Витрати на створення резервних відрахувань” [88].

Відповідно до вимог Базельського комітету формування резервних відрахувань здійснюється за системою зважування. Стандартні активи не зважуються і мають коефіцієнт 0, субстандартні активи зважуються за коефіцієнтом 0,2, сумнівні - 0,5, збиткові - 1,0.

Для фінансових інструментів, що замінюють кредити (гарантії по заборгованості, банківському акцепту та резервні акредитиви), необхідно застосовувати максимальне значення коефіцієнта зважування. Для операцій, пов'язаних із забалансовими зобов'язаннями - 50%, а для короткострокових зобов'язань, таких як документарні акредитиви, підкріплені заставою у формі коносаменту - 20 %.

Розглянемо конкретний приклад. Банк А станом на 01.01.2003 р. видав кредитів на загальну суму 81,7 млн.грн. Проведена на основі їх аналізу класифікація дозволила встановити, що переважна кількість кредитів (72,5%) є стандартними, 6,4 млн.грн. - сумнівними і 3,6 млн.грн. - безнадійними. Таким чином, за умови виникнення проблем з поверненням кредитів банк може втратити 10,56 млн.грн., що складає 12,9 % від загальної суми виданих кредитів, а разом з нарахованими, але не сплаченими банком відсотками, збитки можуть скласти 13,8 млн.грн., що становить майже половину очікуваного банком прибутку (табл. 3.4).

Зрозуміло, що створення значних резервів на покриття можливих збитків знижує прибутковість і рентабельність банківської діяльності. Однак, цей же захід стимулює банки здійснювати більш виважену кредитну політику та сприяє забезпеченню стабільної роботи банківської системи в цілому.

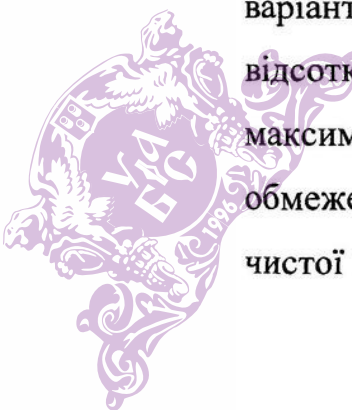
Таблиця 3.4

Розрахунок суми резервних відрахувань за активними операціями

Класифікація виданих кредитів	Сума, млн. грн.	Коефіцієнти зважування	Необхідна сума резервування, млн. грн.	Можливі збитки банку від неповернення кредитів та невиконання відсотків, млн. грн.
Стандартні	52,9	0	0	0
Субстандартні	18,8	0,2	3,76	4,77
Сумнівні	6,4	0,5	3,20	4,24
Збиткові	3,6	1,0	3,60	4,79
Всього	81,7	-	10,56	13,80

Одним із напрямів фінансового оздоровлення проблемних банків є саме поліпшення якості активів. Повертаючись до нашого прикладу, зазначимо, що за субстандартними кредитами банк не мав проблем. Зі складу сумнівних кредитів 4,2 млн.грн. було повернено, а 2,2 млн.грн. пролонговано та переведено до складу субстандартних. Із загальної суми збиткових кредитів такими виявилися 2,75 млн. грн. Таким чином, після проведення реструктуризації для вказаної суми кредитів 81,7 млн. грн. потрібно було сформувати резерв на суму 3,19 млн. грн. [88].

Обґрунтування структурних змін капіталу комерційного банку на прикладі "Приватбанку" дає можливість на основі трьох варіантів розглянути вплив зміни такої структури на основні показники фінансового стану, надійності та ефективності діяльності. У першому варіанті структурних змін передбачається, що обмеження на чисту відсоткову ставку відсутні, тобто рівень резервів за заданих умов буде максимальним. У другому і третьому варіантах враховано різний ступінь обмежень по наростаючій. Тому для підтримки досить високого рівня чистої відсоткової маржі необхідний перерозподіл структури активів

банку. При цьому в третьому випадку із зростанням рівня обмежень знижується і рівень резервів. Проведені розрахунки наведено в табл. 3.5, аналіз яких свідчить, що із зростанням вимог до чистої процентної маржі зменшується частка питомих резервів на коррахунку в Національному банку з 10,5 до 9,6%, що в свою чергу, дає можливість збільшувати прибутковість активів.

Таблиця 3.5

Структура активів, зобов'язань і капіталу за умови змінних вимог до чистої відсоткової маржі комерційного банку

Найменування статей активів і зобов'язань балансу банку	Значення показника по варіантах, %		
	1	2	3
Високоліквідні активи, у тому числі:	18,6	11,6	16,6
- кошти на коррахунку в НБУ	10,5	10,1	9,6
- інші кошти	8,0	7,5	7,0
Нетто: депозитів і кредитів в інших банках	26,4	26,4	26,4
Нетто: цінні папери в портфелі банку на продаж	31,6	30,9	30,9
Нетто: цінні папери на інвестиції	20,9	22,6	23,6
Нетто: кредитів і фінансового лізингу клієнтам	1,3	1,3	1,3
Нетто: матеріальних активів	1,2	1,2	1,2
Активи з коефіцієнтом ризику 0 %	40,0	25,6	20,2
Активи з коефіцієнтом ризику 50 %	25,9	50,0	58,0
Активи з коефіцієнтом ризику 100 %	34,1	24,4	21,8
Коррахунки інших банків	50,3	51,8	48,2
Кошти до запитання клієнтів	43,3	41,0	42,8
Вклади громадян у національній валюті	0,1	0,2	0,4
Термінові депозити фізичних осіб	1,9	2,6	3,4
Оплачений статутний фонд банку	3,4	3,4	3,4
Прибуток поточного року	0,8	0,8	0,8
Загальні резерви	0,2	0,2	0,3

Процедура фінансового оздоровлення комерційного банку може ініціюватися керівництвом банку, зборами акціонерів (засновників) або безпосередньо Національним банком України.

Основними критеріями стану фінансової скрути комерційного банку, на які орієнтується Національний банк України, є: а) банк отримав

за результатами інспектування загальну рейтингову оцінку “4” за системою CAMELS; б) банк є недокапіталізованим чи значно недокапіталізованим та отримав за результатами інспектування загальну рейтингову оцінку “3” (за системою CAMELS).

Якщо комерційний банк опинився у стані фінансової скрути, то керівництво Національного банку України за поданням наглядових органів надсилає керівництву банку письмове попередження з вимогою розробити програму фінансового оздоровлення, яка повинна передбачати збільшення капіталу банку, поліпшення якості активів, реструктуризацію пасивів, підвищення ліквідності балансу, організацію управління фінансовими результатами, зміну організаційної структури банків і вдосконалення менеджменту.

Програма фінансового оздоровлення банку в обов'язковому порядку має містити:

1. Аналіз причин, внаслідок яких погіршилися фінансовий стан та платоспроможність банку.
2. Прогнозні показники діяльності банку із щомісячною розбивкою (капітал банку, резерви, економічні нормативи, доходи, прибуток тощо), яких передбачається досягнути після виконання заходів фінансового оздоровлення.

Основний капітал, зменшений на суму недосформованих резервів за активними операціями комерційних банків, розраховується за формулою:

$$OK_1 = OK - (PP - \Phi P), \quad (3.4)$$

де OK_1 - основний капітал, зменшений на суму недосформованого резерву на можливі втрати за кредитними операціями комерційних банків;

PP - розрахункова сума резерву, що має бути сформована протягом поточного кварталу;

ФР - фактично сформований резерв на можливі втрати за кредитними операціями комерційних банків (рахунки № 1590, 1591, 2400, 2401);

(РР-ФР) - розмір недосформованого резерву, який вираховується з основного капіталу. У випадку перевищення фактично сформованого резерву над його розрахунковою сумою до розрахунку приймається нуль.

Додатковий капітал (ДК) складається із резервів під стандартну заборгованість інших банків, резервів під стандартну заборгованість за кредитами, які надані клієнтам, загальних резервів, результату переоцінки основних засобів, поточних доходів.

3. Конкретні заходи залежно від умов, за яких відбулося погіршення фінансового стану, спрямовані на покращання фінансового стану банку, із зазначенням строків їх виконання, та розрахунок економічного ефекту від впровадження кожного заходу, в тому числі:

- розробити програму капіталізації щодо збільшення капіталу до необхідного розміру;
- сформувати в необхідному розмірі резервні фонди та спеціальні резерви;
- диверсифікувати активи й пасиви з метою підвищення їх ліквідності;
- провести інвентаризацію активів, за результатами якої безнадійні щодо повернення активи списати за рахунок створених резервів;
- організувати роботу щодо оголошення банкрутами боржників банку, які припинили погашення кредитів або сплату відсотків за кредитами;
- забезпечити першочергове погашення заборгованості за вкладками фізичних осіб, строк дії договорів за якими минув;

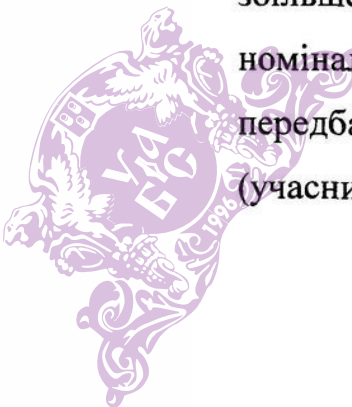

- вжити заходів щодо створення системи внутрішнього аудиту, внести необхідні зміни до системи управління підрозділами банку та його установами;
- припинити нарахування та виплату дивідендів, викуп власних акцій та вкладення коштів у статутні фонди інших юридичних осіб;
- передбачити проведення реорганізації банку.

Керівництво комерційного банку, який працює в умовах дії програми фінансового оздоровлення, повинно провести детальний аналіз адміністративно-господарських витрат, скласти щоквартальний кошторис доходів і витрат та вжити заходів, що спрямовані на зменшення витрат. Кошторис доходів і витрат повинен складатися зі щомісячною розбивкою в розрізі філій. Запланований рівень витрат на поточний квартал необхідно визначати з урахуванням фактичних витрат за попередній квартал та динаміки співвідношення доходів і витрат за умови недопущення випереджувального зростання витрат порівняно з доходами.

До закінчення строку дії програми фінансового оздоровлення або прийняття рішення про її продовження відповідний підрозділ банківського нагляду Національного банку обов'язково повинен здійснити комплексну інспекторську перевірку діяльності цього банку, в т.ч. й розробленої ним програми капіталізації.

У програмі капіталізації має передбачатися збільшення капіталу до нормативного значення в строк до шести місяців з часу прийняття цієї програми. Якщо банком передбачається емісія та продаж додаткових акцій, у програмі капіталізації має міститися інформація про розмір збільшення статного капіталу в результаті додаткової підписки на акції; номінальну вартість акцій додаткової емісії та їх кількість; суму передбачуваної виручки від їх продажу; 20 найбільших акціонерів (учасників) банку, які підписалися на акції, та дата завершення емісії.

Програму капіталізації зобов'язані також розробити і подати до Національного банку всі банки, що не виконують ліцензійних вимог щодо розміру капіталу на здійснення окремих банківських операцій, у тому числі операцій з валютними цінностями. Схематично програму капіталізації банку наведено в додатку В. У разі ефективного виконання заходів, передбачених програмою фінансового оздоровлення, та отримання банком загальної рейтингової оцінки "1" або "2" за системою CAMELS, програма вважається завершеною.

У разі невиконання банком програми фінансового оздоровлення та погіршення його фінансового стану, Національний банк України може призначати тимчасову адміністрацію чи прийняти рішення про відкликання ліцензії на здійснення всіх банківських операцій, запроваджує особливий режим контролю або ж розглядає питання про реорганізацію банку.

Таблиця 3.6

Структура зведеного балансу 154 банків України
станом на 01.10.2003 р.

Структура активів	млн.грн.	у %	Структура зобов'язань	млн.грн.	у %
1. Грошові кошти	8481,0	9,4	1. Кошти банків	12582,1	16,0
2. Казначейські цінні папери	2118,9	2,4	2. Кошти клієнтів	62494,0	79,4
3. Кошти в інших банках	11954,4	13,3	3. Інші депозити	500,6	0,6
4. Цінні папери	3238,2	3,6	4. Боргові цінні папери, емітовані банком	235,8	0,3
5. Кредити та заборгованість клієнтів	55394,1	61,6	5. Нараховані виплати до сплати	620,8	0,8
6. Основні засоби та нематеріальні активи	5493,5	6,1	6. Інші зобов'язання	2266,7	2,9
7. Нараховані доходи	1126,0	1,3			
8. Інші активи	2059,7	2,3			
Всього	89865,8	100	Всього	78700,0	100

Дослідження засвідчило, що станом на 01.10.2003 р. в структурі активів 154 банків України частка кредитного портфеля складає близько 61,6%, основних засобів і нематеріальних активів - 6,1%, а цінних паперів – 3,6%. У структурі пасивів переважають кошти клієнтів – 79,4%, що явно забагато (табл. 3.6).

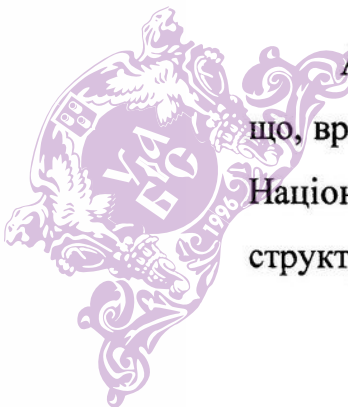
Якщо проаналізувати дані 10-ти найбільших банків України, то картина стає ще разючішою: 85,3% пасивів – це кошти клієнтів і 11,0% - кошти банків, а кредитний портфель складає 62,7% (табл. 3.7)

Таблиця 3.7

Структура зведеного балансу 10-ти найбільших банків України
станом на 01.10.2003 р.

Структура активів	млн.грн.	у %	Структура зобов'язань	млн.грн.	у %
1. Грошові кошти	5738,3	11,8	1. Кошти банків	4891,8	11,0
2. Казначейські цінні папери	1906,2	3,9	2. Кошти клієнтів	37818,2	85,3
3. Кошти в інших банках	4417,6	9,1	3. Інші депозити	206,3	0,5
4. Цінні папери	1330,5	2,7	4. Боргові цінні папери, емітовані банком	99,8	0,2
5. Кредити та заборгованість клієнтів	30369,1	62,7	5. Нараховані виплати до сплати	349,6	0,7
6. Основні засоби та нематеріальні активи	3059,9	6,3	6. Інші зобов'язання	948,9	2,1
7. Нараховані доходи	581,9	1,2			
8. Інші активи	1097,5	2,3			
Всього	48501,1	100	Всього	44314,6	100

Аналізуючи дані балансів комерційних банків, можна стверджувати, що, враховуючи рівні та динаміку економічних нормативів, затверджених Національним банком, існує можливість розробки певної нормативної структури балансу, один із варіантів якої наведено в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

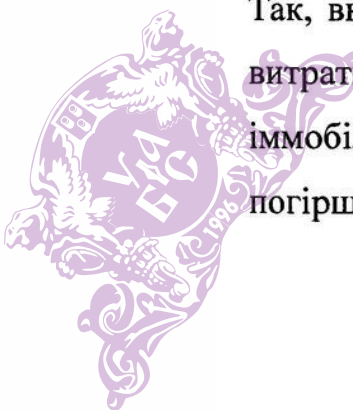
Оптимальна структура балансу комерційного банку, %

Актив	Питома вага, %	Пасив	Питома вага, %
Каса	10	Депозити - всього	70
Кредитний портфель	48	в т.ч. до запитання	35
Портфель цінних паперів	20	ощадні	25
		термінові	12
Міжбанківські кредити	15	Міжбанківські кредити	20
Матеріальні активи	7	Капітал	10
Баланс	100	Баланс	100

Така схема, як і схеми, наведені Ларіоною І.В. та Міщенко В.І. [67,88], звичайно, має певні умовності, але в цілому відображує стан і перспективи розвитку банківської системи нашої країни на сучасному етапі.

Цікавою, на нашу думку, є пропозиція відомого практикуючого банкіра Деркача О.В. щодо розрахунку структури активів, зобов'язань, капіталу, які надають максимальне значення реальному запасу ліквідності, реальному грошовому запасу ліквідності у випадку, коли плановий період дорівнює одному року (табл. 3.9).

Розглядаючи структуру капіталу банку, слід зазначити, що не весь його обсяг може бути використаний як кредитно-інвестиційний ресурс. Так, вкладення у господарську діяльність та корпоративні цінні папери, витрати майбутніх періодів, дебіторська заборгованість банку є іммобілізованими коштами, що обмежує базу для отримання доходів та погіршує платоспроможність банку.

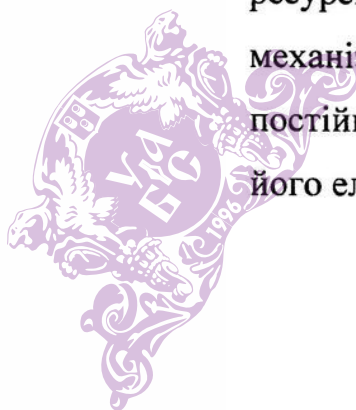

Таблиця 3.9

Рекомендована структура активів, зобов'язань і капіталу для забезпечення ліквідності АПІБ "Аваль" у довгостроковому періоді [27, с. 133]

Найменування статей позицій активів, зобов'язань і капіталу	Значення, %
Високоліквідні активи, у тому числі	76,9
- валюта, монети	63,7
- банківські метали	6,4
- кошти на коррахунку в НБУ	6,9
Нетто: депозитів і кредитів в інших банках	21,7
Нетто: матеріальних активів	1,3
Активи з коефіцієнтом ризику 0 %	76,9
Активи з коефіцієнтом ризику 50 %	23,1
Поточні рахунки клієнтів	43,2
Транзит по платіжних картках	3,2
Оплачений статутний фонд банку	48,4
Емісійні різниці	0,1
Прибуток минулого року після розподілу	3,0
Прибуток поточного року	0,7
Результат переоцінки основних фондів	1,3
Загальні резерви	0,0

Слід також зазначити, що зменшення розрахункової суми власного капіталу на придбані цінні папери інших банків, відповідно до вимог Національного банку України, пов'язане з необхідністю попередження ланцюгового банкрутства банківських установ, тобто недопущення ситуації, коли банки купуватимуть акції один одного. Загалом же, ресурсна політика, направлена на підвищення ефективності фінансового механізму банку в конкурентних умовах, повинна включати в себе постійний контроль за структурою власного капіталу з метою скорочення його елементів, які не забезпечують отримання прибутку.

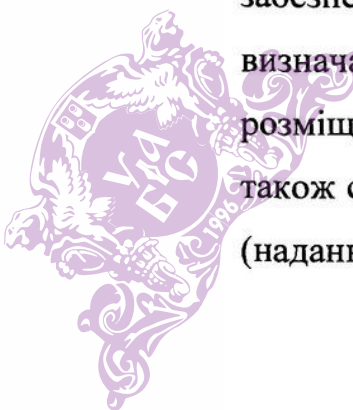
Характерною ознакою сучасного етапу розвитку банківської системи стали емісії облігацій, які передбачають необхідність диверсифікації власної ресурсної бази, її поліпшення в плані довгострокових тенденцій, створення власної облігаційної історії з перспективами виходу на міжнародні ринки запозичень та накопичення необхідного досвіду.

У 2003 р. 15 комерційних банків здійснили емісії власних облігацій термінами від одного до чотирьох років на загальну суму понад 258 млн.грн. і середньою доходністю від 11 до 15%, що має важливе значення для забезпечення високого рівня їх капіталізації (додаток Г).

Виключно важливе значення для здійснення надійного аналізу діяльності банку має створення підрозділів внутрішнього банківського аудиту, які виконують контрольно-ревізійні та аналітичні функції. Головною метою організації внутрішньобанківського аудиту є контроль за виконанням вимог Національного банку, оцінка економічної доцільності та якості формування і розміщення капіталу, кредитних ресурсів банку, раціонального використання ресурсів, проведення ревізій, перевірок, контроль за діяльністю філій тощо, що є запорукою забезпечення фінансової стабільності діяльності комерційного банку.

3.2. Обґрунтування стратегії управління ліквідністю комерційного банку

Ліквідність комерційного банку визначається як його здатність забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати). Ліквідними активами є кошти в касі, на

рахунках, які відкриті в Національному банку та інших банках, а також активи, що можуть бути швидко проконвертовані в готівкові чи безготівкові кошти.

Однак в економічній літературі залежно від цілей аналізу або досліджень окремі науковці дають різні тлумачення цієї категорії. Так, наприклад, Джозеф. Д. Сінкі, молодший зазначає: “Вимога ліквідності означає, що фінансові активи повинні бути доступні для їх власників у якомога коротші терміни (протягом дня або й того менше) по номіналу” [132, с. 460]. На думку Купчинського В.О. та Улініча О.С. ліквідність слід розглядати як здатність банку відповісти на можливі ризики [66, с. 23].

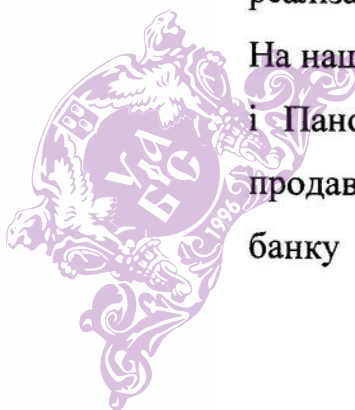
Шелудько В.М. характеризує ліквідність як “... спроможність банку відповідати за своїми зобов’язаннями в терміни і без втрат, тобто відображає спроможність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов’язань перед клієнтами банку” [169, с. 294].

Мишкін Ф.С. під ліквідністю розуміє “... легкість і швидкість, з якими певний актив може перетворюватися у засіб обміну... Гроші є найбільш ліквідними з усіх активів, бо вони є засобом обміну” [83, с. 58].

Для Лаврушина О.І. “ліквідність – одна із узагальнених якісних характеристик діяльності банку, що обумовлює його надійність, Ліквідність банку – здатність своєчасно і без втрат виконати свої зобов’язання перед вкладниками і кредиторами” [6, с. 140].

Автори підручника “Банковское дело: управление и технологии“ (за редакцією Тавасієва А.М.) визначають: “Ліквідність (від лат. liquidus – текучий, рідкий) в самому загальному плані – це швидкість і легкість реалізації, зворотного перетворення цінностей, активу в гроші” [5, с. 137].

На наш погляд, достатньо вузько визначає ліквідність комерційного банку і Панова Г.С.: “В цілому ліквідність банку передбачає можливість продавати ліквідні активи, придбавати грошові кошти в центральному банку і здійснювати емісію акцій, облігацій, депозитних і ощадних

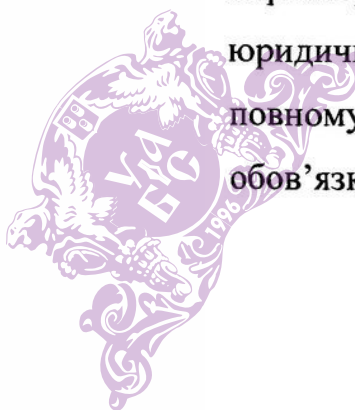

сертифікатів, інших боргових інструментів... Ліквідність для комерційного банку є здатністю банку забезпечити своєчасне виконання в грошовій формі своїх зобов'язань по пасиву. Ліквідність банку визначається збалансованістю активів і пасивів банку, ступенем відповідності термінів розміщення активів і залучених банком пасивів” [102, с. 34].

На думку Пітера С. Роуза “банк вважають ліквідним, якщо він має доступ до коштів, які можна залучити по розумній ціні саме в той момент, коли вони необхідні. Це означає що банк або вже має необхідну суму ліквідних коштів, або може швидко їх одержати з допомогою позик або продажу активів” [121, с. 323].

Підсумовуючи різні визначення ліквідності зазначимо, що в основному вони охоплюють зміст цього поняття. Разом з тим можна констатувати, що вирізняються два підходи до визначення ліквідності: її розуміють або як запас або як потік. Запас характеризує ліквідність банку на певний момент часу, його здатність відповідати за своїми поточними зобов'язаннями і, зокрема, за рахунками до запитання. Як потік ліквідність характеризується за певний період або на перспективу, тоді як з точки зору запасу вона має звужений характер. При розгляді ліквідності як потоку основна увага приділяється можливості забезпечення трансформації менш ліквідних активів у більш ліквідні, а також додатковому притоку коштів, включаючи одержання позик.

З поняттям “ліквідність” тісно пов'язане поняття “платоспроможність”, під якою розуміють не тільки можливість перетворення активів у швидкоореалізуємі, але ще й спроможність юридичної чи фізичної особи виконати свої платіжні зобов'язання у повному обсязі. Тому ліквідність можна розглядати як необхідну та обов'язкову умову платоспроможності, контроль за виконанням якої бере

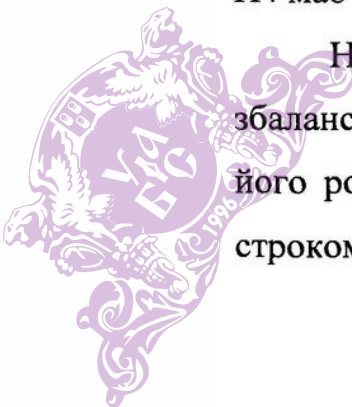
на себе не тільки сама юридична чи фізична особа, а й певний орган зовнішнього контролю і нагляду.

Банківська діяльність піддається ризику ліквідності - ризику недостатності надходжень грошових коштів для покриття їх відпливу, тобто ризику того, що банк не зможе розрахуватися в строк за власними зобов'язаннями у зв'язку з неможливістю за певних умов швидкої конверсії фінансових активів у платіжні засоби без суттєвих втрат. У зв'язку з цим банки повинні постійно управляти ліквідністю, підтримуючи її на достатньому рівні для своєчасного виконання всіх прийнятих на себе зобов'язань з урахуванням їх обсягів, строковості й валюти платежів, забезпечувати потрібне співвідношення між власними та залученими коштами, формувати оптимальну структуру активів із збільшенням частки високоякісних активів з прийнятним рівнем кредитного ризику для виконання правомірних вимог вкладників, кредиторів і всіх інших клієнтів.

З метою контролю за станом ліквідності банків Національний банк установлює такі нормативи ліквідності: миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6).

Норматив миттєвої ліквідності встановлюється для контролю за здатністю банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань за рахунок високоліквідних активів (коштів у касі та на кореспондентських рахунках). Він визначається як співвідношення суми коштів у касі та на кореспондентських рахунках до зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками. Нормативне значення показника Н4 має бути не менше 20%.

Норматив поточної ліквідності встановлюється для визначення збалансованості строків і сум ліквідних активів та зобов'язань банку і для його розрахунку враховуються вимоги і зобов'язання банку з кінцевим строком погашення до 30 днів (включно). Розраховується цей показник як

співвідношення активів первинної та вторинної ліквідності до зобов'язань банку з відповідними строками виконання.

До активів первинної та вторинної ліквідності при розрахунку нормативу поточної ліквідності належать:

- готівкові кошти;
- банківські метали;
- кошти на кореспондентських рахунках, які відкриті в Національному банку та інших банках;
- строкові депозити, які розміщені в Національному банку та інших банках;
- боргові цінні папери, що рефінансуються та емітовані Національним банком, у портфелі банку на продаж та на інвестиції;
- боргові цінні папери в портфелі банку на продаж та на інвестиції;
- надані кредити.

До зобов'язань необхідно віднести:

- кошти до запитання;
- короткострокові та довгострокові кредити, які одержані від Національного банку та інших банків;
- кошти бюджету України;
- строкові депозити інших банків та клієнтів;
- цінні папери власного боргу, емітовані банком;
- субординований борг банку;
- зобов'язання і вимоги за всіма видами гарантій, порук, авалів;
- зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам і банкам.

Нормативне значення показника Н5 має бути не менше 40% (з 01.01.2003 р.).

Норматив короткострокової ліквідності встановлюється для контролю за здатністю банку виконувати прийняті ним короткострокові

зобов'язання за рахунок ліквідних активів і визначається як співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань.

До розрахунку нормативу короткострокової ліквідності включаються ліквідні активи та короткострокові зобов'язання з початковим строком погашення до одного року.

До ліквідних активів при розрахунку нормативу короткострокової ліквідності відносять: готівкові кошти; банківські метали; кошти на кореспондентських рахунках, що відкриті в Національному банку та інших банках; короткострокові депозити, що розміщені в Національному банку та інших банках; короткострокові кредити, що надані іншим банкам.

До короткострокових зобов'язань слід включати: кошти до запитання; кошти бюджету України; короткострокові кредити, які одержані від Національного банку та інших банків; короткострокові депозити інших банків і клієнтів; короткострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком; зобов'язання за всіма видами гарантій, порук, авалів; зобов'язання з кредитування, які надані банкам і клієнтам.

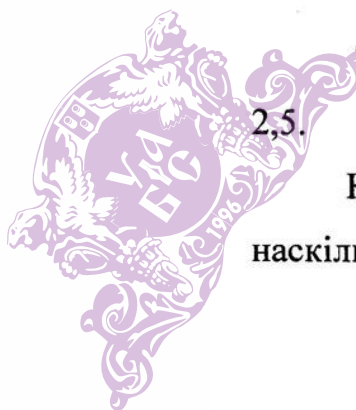
Нормативне значення нормативу Н6 має бути не менше 20%.

Відповідно до “Положення про порядок створення і державної реєстрації банків, відділень, їх філій, представництв” коефіцієнт загальної ліквідності (КЛ1), що характеризує рівень ймовірності погашення поточних зобов'язань за рахунок оборотних активів, повинен розраховуватися наступним чином:

$$КЛ1 = \frac{\text{підсумок розділу II активу} + \text{рядок 270}}{\text{підсумок розділу IV пасиву} + \text{рядок 360}}, \quad (3.5)$$

Теоретичне оптимальне значення КЛ 1 повинно бути в межах 2,0 – 2,5.

Коефіцієнт поточної ліквідності (КЛ2), що характеризує те, наскільки ймовірно погашення поточних зобов'язань за рахунок грошових

коштів і їх еквівалентів, поточних фінансових інвестицій та дебіторської заборгованості, розраховується за формулою:

$$КЛ2 = \frac{\text{підсумок розділу II активу} - \text{рядки 100, 110, 120, 130, 140} + \text{рядок 270}}{\text{підсумок розділу IV пасиву} + \text{рядок 360}}, \quad (3.6)$$

Теоретичне оптимальне значення КЛ2 знаходиться в межах 0,7-0,8.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності (КЛЗ), що характеризує наскільки ймовірно негайне погашення поточних зобов'язань за рахунок грошових коштів і їх еквівалентів та поточних фінансових інвестицій, можна визначити:

$$КЛЗ = \frac{\text{підсумок розділу II активу} + \text{рядок 270}}{\text{підсумок розділу IV пасиву} + \text{рядок 360}}, \quad (3.7)$$

Теоретичне оптимальне значення КЛЗ повинно бути в межах 0,2 – 0,25.

Показниками фінансової стійкості також є коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів (власного капіталу) (КЗВ), що характеризує розмір залучених коштів на 1 грн. власних коштів (власного капіталу) та коефіцієнт фінансової незалежності (КФН), що визначає співвідношення власних коштів (власного капіталу) до зобов'язань.

$$КЗВ = \frac{\text{підсумок розділу III пасиву} + \text{підсумок розділу IV пасиву} + \text{рядки 420, 630}}{\text{підсумок розділу I пасиву}}, \quad (3.8)$$

$$КФН = \frac{\text{підсумок розділу I пасиву}}{\text{підсумок розділу III пасиву} + \text{підсумок розділу IV пасиву} + \text{рядки 420, 630}}, \quad (3.9)$$

Теоретичне оптимальне значення КЗВ – не більш ніж 1,0, а теоретичне оптимальне значення КФН повинно бути не менше ніж 0,2.

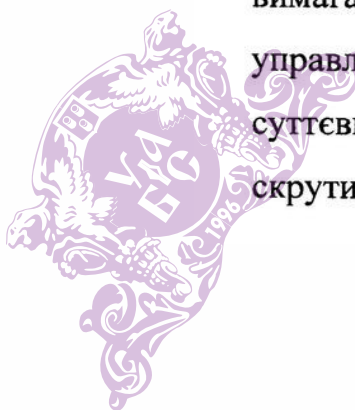

Як свідчить аналіз, показники ліквідності та фінансової незалежності безпосередньо залежать від стратегії управління активами та пасивами комерційних банків у забезпеченні банківської ліквідності. На нашу думку, ці стратегії повинні різнитися для малих і великих банків. Так, управління активами малих банків повинно базуватися на тому, що ці банки надають позики невеликим підприємствам і домогосподарствам, а обсяг депозитів, зазвичай, перевищує обсяги кредитувань, оскільки типовою проблемою є пошук надійних позичальників. При цьому надлишкові фонди можуть бути інвестовані в державні цінні папери, забезпечуючи додатковий прибуток і значний запас ліквідності.

Власні фонди невеликі банки поповнюють за рахунок депозитів, отриманих від своїх клієнтів, які для таких банків є достатньо стабільним і надійним джерелом. Характеризуючи рівень ризиковості такої стратегії, можна впевнено стверджувати, що вона є безризиковою.

На відміну від малих банків активи великих комерційних банків складаються зі значних за обсягами позик, а тому вони часто стикаються з проблемою залучення значних за обсягами сум депозитів. Ця проблема вирішується шляхом розгортання значної філійної мережі і регіонального перетоку ресурсів, розробки додаткових стимулюючих форм і програм залучення депозитів фізичних і юридичних осіб тощо.

Крупні банки поповнюють свої фонди за рахунок залучення коштів крупних кредиторів. Однак слід мати на увазі, що такі позички здебільшого носять короткостроковий характер, їх треба постійно відновлювати, а тому така стратегія є значно ризиковішою за попередню, вимагає більше уваги, високого рівня кваліфікації фахівців, нових методів управління, створення нових управлінських структур тощо. В разі суттєвих похибок у цій стратегії банк може опинитися у стані фінансової скрути, втрати ліквідності або й банкрутства. Тому кожен банк повинен

розробити відповідну власну стратегію управління ліквідністю, метою реалізації якої є забезпечення фінансової стійкості банку.

Зазвичай, під управлінням ліквідністю розуміють сукупність підходів та методів, за допомогою яких здійснюється діагностика і планування ліквідності та досягається оптимальне співвідношення між активами і пасивами за обсягами, термінами, валютами, що дає змогу банку не допустити настання ризику незбалансованості ліквідності.

Основними принципами управління ліквідністю повинні бути: єдність внутрішніх і зовнішніх регулятивних вимог; прогнозованість, узгодженість, оптимізація та ефективність, а сам процес управління може здійснюватися на основі використання методів: фондowego пулу; розподілу коштів; збалансування активів і пасивів; розриву ліквідності; джерел і напрямків використання коштів і застосування системи показників. При цьому слід зазначити, що одні методи краще застосовувати при плануванні та прогнозуванні показників ліквідності, інші – при діагностиці стану ліквідності, а деякі з них, як метод показників, розриву та управління активами і пасивами можуть ефективно використовуватися в обох випадках (табл. 3.10).

Загальностваленими підходами до управління ліквідністю комерційних банків, які вироблені практикою, є забезпечення ліквідності за рахунок активів (управління ліквідністю через управління активами), використання запозичених ліквідних коштів для задоволення попиту на грошові кошти (управління пасивами) або ж збалансоване управління ліквідністю (активами і пасивами).

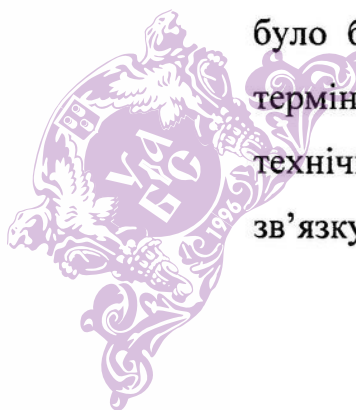

Таблиця 3.10

Характеристика на напрямки використання методів
управління ліквідністю

Назва і характеристика методу управління ліквідністю	Напрямок використання	
	діагностика стану ліквідності	планування та прогнозування показників ліквідності
1. Метод фондowego пулу (котловий): кошти із різних джерел об'єднуються в один фонд (пул), а потім розподіляються між окремими активами	-	+
2. Метод розподілу коштів (конверсії): кожен вид пасиву прив'язується до конкретного виду пасиву	-	+
3. Метод збалансування активів і пасивів: оптимізація потоків активів і зобов'язань банку	+	+
4. Метод оцінки розриву ліквідності: розрахунок показників абсолютного і відносного розриву між потоками активів і пасивів у часі	+	+
5. Метод джерел і напрямків використання коштів (нетто-ліквідна позиція): визначення дисбалансу між очікуваними надходженнями і списаннями коштів з рахунку	-	+
6. Метод застосування системи показників (індикаторів), встановлених контролюючими і регулюючими органами	+	+

Перша стратегія вимагає накопичення ліквідних коштів у вигляді ліквідних активів — грошових коштів та швидкоореалізуємих цінних паперів. Коли виникає потреба в ліквідних коштах, активи вибірково можуть продаватися до тих пір, поки не буде задоволено попит на готівку. В західній літературі такий метод називають методом трансформації активів [121, с. 328]. До ліквідних активів висувають вимоги: наявність власного ринку, відносна стабільність цін, конвертованість. Можливо слід було б додати низький рівень ризику, особливо політичного, короткі терміни реалізації (або трансформації), інформаційну прозорість та технічну доступність. Остання вимога набуває важливого значення у зв'язку з появою електронних грошей та електронної комерції.

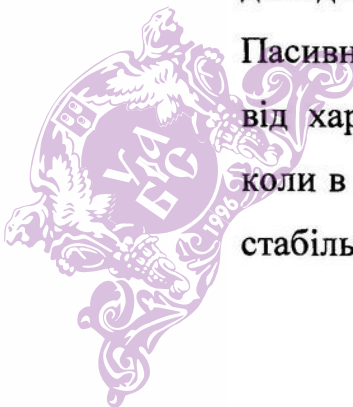

Слід зазначити, що хоча вартість трансформації активів є достатньо високою, така стратегія переважно використовується невеликим банками з невеликим рівнем концентрації банківського капіталу та частки ринку.

Друга стратегія, яку називають покупною ліквідністю, полягає у використанні як джерела ліквідних коштів купівлі на грошовому ринку позик (залучення депозитів). Це можуть бути кредити Національного банку, одержані через механізм рефінансування, купівля державних цінних паперів, випуск власних депозитних сертифікатів тощо. Слід зазначити, що такий підхід є достатньо ризиковим і дорогим, однак з точки зору реалізації стратегії банку виправданим.

Максимально використати переваги обох передніх методів і нівелювати їх недоліки покликаний третій напрямок – стратегія збалансованого управління, відповідно до якої частина очікуваного попиту на ліквідні кошти накопичується у вигляді швидкореалізуємих цінних паперів і депозитів інших банків, тоді як інші потреби у високоліквідних коштах забезпечуються попередніми угодами про відкриття кредитної лінії з банками-кореспондентами.

Враховуючи реальну потребу в розробці відповідних стратегій управління ліквідністю нами була проведена класифікація окремих типів портфелів активно-пасивних операцій та здійснена оцінка їх впливу на фінансову стабільність комерційного банку (табл. 3.11). Класифікацію було здійснено за наступними категоріями портфелів банківських операцій: збитковий, консервативний, напівконсервативний, спекулятивний. Залежно від зазначених категорій портфеля його доходність зростає і в останньому варіанті стає ризиково високою. Пасивна частина портфеля, як засвідчив аналіз, змінюється, відповідно, від характеристик з високою часовою стабільністю до характеристик, коли в пасивній частині переважають елементи з низьким рівнем часової стабільності.

Таблиця 3.11

Характеристика типів портфелів активно-пасивних операцій та їх вплив на фінансову стабільність комерційного банку

Категорія портфеля банківських операцій	Вимоги до доходності портфеля	Вимоги до стабільності пасивної частини портфеля
Збитковий	Активна частина складається із непрацюючих активів, а доходність портфеля дорівнює нулю.	Пасивна частина портфеля має високу часову стабільність. У тому випадку, коли непрацюючі активи перевищують власний капітал банку, в пасивній частині портфеля переважають довгострокові пасиви з високою часовою стабільністю
Консервативний	Всі активи портфеля мають фіксовану (хеджовану) доходність.	Пасивна частина має високий рівень загальної та структурної ліквідності. У випадку, коли непрацюючі активи менші за власний капітал, в пасивній частині балансу переважають пасиви з високим рівнем стабільності.
Напівконсервативний	Частина активів може мати нефіксовану (хеджовану) доходність.	В пасивній частині портфеля переважають пасиви з середнім рівнем стабільності, але присутні пасиви й з високим рівнем стабільності.
Спекулятивний	Частина активів не має фіксованої (хеджованої) доходності.	У пасивній частині портфеля переважають пасиви з низьким рівнем часової стабільності.

Проведений аналіз дозволив здійснити загальну характеристику взаємозв'язку та взаємозалежності показників ліквідності комерційного банку від структури активів і пасивів (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Характеристика взаємозв'язку та взаємозалежності показників ліквідності від структури активів і пасивів комерційного банку

Рівень залежності в ієрархічній структурі управління	Показник	Чисельне співвідношення
1. Характеристика показників управління високоліквідними активами	Миттєва ліквідність	Високоліквідні активи > 0,2 поточні активи
	Співвідношення високоліквідних і робочих активів	Високоліквідні активи > 0,2 робочих активів
	Ліквідність за строковими зобов'язаннями	Робочі активи < 0,5 строкові зобов'язання
2. Характеристика показників управління постійними активами	Загальна ліквідність	Високоліквідні та робочі активи > сукупні зобов'язання
3. Характеристика показників управління структурою робочих активів і пасивів	Питома вага поточних ресурсів у зобов'язаннях	30%
	Індекс процентного ризику	Відхилення між строковими групами < 15%
	Поточна ліквідність	Частка активів до 30 днів > 40% зобов'язань
	Короткострокова ліквідність	Частка активів до року > 20% відповідних зобов'язань

Так, наприклад, характеризуючи показники управління структурою робочих активів і пасивів, слід мати на увазі, що недоцільно перевищувати питому вагу поточних ресурсів у зобов'язаннях понад 30%. При характеристиці поточної ліквідності бажано, щоб частка активів до 30 днів була більшою 40% від зобов'язань, а при оцінці короткострокової ліквідності частка активів до року була не меншою 20% від відповідних зобов'язань. При цьому слід також мати на увазі, що відповідна стратегія

Таблиця 3.13

Обґрунтування схеми побудови режиму ліквідності комерційного банку

Категорія банку за обсягом статутного капіталу	Рівень концентрації капіталу	Запропонована модель ліквідності за напрямком		Частота нових вимог і зобов'язань	Терміни погашення нових вимог і зобов'язань	Інтенсивність операцій	Частота зміни платіжного календаря	Режим ліквідності
		3	4					
1	2	3	4	5	6	7	8	9
малий	0,2 – 0,3	активи	разова	рідко	дискретні	низька	рідко	ламінарний
середній	0,30 – 0,7	пасиви	дискретна	періодично	змішані	циклічна	періодично	транзитний
великий	0,70 - 1	активи/ пасиви	безперервна	постійно	безперервні	висока	постійно	стабільний

* Рівень концентрації капіталу визначено як відношення капіталу конкретного банку до середнього показника капіталу на один банк першої десятки банків.

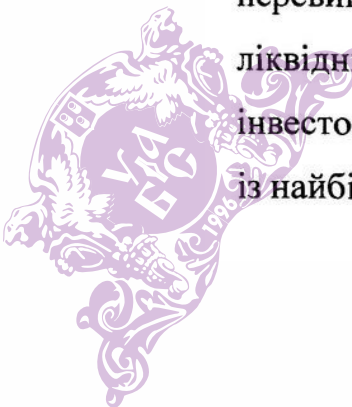
управління ліквідністю комерційного банку залежить від багатьох чинників, і зокрема, від розміру банку, частоти формування нових вимог і зобов'язань, інтенсивності здійснення операцій, частоти зміни платіжного календаря тощо.

Враховуючи зазначені чинники, нами було здійснено їх групування та запропоновано матрицю формування режиму ліквідності для комерційних банків з різним рівнем концентрації капіталу (табл. 3.13).

Так, відповідно до структури вказаної матриці для середнього рівня концентрації банківського капіталу режим буде транзитним, а для високого – стабільним, тоді як для малих банків з низьким рівнем концентрації капіталу цей режим можна характеризувати як ламінарний. Такий підхід є обґрунтованим і цілком виправданим з практичної точки зору.

Підсумовуючи результати дослідження, нами була розроблена схематична модель взаємозв'язку прибутковості, ліквідності та фінансової стійкості комерційного банку, наведена на рис. 3.1. Аналіз зазначених взаємозв'язків свідчить, що фінансова стійкість базується на збалансованій структурі активів і пасивів банку і її можна розглядати як функцію ліквідності та прибутковості.

Управління ліквідністю передбачає, що в разі, коли джерела і обсяги використання ліквідних коштів не співпадають, то в банку виникає розрив ліквідності, який кількісно вимірюється як різниця між сумою задіяних і використаних коштів. Залежно від знака цієї різниці розрив ліквідності може бути позитивним (джерела ліквідних коштів перевищують обсяги їх використання), або негативним (в разі дефіциту ліквідних коштів). В разі надлишку ліквідних коштів вони повинні бути інвестовані в доходні активи, а в разі їх дефіциту – їх необхідно залучити із найбільш дешевих і доступних джерел.

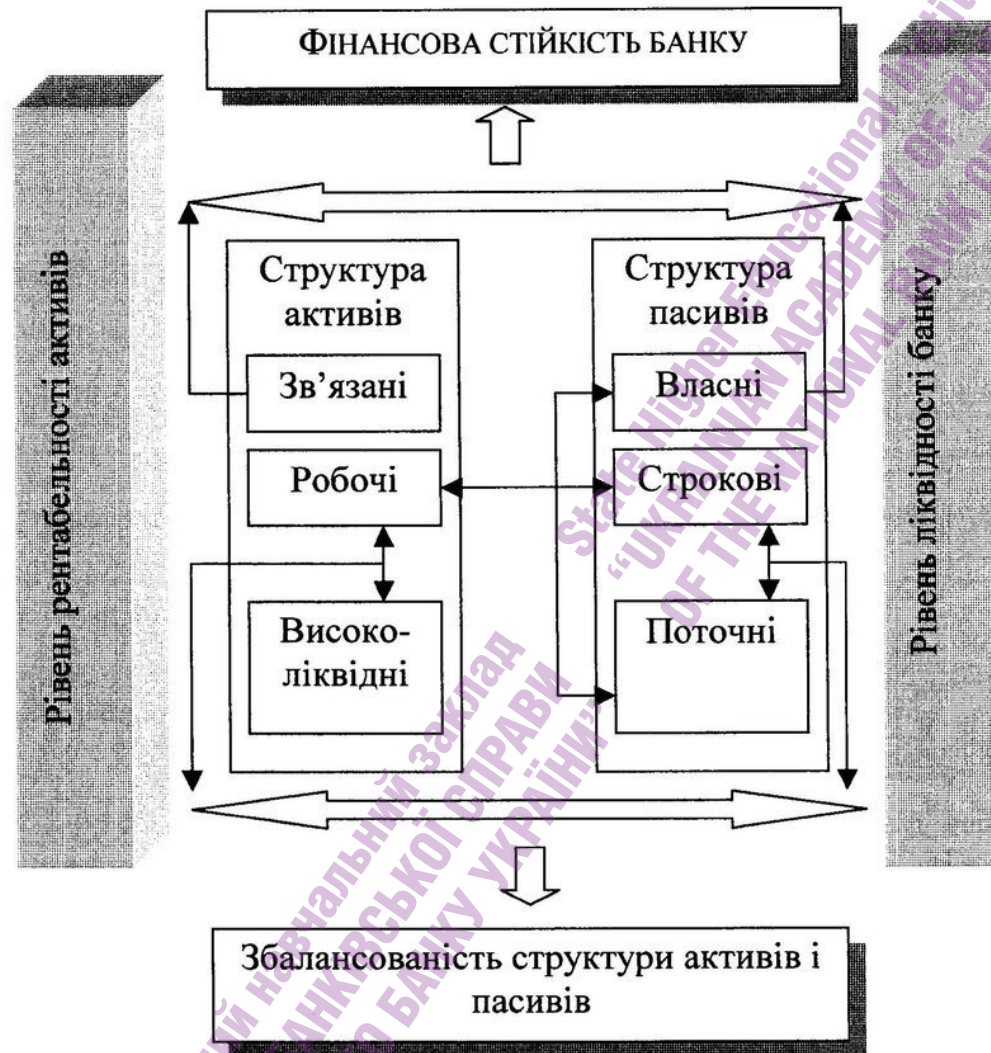
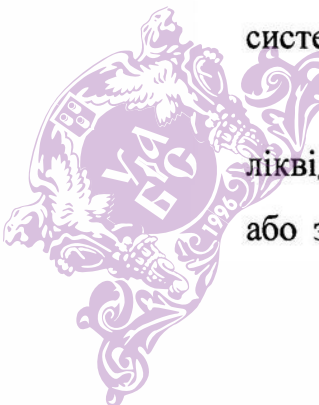

Рис. 3.1. Схематична модель взаємозв'язку прибутковості, ліквідності та фінансової стійкості комерційного банку

Послідовність дій менеджерів при реалізації даної стратегії повинна передбачати: розробку прогнозів і планів збалансованої динаміки обсягів і структури депозитів і кредитів; оцінку ймовірності очікуваної динаміки збалансованого росту грошових потоків і рентабельності діяльності банку; оцінку ліквідності нетто-позиції або її сальдо; розробку системи заходів відповідно до знака розриву ліквідності.

Одним із аспектів управління ліквідністю є наявність ризиків ліквідності, які мають певні цінові та кількісні характеристики. Ціновий або зв'язаний відсотковою ставкою ризик обумовлений ціною, за якою

можна продати активи, і відсотковою ставкою, за якою можна сформувати пасиви. Кількісний ризик визначається залежно від того чи існують активи, які можна продавати, та чи є на ринку можливість придбати кошти незалежно від їх ціни. У тому випадку, коли активи можна реалізувати за номіналом, ціновий ризик, пов'язаний з накопиченою ліквідністю дорівнює нулю. В разі, коли активи вимушено реалізуються за зниженою ціною, то ціновий ризик буде повністю визначатися розміром цінової скидки, яка, що, на наш погляд є важливим, буде залежати від того наскільки відсоткова ставка зросла порівняно з відсотковою ставкою на момент придбання активу.

Ризики управління пасивами виникають у тому випадку, коли банки змушені залучати дорогі депозити, або вони вкрай обмежені на ринку, тобто банк сплачує певну премію за додатковий ризик. В разі доступності коштів ризик управління ліквідністю дорівнює нулю, а банки повинні підтримувати свою кредитоспроможність. У будь-якому випадку, на наш погляд, запобігання або усунення ризиків ліквідності повинно базуватися на вдосконаленні роботи з клієнтами та мінімізації відсоткових витрат. Реалізація таких стратегій повністю відповідає вимогам забезпечення стабільної роботи і фінансової стійкості комерційного банку.

3.3. Забезпечення стабільності функціонування комерційних банків на основі запровадження системи страхування депозитів

Однією з ключових проблем розвитку банківських систем багатьох країн світу та зниження рівнів ризику банківської діяльності є страхування депозитів, залучених комерційними банками. Протягом останніх років у багатьох країнах світу було створено офіційні системи страхування депозитів. І хоча концепція страхування досить очевидна,

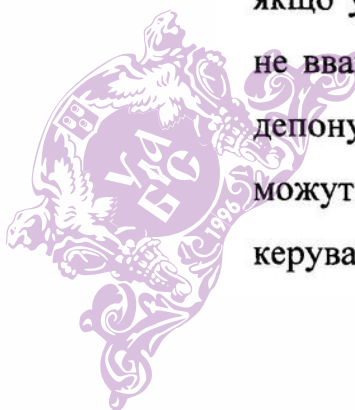
проекти страхування депозитів на практиці бувають достатньо складними та суттєво різняться між собою.

У більшості випадків вони розглядаються як додаток до інших офіційних заходів, що розроблені для захисту депонентів від ризику втрати або для зменшення цього ризику. Проекти страхування депозитів можна також розглядати як альтернативу заходам, що здійснюють уряди або центральні банки для захисту депонентів від втрат у випадку фактичного закриття банку.

Спеціальні заходи органів влади, що здійснюють грошово-кредитну політику, створюють так звану “імпліцитну” (спеціальну) систему захисту депозитів, що може суттєво вплинути на поведінку депонента або ж сформувані відповідну стратегію комерційного банку щодо спектра банківських послуг.

Таким чином, страхування депозитів зумовлено, по-перше, потребою в захисті фінансових інтересів вкладників, а, по-друге, - необхідністю усунення ризику системної банківської кризи. Ці заходи повинні забезпечити довіру до банківської системи (особливо в країнах, що розвиваються) та попередити панічне вилучення депозитів вкладниками або інші операції, що загрожують стабільності фінансово-кредитної системи в цілому.

Програми та проекти страхування депозитів можуть бути також пов'язані з “моральним ризиком”, що звільняє економічних агентів від відповідальності за наслідки їх дії. При цьому слід мати на увазі, що вкладники банків можуть самі сприяти виникненню морального ризику, якщо умови страхування депозитів передбачають, що вкладники більше не вважають своїм обов'язком оцінювати кредитний ризик, пов'язаний з депонуванням грошей у конкретний банк. В подібній ситуації вкладники можуть обирати банки без урахування їх фінансового становища, а керуватися лише розміром запропонованих відсоткових ставок. Саме

тому банки невисокої надійності можуть залучити додаткові депозити, пропонуючи завищені відсоткові ставки [69].

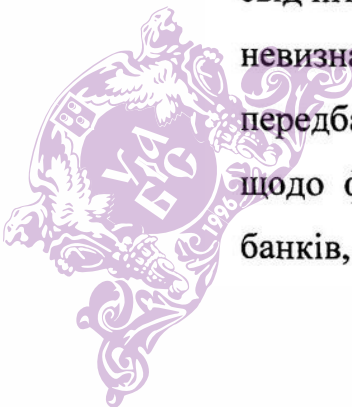
Однак з метою уникнення подібних ситуацій переважна більшість національних проектів страхування депозитів не передбачають стовідсоткову компенсацію для будь-якого вкладника будь-якого банку. Зокрема, в Німеччині це 30% банківського капіталу, у Великобританії – 75% від суми депозиту до 20 тис. фунтів стерлінгів тощо (табл. 3.14).

Аналіз вітчизняного досвіду страхування банківських депозитів, засвідчив, як це було видно на прикладі банку “Україна”, що банківська система України не була готова до такої значної та руйнівної за своїми наслідками кризи. І тільки завдяки втручанням Національного банку вдалося повернути вклади фізичних осіб практично в повному обсязі. Разом з тим стало очевидним, що система страхування депозитів потребує суттєвого вдосконалення і широкого запровадження в діяльності всіх комерційних банків.

Офіційні проекти страхування депозитів, передбачені або прийняті на державному рівні, повинні здійснюватися на основі загальних принципів, що передбачають:

- умови, за яких необхідно здійснювати компенсаційні виплати;
- максимальну суму, що може бути виплачена одному депоненту;
- типи депозитів, за якими буде здійснюватися компенсація;
- заходи з фінансування компенсаційних платежів та управління проектом в цілому.

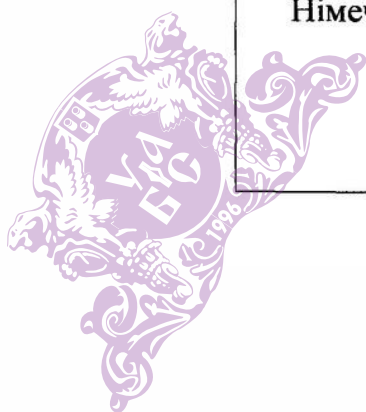
Забезпечення повної реалізації цих принципів, на нашу думку свідчить, що проекти страхування депозитів значною мірою носять невизначений характер. На відміну від них, імпліцитний захист депозитів передбачає, що в кожному випадку як за формою захисту, так і заходами щодо фінансування уряд приймає спеціальні рішення як для окремих банків, так і для окремих депонентів, видів депозитів тощо. Такий захист

Таблиця 3.14

Програми страхування банківських депозитів
в окремих країнах світу [156, с. 57]
(розрахунки в євро виконані автором на 01.12.2003)

Країна	Орган	Розмір гарантії	Примітка
Канада	Канадська корпорація по страхуванню депозитів	60 тис. кан. дол. на одного вкладника	Крупні банки мають домовленості про недопущення банкрутств і взаємне страхування.
Франція	Асоціація французьких банків (недержавна)	70,4 тис. дол. США (близько 59 тис. євро на 1 вкладника, але не більше 29,3 млн. євро на один банк)	Ефективно працюючі банки допомагають банкам, що перебувають у стані фінансової скрути.
Японія	Корпорація страхування депозитів (федеральна)	68 тис. дол. США на 1 вкладника	Нестійкі банки об'єднуються з крупними. Внески до страхового фонду малі – 0,012% від суми застрахованих депозитів.
Швейцарія	Банківська асоціація (недержавна)	30 тис. швейцарських франків (20,4 тис. дол. США) на одного вкладника	В разі банкрутства банку перевагу мають рахунки до 10 тис. швейцарських франків.
Великобританія	Фонд захисту вкладників (федеральний)	75% від суми депозиту до 20 тис. фунтів стерлінгів на одного вкладника	Органи державної влади висловлюють наміри щодо допомоги в разі надзвичайних ситуацій.
США	Федеральна корпорація страхування депозитів	100 тис. дол. на одного вкладника	Максимальний розмір внесків до страхового фонду складає 0,325% від загальної суми депозитів.
Німеччина	Федеральна асоціація німецьких банків (недержавна)	30% від банківського капіталу на одного вкладника	В надзвичайних ситуаціях федеральні органи, влада земель і приватні банки надають допомогу.

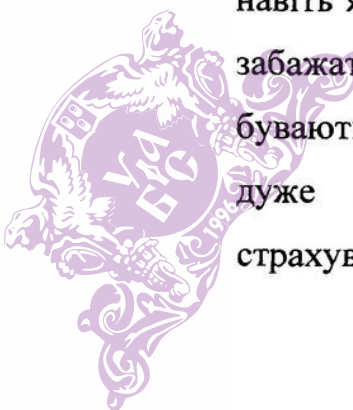

може призвести до того, що в кінцевому рахунку сплачувати компенсацію депонентам буде уряд із державного бюджету, що, безперечно, є неприпустимим. Альтернативою цьому, на нашу думку, може бути захист депонентів шляхом впливу на банк-банкрот з боку центрального банку або сприяння злиттю з більш надійним банком.

Перевагою імпліцитного захисту депозитів є те, що він забезпечує індивідуальний підхід у кожному випадку банкрутства та дозволяє уникнути адміністративних витрат, пов'язаних із розробкою та реалізацією офіційного проекту. З іншого боку, імпліцитний захист означає, що попереднього виділення фінансових ресурсів для покриття компенсацій не провадиться і не існує механізму автоматичного їх отримання. Практичне використання таких методів страхування обмежене фінансовими можливостями уряду та центрального банку і може бути реалізовано тільки у крайніх випадках.

Теоретично існує можливість забезпечення приватного страхування депозитів крупними страховими компаніями. Перевага цього виду страхування може полягати в тому, що страховики визначають ризики, пов'язані з діяльністю окремих банків та встановлюють для них страхові внески, засновані на цих оцінках. Таким чином, більш надійні банки будуть платити менше, ніж банки, діяльність яких пов'язана з ризиком.

Однак світовий досвід свідчить, що на практиці приватне страхування навряд чи може бути здійснено. По-перше, у багатьох країнах страхова індустрія менш розвинена, ніж банківська і вона не має достатніх ресурсів для страхування всіх банківських депозитів. По-друге, навіть якщо страхові компанії мали б достатньо коштів, вони можуть не забажати здійснювати страхування через те, що банкрутства банків бувають, як правило, непоодинокими подіями, а оцінити такий ризик дуже важко. По-третє, приватні страховики можуть припинити страхування при ризиках, які вони вважають неприпустимими. А це, в

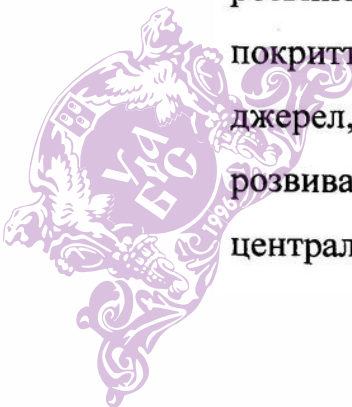

свою чергу, може підірвати довіру до банку. Окрім того, як засвідчили події 11 вересня 2001 р., страхування таких крупних, дорогих і вразливих об'єктів як банки є досить ризиковим.

Беручи до уваги вище розглянуте, можна говорити про те, що страхування депозитів повинно здійснюватися: 1) або державними органами; 2) або державними органами спільно з банками; 3) або безпосередньо банками, що діють на основі приватних контрактів. На практиці в багатьох країнах світу використовуються наступні типи страхування депозитів:

- 1) урядові гарантії депозитів, що офіційно закріплені в правових документах, їх основною перевагою є простота. До того ж вони можуть бути найбільш ефективним засобом підтримання довіри громадян до банківської системи. З іншого боку, існування таких проектів призводить до зростання ризиків у діяльності керівників банків;
- 2) створення державної корпорації страхування депозитів, що здійснює керівництво проектом, але фінансується за рахунок внесків комерційних банків;
- 3) створення проекту, керівництво яким здійснюється спільно центральним банком та комерційними банками при повному фінансуванні з боку останніх;
- 4) здійснення проекту страхування тільки комерційними банками без участі уряду та центрального банку [69, 88, 156].

Реалізація третього та четвертого варіантів можлива за наявності розвиненої системи комерційних банків з достатнім розміром капіталу для покриття втрат. Саме через це проекти, що фінансуються з приватних джерел, поширені у країнах Західної Європи, в той час як країни, що розвиваються, створюють проекти під державним контролем за участю центральних банків.

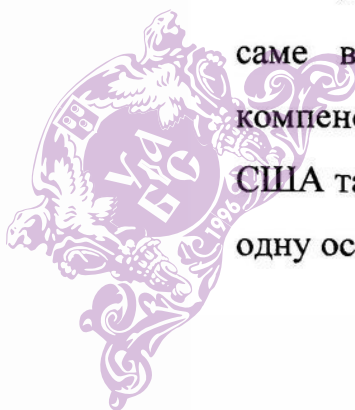
Але існує кілька категорій депозитів, які в різних країнах не підлягають страхуванню. Це зокрема:

- депозити інших банків або фінансових організацій;
- депозити органів центральної, регіональної або місцевої влади;
- корпоративні депозити;
- депозити, що належать директорам, менеджерам, акціонерам та аудиторам банка-банкрута;
- депозити близьких родичів директорів, керівників та головних акціонерів;
- депозити у вигляді цінних паперів, емітованих банком-банкрутом;
- частина депозитів вкладників, яка захищена заставою або може бути списана шляхом взаємозаліку вимог з банком тощо.

Органам державної влади слід також вирішити, включати в проекти страхування суми депозитів в іноземній валюті та депозити, отримані закордонними відділеннями комерційних банків даної країни. Нерозповсюдження страхування на ці види депозитів обґрунтовується їх неналежністю до внутрішньої грошової маси і тому, на нашу думку, не існує потреби в їх захисті.

З точки зору депонентів найбільш привабливими є проекти, що надають необмежений захист для депозитів. Але в такому разі зростає моральний ризик і вартість проекту, покриття якого припадає на банки або уряд, стає занадто високою. Тому в більшості проектів встановлюється верхній ліміт розміру компенсації, що може бути виплачена одному депоненту за його вкладами.

Найбільш високий ступінь страхування депозитів зустрічається саме в розвинутих індустріальних країнах, в яких забезпечується компенсація на одного вкладника в розмірі від 20000 до 100000 доларів США та вище. Для більшості країн Європейського Союзу компенсація на одну особу до 20000 євро є обов'язковою (табл. 3.15).

Таблиця 3.15

Характеристика схем страхування банківських депозитів та їх основні параметри в окремих країнах світу [69, с. 25]

Країна	Тип управління	Максимальна компенсація на одного вкладника, дол. США	Джерело компенсації	Наявність постійного фонду
Австрія	Приватний	19825	Банки	Ні
Аргентина	Спільний	10000	Банки, центральний банк та кредити	Так
Бельгія	Спільний	19300	Банки	Так
Угорщина	Офіційний	7200	Банки	Так
Великобританія	Офіційний	27900	Банки та кредити	Так
Німеччина	Приватний	30% власних коштів банку-банкрута	Банки	Так
Греція	Спільний	25300	Банки	Так
Данія	Приватний	45075	Банки	Так
Індія	Приватний	850	Банки та кредити	Так
Ірландія	Офіційний	20230	Банки	Так
Ісландія	Приватний	Ліміт не встановлено	Банки	Так
Іспанія	Офіційний	12350	Банки, центральний банк та кредити	Так
Італія	Приватний	50500	Банки	Ні
Канада	Офіційний	43950	Банки та кредити	Так
Люксембург	Приватний	20400	Банки	Ні
Мексика	Офіційний	Ліміт не встановлено	Банки	Так
Нідерланди	Спільний	25750	Банки та кредити	Ні
Норвегія	Спільний	Ліміт не встановлено	Банки та кредити	Так
Португалія	Спільний	45175	Банки	Так
США	Офіційний	100 000	Банки та кредити	Так
Туреччина	Спільний	Ліміт не встановлено	Банки та кредити	Так
Фінляндія	Не відомо	Ліміт не встановлено	Банки та кредити	Так
Франція	Приватний	81650	Банки	Ні
Чехія	Офіційний	3760	Банки та кредити	Так
Швейцарія	Офіційний	26075	Банки та кредити	Ні
Швеція	Офіційний	37550	Банки та уряд	Дані відсутні
Японія	Спільний	97250	Банки та кредити	Так

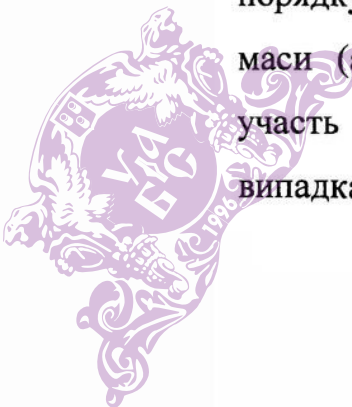

Світовий досвід свідчить, що основними є дві страхові системи, які умовно називають американською (державне корпоративне страхування) та німецькою (добровільні системи страхування). При добровільному членстві практично всі банки надають перевагу входженню в систему гарантування, що обумовлено необхідністю з боку банків підтримки своєї конкурентоспроможності.

Виключно важливого значення набуває питання застосування заходів впливу до проблемних банків, яке вже розглядалося вище. Страхові компанії, що приймають на себе фінансові ризики або відповідальність за них, повинні мати можливість певним чином здійснювати контроль за діяльністю комерційних банків з метою зменшення ризиків. У світовій практиці такі функції контролю та нагляду покладено на центральні банки та частково на спеціальні державні органи. Звичайно, функції даного контролю значно ширші, ніж відносно часткове завдання захисту малих вкладників.

В більшості країн страхові органи (фонди) не мають повноважень контролю і повинні виконувати свої завдання через центральні банки чи інші офіційні канали. В ряді випадків вони беруть участь в контролі “на паях”. Це питання в багатьох випадках вирішується в “робочому порядку”, і успіх залежить від ефективності, компетентності, співробітництва чиновників відповідних відомств.

При банкрутстві банку стандартна ситуація полягає в тому, що страховий фонд виплачує в обумовлені терміни відшкодування вкладникам у встановлених межах. Інші вкладники стають в законному порядку разом з іншими кредиторами учасниками розподілу конкурсної маси (активів банку-банкрута). Страховий орган теж повинен брати участь у конкурсі та частково покривати свої витрати. В багатьох випадках він може виступати офіційним тимчасовим керуючим активами.

При підрахунку суми компенсації, на яку може розраховувати депонент, об'єднуються суми всіх його депозитів на різних рахунках. До того ж слід конкретизувати дії у відношенні депозитів, що знаходяться у спільному володінні, довірчому управлінні, а також дії стосовно невиконаних відсотків за депозитами.

Аналізуючи відомі нам системи страхування банківських депозитів, а також з метою ефективною реалізації проекти страхування депозитів повинні мати адекватні джерела фінансування. Як свідчить світовий досвід, більш доцільними в таких випадках є не прямі гарантії уряду, а покриття витрат з боку банківської системи, оскільки страхування депозитів збільшує привабливість банківських депозитів порівняно з іншими фінансовими інвестиціями. У випадку, коли банківська система не є достатньо сильною, щоб фінансувати всі компенсації, варто було б залучити уряд для часткової компенсації вкладів з урахуванням можливостей пошуку відповідних фінансових ресурсів.

У зв'язку з цим, слід зазначити, що проекти страхування повинні мати відповідну юридичну базу, яка дозволяє збирати внески банків. Розмір внесків може бути виражений фіксованим відсотком від суми депозитів або суми застрахованих депозитів кожного банку. В більшості країн ставка складає 0,01 - 0,5% від суми депозитів, але не вище 1% на рік. До того ж деякі проекти встановлюють верхню межу на сукупний внесок, що може бути взятий з кожного банку. Наприклад, в США це 0,325% від загальної суми депозитів. Варто також дозволити банкам не включати суми страхових внесків до прибутків, що підлягають оподаткуванню.

Звичайно, можна розробити диференційовані ставки внесків, але на практиці це майже не використовується, бо важко зробити об'єктивну оцінку ризиків. Крім цього, розкриття офіційних рейтингів банків може

викликати відтік коштів з банків, оскільки низькі рейтинги банків будуть асоціюватися у клієнтів з високим ступенем ризику.

Як засвідчило вивчення досвіду фінансування банківських систем багатьох країн світу, регулювання діяльності комерційних банків щодо страхування депозитів необхідно здійснювати на підставі відповідних нормативно-правових документів, а закон, на підставі якого створюється проект страхування депозитів, повинен містити положення про його управління. Орган управління, до якого варто залучити представників центрального банку та органу, що здійснює нагляд за банками, повинен мати статус юридичної особи.

Закон повинен також містити положення про автоматичну передачу позовів депонентів до банку-банкрута в межах суми компенсації, яка належить депонентам, та з умовою задоволення позову в момент виплати компенсації. Інакше кажучи, закон повинен містити положення про право депонентів на отримання компенсації та певну участь у ліквідації банка-банкрута.

З метою вирішення проблем страхування депозитів Верховною Радою України 27 серпня 2000 р. було прийнято Закон України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб” №2071-D, що встановлює засади функціонування Фонду, а також регулює правові відносини між Фондом та вкладниками, комерційними банками-учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду. Діяльність фонду також регулюється Положенням Національного банку України № 8 “Про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів вкладникам банків у разі їх ліквідації” від 11.01.2001 р.

Система гарантування вкладів в Україні створена на умовах попереднього фінансування, оскільки наявність завчасно створеного страхового Фонду прискорює процес виплати відшкодувань вкладникам.

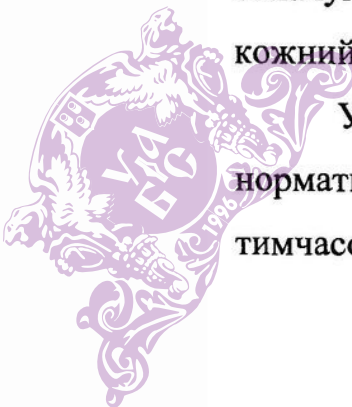
Відповідно до цього Закону та Положення Фонд є державною спеціалізованою установою, що виконує функції державного управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб. Як юридична особа він має відокремлене майно, що належить йому на праві оперативного управління, і є економічно самостійною установою, яка не має на меті одержання прибутку.

Джерелами формування коштів Фонду повинні бути:

- початкові збори з комерційних банків-учасників Фонду в розмірі 1% зареєстрованого статутного фонду банку;
- регулярні збори з комерційних банків-учасників Фонду у розмірі 0,5% від загальної суми вкладів, що вносяться один раз на рік;
- спеціальні збори з комерційних банків-учасників здійснюються, якщо активи Фонду є недостатніми для виконання ним у повному обсязі своїх зобов'язань щодо відшкодування коштів вкладникам;
- внесок держави, що становить 20 мільйонів гривень і вноситься Національним банком України;
- доходи, одержані від інвестування коштів в державні цінні папери;
- позики, залучені від Кабінету Міністрів України;
- пеня, яку сплачують комерційні банки-учасники за несвоєчасне або неповне перерахування зборів до Фонду.

Фонд зобов'язаний здійснювати перевірки розрахунків та контроль повноти і своєчасності перерахування зборів кожним комерційним банком-учасником Фонду. За несвоєчасне або неповне перерахування початкового, регулярного або спеціального зборів комерційні банки сплачують пеню в розмірі 0,5% від розміру неперерахованої суми за кожний день прострочення.

Учасниками фонду є комерційні банки, що виконують економічні нормативи НБУ (банки, що не повністю виконують нормативи, є тимчасовими учасниками), їх участь є обов'язковою і полягає в сплаті

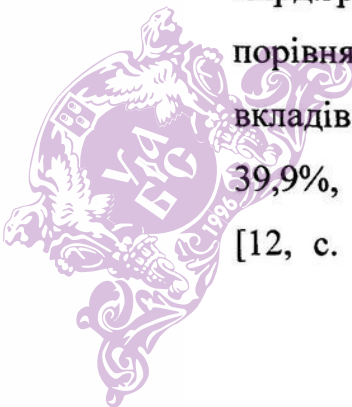
відповідних зборів до Фонду, який повинен гарантувати кожному вкладнику комерційного банку-учасника Фонду відшкодування коштів за вкладом, включаючи відсотки, в розмірі вкладу, але не більше 3000 гривень, на день настання недоступності вкладу. Станом на 01.12.2003 р. учасниками Фонду були 154 комерційних банки.

Фонд має право не відшкодовувати гарантовану суму за вкладами:

- а) членів наглядової ради, ради директорів і ревізійної комісії комерційного банку-банкрута;
- б) працівників незалежних аудиторських фірм, які здійснювали аудиторські перевірки комерційного банку протягом останніх трьох років;
- в) акціонерів, частка яких перевищує 5% статутного фонду комерційного банку;
- г) третіх осіб, які діють від імені вкладників, зазначених вище;
- д) за якими вкладник на індивідуальній основі отримує від комерційного банку пільгові відсотки та має фінансові привілеї, які призвели до погіршення фінансового стану банку.

Вкладники мають право на одержання гарантованої суми відшкодування коштів за вкладами за рахунок коштів Фонду в грошовій одиниці України з дня настання недоступності вкладів.

На сьогоднішній день відповідно до законодавства максимальне відшкодування становить 2000 гривень. Сума вкладів фізичних осіб має тенденцію до постійного збільшення. На 1 січня 2002 р. сума вкладів порівняно із 1 січня 2001 р. зросла на 3,64 млрд.грн. і склала 9,24 млрд.грн., а на 01.10.2003 р. вона становила вже 28,55 млрд.грн. і зросла порівняно з початком року на 47,9%. При цьому значно зростає сума вкладів у іноземній валюті: якщо на 01.01.2003 р. їх частка дорівнювала 39,9%, то на 01.10.2003 р. – вже 41,1%, а темпи приросту склали 52,3% [12, с. 135-137]. Разом з тим відзначимо, що основна частка вкладів

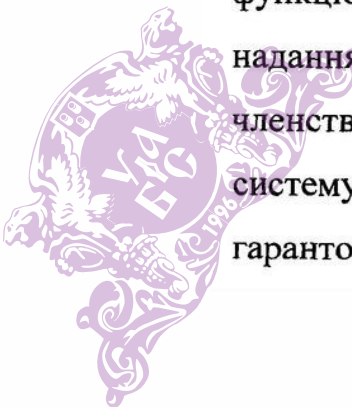
населення – 56,4% припадає на Київ (28,3%), Дніпропетровськ (11,7%), Донецьк (9,4%) та Львів (7,0%).

Внаслідок зростання суми вкладів при одночасному скороченні чисельності вкладників середній розмір вкладу за даний період зріс від 1046 до 3215 грн., що на нашу думку, вимагає і збільшення законодавчо встановленого максимального нормативу відшкодування.

Для визначення вкладників, які мають право на відшкодування коштів за вкладами, ліквідатор комерційного банку подає до Фонду повний перелік вкладників із визначенням їх розрахункової суми, що підлягає відшкодуванню. На підставі цих відомостей виконавча дирекція Фонду перевіряє подані розрахунки та приймає рішення про відшкодування Фондом коштів вкладникам.

Фонд на підставі звернень вкладників комерційного банку-учасника Фонду зобов'язаний виплатити їм суми відшкодування за вкладами протягом трьох місяців із дня настання недоступності вкладів, а у виняткових випадках - не пізніше у трьох роках з дня настання недоступності вкладів.

Проведене дослідження досвіду роботи систем страхування депозитів в інших країнах свідчить, що система гарантування вкладів в Україні має перспективи для свого розвитку. Практична діяльність Фонду виявляє як сильні, так і слабкі сторони створеної системи гарантування вкладів, що спонукає як сам Фонд, так Національний банк України та Уряд розглядати можливі шляхи подальшого розвитку системи гарантування вкладів. При цьому основними критеріями ефективного функціонування системи гарантування, на наш погляд, повинні бути: надання правових та регулятивних повноважень Фонду; обов'язкове членство банків у системі гарантування вкладів; запобігання входженню в систему гарантування фінансово слабких банків; прискорення виплат гарантованих сум відшкодувань вкладникам; встановлення обмеженого

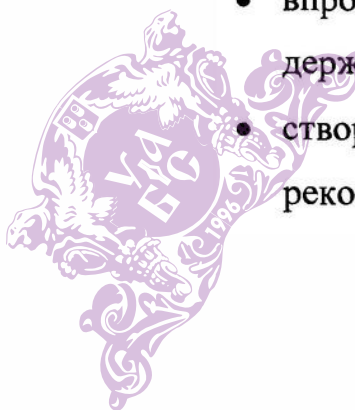
покриття для гарантування вкладів; забезпечення незалежного статусу Фонду, як спеціального державного органу, на який покладено функції гарантування вкладів.

Таким чином, можна зробити висновок, що проекти страхування є відносно складними. Через те, що національні банківські системи суттєво відрізняються одна від одної, будуть різнитися й моделі страхування депозитів, а тому рекомендувати ту чи іншу модель для конкретної країни треба обережно, враховуючи специфіку національної економіки, рівень розвитку та можливості банківської системи. Більшість країн можуть виграти від реалізації проектів, що захищають найменш заможних членів суспільства та забезпечують підтримку довіри до платоспроможних банків. Але жоден проект не може виконувати ці завдання без належного фінансування та контролю за його реалізацією з боку держави та центрального банку. Виконання ними цих функцій та контроль з боку наглядових органів забезпечують гарантії стабільного функціонування банківської системи та підвищення рівня капіталізації банків.

3.4. Підвищення рівня концентрації банківського капіталу на основі створення банківських об'єднань

Як засвідчено у Комплексній програмі розвитку банківської системи України на 2003-2005 роки, вдосконалення структури банківської системи та оптимізація її архітектури можуть бути досягнуті шляхом:

- створення умов та сприяння організації і функціонуванню життєздатної системи універсальних та спеціалізованих банків;
- впровадження ефективної системи управління та функціонування державних банків;
- створення спеціалізованої банківської установи - Українського банку реконструкції та розвитку - як "банку другого ярусу";

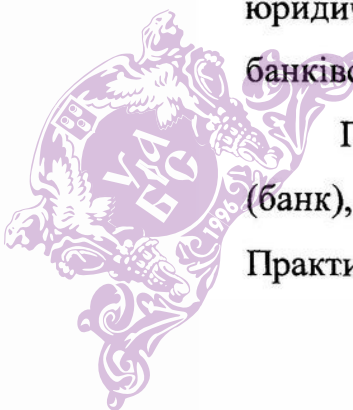

- консолідації банківського сектору через процеси реорганізації банків, створення банківських об'єднань;
- поступового створення передумов для відкриття філій та представництв іноземних банків із запровадженням відповідної системи дозволів;
- забезпечення гармонійного співіснування великих банків з малими і середніми банками на основі рівності вимог щодо дотримання ними норм пруденційного нагляду, а також банківських об'єднань та небанківських фінансових установ [58, с. 9-10].

З метою концентрації банківського капіталу комерційні банки України відповідно до Постанови Правління Національного банку України від 31.08.2001 р. за № 377 “Про затвердження Положення про порядок створення і державної реєстрації банківських об'єднань” можуть створювати два типи банківських об'єднань: банківські корпорації або банківські холдингові групи [111]. Такі банківські об'єднання можуть бути створені лише за попередньою згодою Національного банку і набувають права функціонування після державної реєстрації шляхом запису в Державному реєстрі банків. Учасниками банківського об'єднання можуть бути банки-резиденти, банки з іноземним капіталом, банк-нерезидент. Банк може бути учасником лише одного банківського об'єднання, а банки, що увійшли до банківської корпорації, не можуть входити до інших банківських об'єднань без згоди корпорації (виняток – участь у професійних асоціаціях, створених не на комерційних засадах).

Банки, що увійшли до банківського об'єднання, зберігають свою юридичну самостійність у межах, обумовлених їх статутами та статутом банківського об'єднання.

Під банківською корпорацією розуміють певну юридичну особу (банк), засновниками та акціонерами якої можуть бути тільки банки. Практично це найбільш простий шлях концентрації банківського

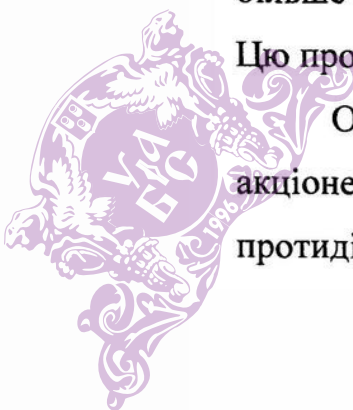

капіталу, тобто створення шляхом злиття великого банку, що функціонує як акціонерне товариство. В 1999 р. Національний банк України виступив із цікавою пропозицією розв'язати проблеми капіталізації малих банків шляхом створення банківського союзу. Своїм розпорядженням № 43-112/2592 від 28 вересня 1999 р. Національний банк України надіслав комерційним банкам пропозицію щодо створення Українського банківського союзу, ключовою ідеєю якого було формування консолідованого капіталу за рахунок об'єднання капіталів банків-членів цього союзу. Було передбачено централізацію окремих функцій в центральному управлінні УБС - казначейство (всі операції на грошовому ринку, ринку валют і капіталів), формування політики та поточне управління активами й пасивами, всі види зовнішніх платежів, поточний і перспективний аналіз кредитних ризиків, розробка нових видів банківських послуг, випуск власних цінних паперів, забезпечення вимог НБУ стосовно формування загальних і спеціальних резервів, загальна звітність, контроль, аудит та інші функції.

До функцій банків-членів УБС було віднесено розрахунково-касове обслуговування клієнтів, операції за вкладами, підготовка заявок на відкриття кредитних ліній, кредитування в межах централізовано затверджених лімітів і т.ін.

Концепцію було розроблено з врахуванням досвіду функціонування групи "Райффайзенбанк" (Австрія) та колишньої системи Ландесбанк (Німеччина). За даними Національного банку України капітал потенційних учасників УБС оцінювався сумою понад 90 млн.грн., обсяг активів - більше 320 млн.грн., а кількість корпоративних клієнтів - понад 5 тисяч. Цю програму було заплановано реалізувати протягом 2000-2001 рр.

Однак створити такий банківський союз не вдалося із-за небажання акціонерів окремих банків втратити можливість мати "свої банки" та протидії з боку середніх і крупних банків для яких такий "банківський

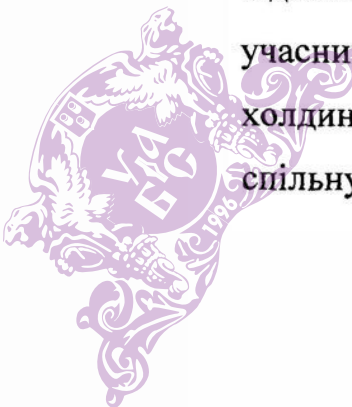

союз" був би досить потужним конкурентом. Однак, враховуючи реалії розвитку банківської системи України, пов'язані з необхідністю концентрації банківського капіталу, перерозподілом ринку банківських послуг і закінченням епохи "кишенькових банків", ідея банківських союзів є плідною і може бути реалізована на практиці. Це, хоча і в своєрідній формі, на наш погляд, дозволяє реалізувати ідею, висловлену кілька років тому головою правління Промінвестбанку В.П. Матвієнком про створення Ліги крупних банків [74].

На час виникнення ідеї створення Банківського союзу багато питань залишалося неврегульованими, а тому об'єднання банків було малореальним. Після прийняття нового Закону України "Про банки і банківську діяльність", яким передбачено створення не тільки банківських союзів, але й банківських і фінансових холдингів, вирішення цих питань значно спрощується, а ідея УБС може бути реалізована практично.

Аналіз досвіду реструктуризації та злиття українських комерційних банків свідчить, що першими кандидатами на приєднання (поглинання) є банки, створені під певне підприємство чи галузь у випадку погіршення ринкової кон'юнктури останніх. Окрім того, такі банки дуже вразливі в разі зміни політичної ситуації, загострення конкурентної боротьби тощо, а тому кращі перспективи мають універсальні банки з міцними й стабільними позиціями в регіонах [88].

Банківську холдингову групу слід розглядати як банківське об'єднання, до складу якого входять виключно банки. Материнському банку банківської холдингової групи має належати не менше ніж 50 відсотків акціонерного (пайового) капіталу або голосів кожного з інших учасників групи, які є його дочірніми банками. Таким чином, банківська холдингова група не є юридичною особою і діє на підставі договору про спільну діяльність.

Банки можуть створювати та бути учасниками банківських об'єднань за таких умов:

- а) мінімальний розмір статутного капіталу для материнського банку банківської холдингової групи – 5 млн. євро, за офіційним курсом грошової одиниці, визначеним Національним банком на день подання документів на отримання згоди Національного банку;
- б) строк роботи материнського банку холдингової групи – не менше ніж один рік;
- в) дотримання банками – учасниками об'єднання економічних нормативів і вимог щодо формування резервів на покриття можливих збитків від активних операцій та інших обов'язкових резервів протягом року, що передуює їх зверненню до Національного банку про створення об'єднання;
- г) стабільна беззбиткова діяльність банків-учасників протягом року.

Рівень регулятивного капіталу банків-учасників має відповідати вимогам, визначеним нормативно-правовими актами Національного банку, тобто за загальних умов бути не меншим 5 млн. євро.

Для отримання попередньої згоди на створення об'єднання уповноважена особа повинна подати до Національного банку такі документи:

- заяву-клопотання про отримання згоди на створення об'єднання;
- рішення про створення об'єднання, оформлене протоколом загальних зборів учасників об'єднання;
- перелік засновників, акціонерів об'єднання та основні засади його створення і діяльності;
- перелік централізованих функцій, що планує виконувати об'єднання;
- бізнес-план, що має містити перелік операцій, які планує здійснювати об'єднання в поточному році, та стратегію діяльності на наступні три

роки, економічне обґрунтування і мету його створення, дані про управлінську та організаційну структуру;

- інформацію про розмір статутного капіталу об'єднання, джерела та строки його формування;
- інформацію про голову правління (ради директорів) та головного бухгалтера об'єднання;
- письмове підтвердження територіального управління, структурних підрозділів Національного банку про відсутність порушень банками-учасниками вимог чинного законодавства України та його погодження на участь цих банків у створенні об'єднання;
- відповідні документи Антимонопольного комітету України у випадках, передбачених законодавством, про згоду на створення об'єднання.

При створенні об'єднання з іноземним капіталом уповноважена особа має подати такі документи:

- а) клопотання від імені юридичної особи банку-нерезидента або правління банку, оформлене на фірмовому бланку;
- б) витяг з торговельного (банківського) реєстру країни, в якій офіційно зареєстрований головний офіс іноземного учасника;
- в) повідомлення керівництва центрального банку іноземної держави або уповноваженого органу про здійснення достатнього контролю за діяльністю свого банку-учасника та його згоду на участь цього банку-учасника в створенні об'єднання на території України;
- г) фінансову звітність (баланс, звіт про фінансові результати) іноземного учасника за останній звітний період (рік);
- г) висновок аудиторської фірми про фінансовий стан банку-учасника та його можливість здійснення заявленого внеску до статутного капіталу об'єднання за рахунок власних коштів. Якщо висновок про наявність коштів і фінансовий стан іноземного учасника об'єднання подається іноземною аудиторською організацією, що не входить до

переліку іноземних аудиторських організацій, визнаних Національним банком, то такий висновок має бути підтверджений українською аудиторською організацією.

Формування і збільшення статутного капіталу об'єднання може здійснюватися виключно шляхом грошових внесків його учасників, які резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти – в іноземній вільно конвертованій валюті або в гривнях. При створенні банківської корпорації за участю банку-нерезидента визначена установчим договором частка статутного капіталу в іноземній валюті вноситься учасником-нерезидентом на кореспондентський рахунок Національного банку повністю. Перерахування сум з іноземної вільно конвертованої валюти, унесених нерезидентами, у національну валюту України здійснюється за офіційним курсом гривні до іноземних валют, установленим Національним банком на дату підписання установчого договору про створення об'єднання, а в разі збільшення статутного капіталу – на дату прийняття рішення про збільшення статутного капіталу.

Статутний капітал об'єднання не повинен формуватися за рахунок коштів, джерела яких не підтверджені. Зокрема, слід заборонити використання для формування статутного капіталу об'єднання бюджетних коштів, якщо вони мають інше цільове призначення.

Для формування статутного капіталу об'єднання до його реєстрації в територіальному управлінні Національного банку за місцем створення об'єднання банкам-учасникам, які отримали згоду Національного банку, необхідно відкрити тимчасовий рахунок банківської корпорації, на який кожний засновник (учасник) об'єднання за рахунок власних коштів уносить визначену установчими документами частку статутного капіталу.

Підставою для відкриття тимчасового рахунку є згода Національного банку на створення об'єднання, установчий договір засновників об'єднання та заява на відкриття рахунку, засвідчена

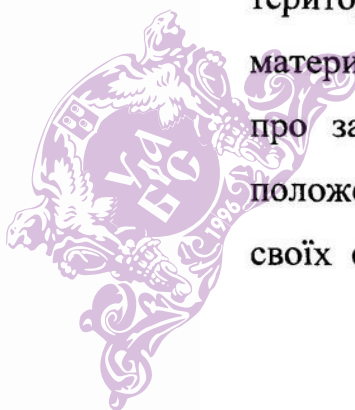
підписом уповноваженої особи, яка визначена засновниками в установчому договорі.

Документи для реєстрації корпорації повинні розглядатися Генеральним департаментом банківського нагляду та в разі потреби іншими департаментами. Рішення про державну реєстрацію корпорації або про відмову в її державній реєстрації приймає Національний банк не пізніше ніж за три місяці з часу подання повного пакета документів.

Реєстрація корпорації повинна здійснюватися шляхом унесення відповідного запису до Державного реєстру банків. Рішення про реєстрацію корпорації доводиться до відома уповноваженої особи корпорації і територіального управління Національного банку за місцезнаходженням корпорації листом за підписом директора Генерального департаменту банківського нагляду з доданням статуту зареєстрованої корпорації, титульна сторінка якого має бути засвідчена підписом заступника Голови та відбитком печатки Національного банку. Статут корпорації прошивається і засвідчується на звороті відбитком печатки управління справами Національного банку.

Після реєстрації корпорації в територіальному управлінні Національного банку за його місцезнаходженням відкривається кореспондентський рахунок, на який із тимчасового рахунку корпорації перераховуються зібрані кошти, що утворюють її статутний капітал.

Для реєстрації банківської холдингової групи уповноважена особа банків-учасників холдингової групи, що отримали попередню згоду Національного банку на створення холдингової групи, повинна подати до територіального управління Національного банку за місцезнаходженням материнського банку холдингової групи необхідні документи та договір про заснування і діяльність холдингової групи, який має включати положення про забезпечення виконання учасниками холдингової групи своїх фінансових зобов'язань і відповідальність за результати спільної

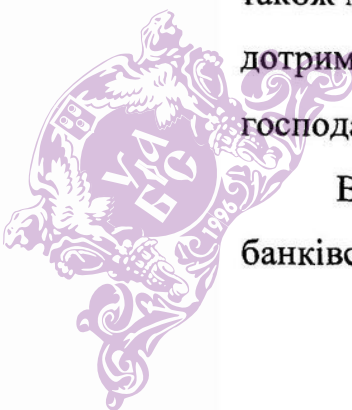
діяльності з метою забезпечення інтересів кредиторів та вкладників. У випадках, передбачених чинним законодавством України, створення холдингової групи має бути узгоджено Антимонопольним комітетом України.

Територіальне управління Національного банку за місцезнаходженням материнського банку холдингової групи у двотижневий термін з дати отримання повного пакета документів повинно підготувати висновок про загальну оцінку фінансового стану банків-учасників та відсутність зауважень і фактів порушень вимог чинного законодавства України.

Документи для реєстрації холдингової групи розглядаються Генеральним департаментом банківського нагляду та в разі потреби іншими департаментами. Національний банк приймає рішення про реєстрацію холдингової групи не пізніше ніж за три місяці з часу подання повного пакета документів та набуття банками-учасниками відповідного статусу (материнський банк, дочірні банки). Реєстрація холдингової групи здійснюється шляхом унесення відповідного запису до Державного реєстру банків. Рішення про реєстрацію холдингової групи доводиться до відома уповноваженої особи банків-учасників і територіальних управлінь Національного банку за місцезнаходженням материнського банку та дочірніх банків холдингової групи листом за підписом директора Генерального департаменту банківського нагляду.

Учасники об'єднання несуть відповідальність за зобов'язаннями інших його учасників відповідно до укладеного між ними договору, а також можуть вийти з його складу із збереженням взаємних зобов'язань та дотриманням умов укладених договорів з іншими суб'єктами господарювання [111].

Відзначаючи загальне позитивне значення створення вказаних банківських об'єднань, слід зауважити, що на сьогоднішній день

законодавче поле виявилось значно звуженим, оскільки акцентована увага на створенні банківських корпорацій та банківських холдингових груп, тоді як практика вже вимагає створення фінансових холдингових груп як самостійного типу банківських об'єднань.

Холдинг є одним із специфічних видів об'єднань, під яким розуміють компанію, що використовує свій капітал для придбання контрольних пакетів інших компаній з метою встановлення контролю над ними та управління значно більшим капіталом, ніж початковий. Розрізняють два типи холдингів: а) чистий холдинг, створений спеціально для встановлення контролю над іншими підприємствами через придбання контрольних пакетів акцій та б) змішаний, що поєднує зазначені функції з іншими видами діяльності.

У світовій практиці виділяють кілька варіантів холдингів:

- 1) конгломерати та фінансові холдинги, в яких існує єдиний зв'язок між бізнес-одинацями, що діють як незалежні ринкові суб'єкти.
- 2) синдикати – бізнес-одинаці, незалежні в питаннях визначення виробничої програми, але проводять погоджену політику продажів, тобто мають загальну збутову структуру, що “обслуговує” підрозділ.
- 3) трести або концерни – лінійно-функціональні структури з централізованим управлінням, в яких бізнес-одинаці об'єднані за технологічною ознакою.
- 4) змішаний варіант, який передбачає часткову децентралізацію. У рамках єдиної стратегії бізнес-одинаці виконують централізовані замовлення, але при цьому можуть самостійно укладати контракти з третьою стороною.

У світовій практиці банківські холдинги займають вагомe місце в структурі банківської діяльності. Тому спостерігається тенденція, коли більшість поглинань та придбань здійснюються вже діючими холдинговими групами або їх дочірніми компаніями.

Законодавче визначення діяльності всіх банківських об'єднань та холдингів, зокрема, дозволило банкам вийти на цивілізований шлях здійснення прямих інвестувань і спричинило появу низки подібних компаній. Найбільш відомими серед них є: група ТАС та банк "Аркада". Хоча більшість банків в Україні, які мають вкладання в дочірні компанії, не афішують ці фінансові вкладання.

Група ТАС, навпаки, досить широко рекламує свій тип об'єднання. Шість структур, що у нього входять, об'єднані єдиним брендом "ТАС": страхова група "ТАС" (колишня страхова група ІІГ здійснює ризикові види страхування); страхова компанія "ТАС" (колишня СК "Приват-Поліс", спеціалізується на страхуванні життя); машинобудівне підприємство "Камет-ТАС" (раніш просто "Камет"); "Дніпрометиз"; Тас-інвестбанк (колишній "Societe Generale-Україна"); Тас-комерцбанк (колишній "Київ-приват").

Новий холдинг нетиповий тим, що ключовим елементом у ньому є страхова група "ТАС", власниками якої є фізичні особи. Ця компанія придбала банк зі 100% французьким капіталом Societe Generale-Україна та банк "Київ-приват", ставши власником більш ніж 90% акцій кожного з банків.

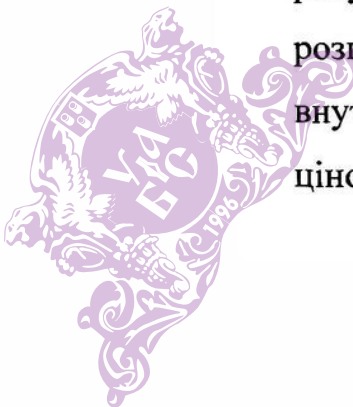
Проаналізувавши річну фінансову звітність більшості банків, які мають вкладення в дочірні компанії, можна спостерігати майже повну відсутність отримання доходів від здійснення такого довгострокового фінансового вкладення (в крайньому випадку, його офіційного визнання). Але слід пам'ятати про те, що метою утворення банками холдингових груп є передусім встановлення контролю над об'єктом інвестування, під яким розуміють вирішальний вплив на фінансову, господарську та комерційну політику компанії з метою отримання вигод від її діяльності та концентрації капіталу.

Створення банківських об'єднань вимагає вдосконалення і схем їхнього управління, особливо в питаннях, пов'язаних із стратегічним управлінням ліквідністю банку, необхідністю чіткої взаємодії між структурними підрозділами, окремими службами та фахівцями, що здійснюють операції. Однак слід зазначити, що надмірна ієрархічність структури може призвести до значного збільшення витрат на утримання персоналу та прийняття необхідних рішень.

З метою суттєвого підвищення якості управління та оперативності в діяльності структурних підрозділів банківських об'єднань або окремих банків, управління ліквідністю та структурою потоків можна запропонувати наступну схему організаційної структури крупного універсального банку, що забезпечує ефективне управління ліквідністю (рис. 3.2). Ця структура повинна включати:

- 1) управління ризиками, яке здійснює оперативний аналіз миттєвої та поточної ліквідності, щоденне формування платіжного календаря руху коштів у банку та визначення дефіциту високоліквідних коштів; контроль за потребою в готівці; визначає рівень захищеності від ризиків; проводить моніторинг і аналіз ефективності управління активами і пасивами, середньозваженої вартості залучених і доходності розміщених активів; контролює Казначейство банку на предмет забезпечення необхідного рівня ліквідності; доведення лімітів тощо.
- 2) Казначейство, до функцій якого слід віднести розробку прогнозів альтернативних сценаріїв розвитку фінансово-кредитного, грошового, валютного ринків; управління позиціями на кореспондентських рахунках; розміщення коштів у разі виникнення надлишку ліквідності; розширення джерел покупної ліквідності банку, а також перерозподіл внутрішньосистемних ресурсів на основі трансфертного ціноутворення.

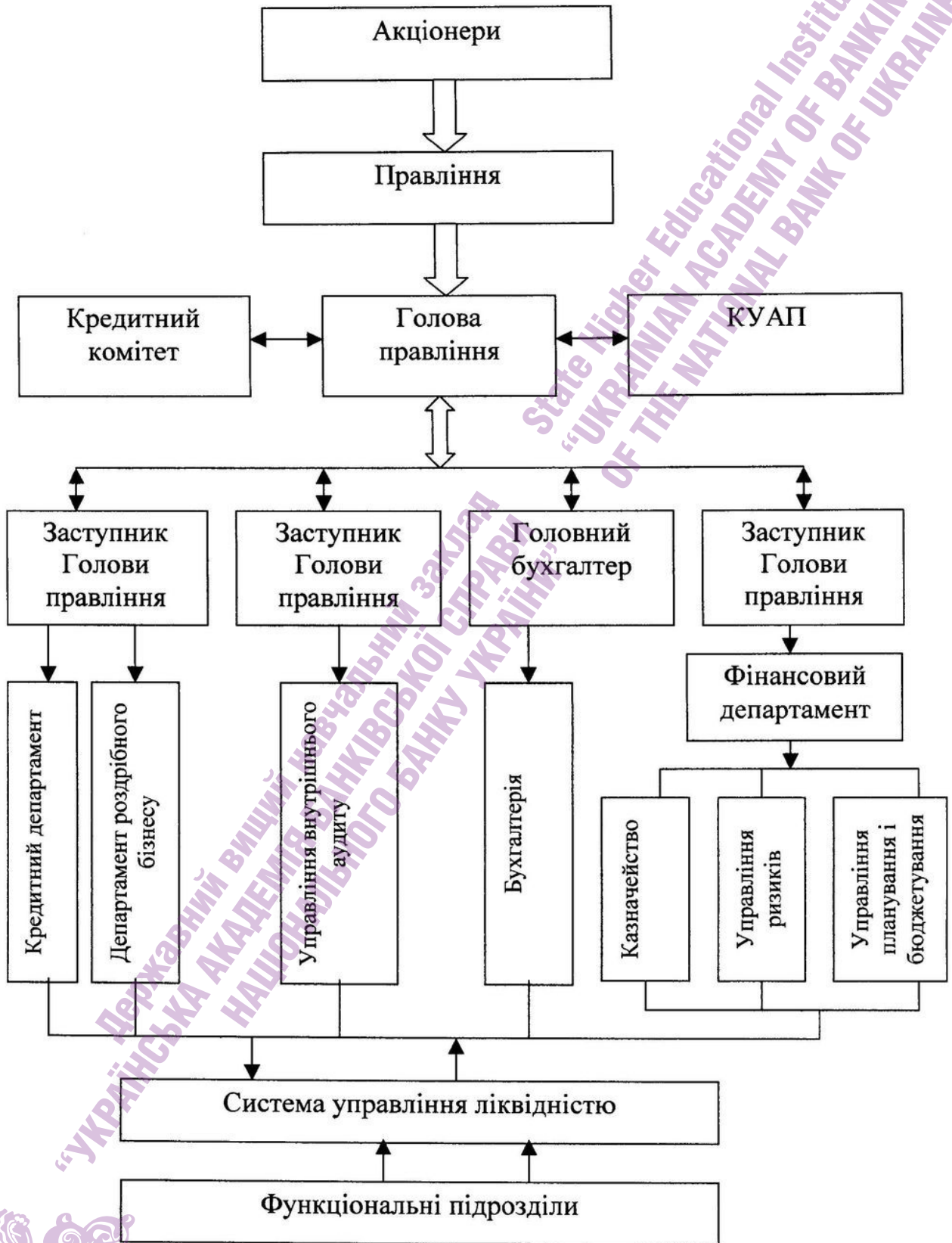
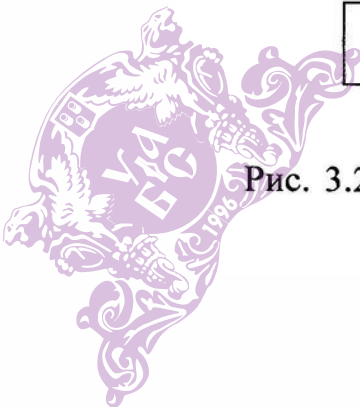

Рис. 3.2. Організаційно-управлінська структура підтримки ліквідності та управління крупним банком

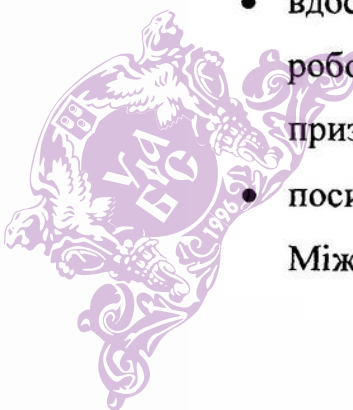

3) Управління планування та бюджетування, яке повинно розробляти плани та прогнози доходів і видатків банку, бюджети і фінансові плани структурних підрозділів; доводити ці плани і прогнози до структурних підрозділів, які безпосередньо формують портфелі активів і пасивів, контролюють їх виконання на основі оперативної інформації; розробляти пропозиції щодо перерозподілу фінансових і матеріальних потоків з метою підвищення ефективності діяльності.

На нашу думку, запропонована організаційна структура схеми управління ліквідністю банківського об'єднання або крупного універсального банку дозволить уніфікувати підходи до процесу управління ліквідністю та підвищити його ефективність.

Вдосконалення управлінської структури крупних комерційних банків та банківських об'єднань на основі підвищення якості корпоративного управління та внутрішнього аудиту в банках повинно передбачати:

- посилення вимог до кваліфікації та ділової репутації керівників банку та членів спостережної ради банку;
- підвищення відповідальності власників банку за його діяльність;
- розширення функцій спостережної ради щодо визначення стратегії розвитку та діяльності банку, його організаційної структури, затвердження внутрішніх положень банку,
- запровадження комплексної системи управління ризиками;
- підвищення статусу і ролі служб внутрішнього аудиту та ризик-менеджменту;
- вдосконалення процедури розгляду ділової репутації, освіти та стажу роботи керівників банку та його структурних підрозділів при призначенні на посаду та в процесі здійснення своїх функцій;
- посилення ролі та якості зовнішнього аудиту на основі впровадження Міжнародних стандартів аудиту;

- запобігання та уникнення конфліктів корпоративних інтересів.

Створення банківських об'єднань і холдингів є досить вдалим прикладом забезпечення стабільної роботи комерційного банку як ядра фінансової групи та діяльності всього об'єднання, спрямованої на досягнення високого рівня капіталізації та фінансової стійкості банківської системи.

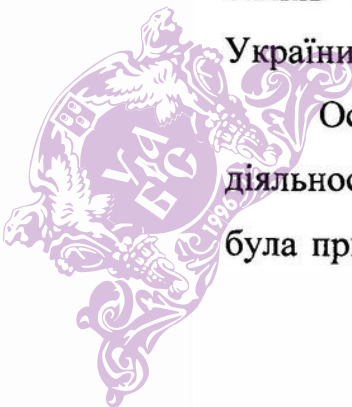
Висновки до розділу 3

Вдосконалення управління процесами капіталізації та ліквідності комерційних банків передбачає значне підвищення рівня капіталізації та концентрації банківського капіталу, формування оптимальної структури балансу комерційного банку на основі виваженої структури активів і пасивів, додаткового залучення коштів як від акціонерів так і на фінансовому ринку, використання прибутку та вдосконалення управління.

Вирішення поставлених завдань передбачає комплексний підхід до формування структури капіталу, додаткових його залучень, концентрації на основі створення нових форм об'єднань, вирішення задач вдосконалення методології розрахунків обсягів капіталу, показників ліквідності тощо.

Проведений аналіз дозволив встановити, що на сучасному етапі проблема фінансового оздоровлення комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації набуває нового звучання у зв'язку зі стрімким ростом курсу євро та падінням курсу американського долара, що спричиняє стрімке падіння обсягів статутних капіталів комерційних банків України у зв'язку з доларовою інфляцією та її імпортом до України.

Оскільки базою для розрахунку всіх економічних нормативів діяльності комерційних банків є регулятивний капітал, то основна увага була приділена дослідженню динаміки його двох складових: основного

та додаткового капіталу, кількісні та якісні оцінки яких повинні базуватися на тому, що це є незамінний і неліквідний капітал.

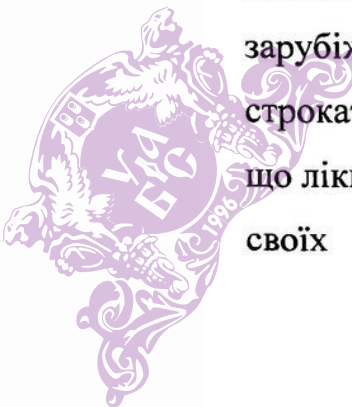
Протягом останніх років важливого значення набуває субординований капітал і хоча більшість науковців і практиків відзначають його позитивну роль, на нашу думку, потрібне додаткове нормативне та методичне забезпечення визначення субординованого капіталу та організаційно-правових форм його залучення.

Однією з передумов управління фінансовою стійкістю та капіталом банку є вдосконалення управління банком, розвиток внутрішнього аудиту, банківського контролю і нагляду на основі запровадження системи CAMELS.

Чіткий аналіз якості активів банку дозволяє визначити їх реальну вартість, а тому показник якості активів тісно пов'язаний з проблемою кредитного ризику та необхідністю створення резервних відрахувань на основі створення загального резервного фонду, в якому відповідні суми резервуються на покриття ще не ідентифікованих збитків.

Дослідження структури балансів банків з іноземним капіталом та провідної десятки вітчизняних банків дозволяють розробити певні підходи та принципи до формування оптимальної для нинішніх умов структури балансу комерційних банків, в активі якого повинна значно зрости роль і частка цінних паперів, що відображало б інвестиційну спрямованість діяльності фінансово-кредитних установ.

Забезпечення фінансової стійкості та високої прибутковості діяльності комерційних банків безпосередньо пов'язано з обґрунтуванням необхідної стратегії управління ліквідністю банку. Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури щодо понять ліквідності виявив достатньо строкату картину, хоча в цілому у науковців і практиків є розуміння того, що ліквідність банку – це його здатність забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між

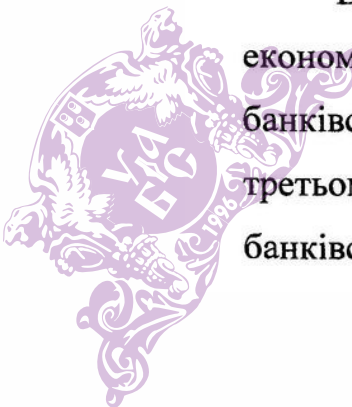

термінами і сумами погашення розміщених активів та термінами і сумами інших джерел і напрямів використання коштів.

Відповідно до завдань забезпечення необхідного рівня ліквідності комерційних банків можна здійснити розрахунки показників ліквідності, фінансової стійкості, коефіцієнта фінансової незалежності та обґрунтувати стратегії управління ліквідністю: 1) забезпечення ліквідності за рахунок активів; 2) за рахунок управління пасивами та 3) збалансованого управління ліквідністю. Обґрунтована в роботі відповідно до зазначених стратегій характеристика портфелів активних і пасивних операцій дозволяє визначити їх вплив на фінансову стабільність діяльності комерційного банку.

Проведений аналіз дозволив здійснити загальну характеристику взаємозв'язку та взаємозалежності показників ліквідності комерційного банку від структури активів і пасивів, що має важливе практичне значення. Враховуючи результати цих пропозицій автором також здійснено групування чинників та обґрунтовано схему-матрицю формування режиму ліквідності комерційних банків з різним рівнем концентрації капіталу, що дозволяє дати чіткі характеристики таким показникам як частота і терміни погашення вимог і зобов'язань, інтенсивність операцій, частота зміни платіжного календаря тощо. Такий підхід є обґрунтованим і має практичну спрямованість, оскільки дозволяє пов'язати між собою напрямки забезпечення фінансової стійкості та збалансованості структури активів і пасивів, які можна розглядати як функцію ліквідності та прибутковості.

Виконане дослідження дозволило визначити, що важливе економічне, політичне і соціальне значення в розвитку вітчизняної банківської системи має проблема захисту вкладників. У зв'язку з цим в третьому параграфі розділу всебічно досліджено проблеми страхування банківських депозитів у зарубіжних країнах, зокрема, в США, Німеччині

та обґрунтовано нові напрямки і підходи до вирішення цієї проблеми, які базуються на реалізації контролюючих і розподільчих функцій з боку держави і центрального банку в поєднанні з фінансовим забезпеченням на дольових засадах з боку комерційних банків.

Як засвідчив проведений аналіз, запровадження запропонованих програм захисту вкладників дозволить одержати переваги саме в реалізації проектів, що захищають найменш заможних членів суспільства та забезпечують довіру до стабільних і міцних банків.

Вирішення проблеми надійного страхування депозитів фізичних осіб є запорукою стабільної роботи комерційних банків і цільовою основою забезпечення стабільних залучень додаткового капіталу.

Досягнення високого рівня концентрації банківського капіталу може бути забезпечено на основі створення певних типів банківських об'єднань, до яких можна віднести банківські корпорації та банківські холдинги. Однак, слід зазначити, що форми і методи таких об'єднань можуть бути різними, починаючи з добровільних і закінчуючи примусовим злиттям і поглинанням.

Проведене дослідження дозволило визначити, що процес створення холдингів в Україні вже розпочався і найбільш вдалим проектом слід визнати діяльність банку "Аркада" та групи ТАС. Об'єктивність процесу створення таких холдингів дозволила запропонувати нову схему організаційної структури банківського об'єднання або крупного універсального банку з метою підвищення якості та ефективності управління його ліквідністю.

Висновки, пропозиції та рекомендації, обґрунтовані в третьому розділі, знайшли своє відображення в наступних роботах:

1. Салтинський В.В. Вдосконалення банківського нагляду та діяльності комерційного банку // Проблеми і перспективи розвитку банківської

системи України. Збірн.наук.праць. Т. 3. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД: Ініціатива, 2000. – С. 191-195.

2. Міщенко В.І., Шаповалов А.В., Салтинський В.В., Вядрова І.М. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків. – К.: Знання, 2002. – 216 с.
3. Міщенко В.І., Салтинський В.В. Проблеми фінансового оздоровлення комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації //Вісник Української академії банківської справи. – 2001. - № 1(10). – С. 31-35.
4. Салтинський В.В. Правове регулювання реорганізації та реструктуризації комерційних банків //Українське адміністративне право: актуальні проблеми реформування. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД: Ініціатива, 2000. – С. 228 – 230.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової задачі, що виявляється в обґрунтуванні форм і методів забезпечення фінансової стійкості діяльності комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації. Результати виконаного дослідження дають підставу для таких висновків.

1. Основними завданнями розвитку банківської системи України на найближчу перспективу є забезпечення фінансової стійкості та стабільності діяльності, зниження рівня вразливості банківської системи до зовнішніх та внутрішніх факторів дестабілізації, підвищення якості та ефективності її діяльності, поліпшення якості та структури капіталу, підвищення рівня концентрації капіталу та вдосконалення управління банківською ліквідністю .
2. Як засвідчив проведений аналіз, рівень капіталізації комерційних банків залишається низьким, а недокапіталізація вітчизняних банків відображає недокапіталізацію всієї економіки. Підвищенню рівня капіталізації економіки, у тому числі й банківської системи, сприятиме скорочення відпливу капіталу за кордон. Для цього потрібен ефективний валютний контроль з боку держави. Але головним засобом запобігання відпливу капіталу є створення сприятливого інвестиційного клімату в країні.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що незадовільною є й якість капіталу, а це означає, що його структура недосконала і потребує суттєвого поліпшення. Так, у структурі капіталу деяких банків велика частка припадає на такі «ненадійні» джерела капіталу, як результати переоцінки основних засобів та нараховані відсотки, що негативно позначається на спроможності капіталу виконувати захисну функцію. Банками порушуються

нормативи адекватності регулятивного та основного капіталів тощо.

3. Високі вимоги до розміру власних коштів банків можуть створювати стимули для розвитку ризикованих позабалансових операцій. У цьому випадку диверсифікація банківських продуктів призводить до зростання нестійкості кредитних установ, оскільки навіть найрозвинутіші системи банківського нагляду не спроможні адекватно контролювати ризики, пов'язані з використанням цих інструментів. Бажання обмежити ризики кредитних інститутів шляхом збереження їх жорсткої спеціалізації може призвести до підвищення ризиків внаслідок обмеженості можливостей щодо диверсифікації операцій.
4. Незалежно від загальних макроекономічних умов господарювання, змін у економічній політиці держави формування ресурсної бази комерційних банків має першорядне значення, оскільки банки можуть здійснювати свої активні операції лише в межах наявних власних і залучених грошових коштів. А тому саме пасивні операції передують активним, формують їх обсяги, динаміку, структуру і масштаби доходності. Формування комерційним банком власної ресурсної бази є головною складовою реалізації банком своєї стратегічної функції фінансового посередника, що зумовлює масштаби та напрями активних операцій, а отже, і обсяг прибутку. В умовах загострення конкуренції на вітчизняному ринку банківських послуг, нарощення власного капіталу є одним із найважливіших внутрішніх чинників впливу на ринкові перспективи банку. При цьому постійний перегляд на державному рівні нормативів обсягу капіталу банку, яким він повинен володіти для ефективного функціонування у ринковому середовищі, спрямований на обмеження виходу на ринок слабким банкам з

метою недопущення руйнівного впливу конкуренції та уникнення дестабілізації фінансово-банківської системи країни.

5. Важливим методом забезпечення високого рівня концентрації капіталу може бути створення банківських консорціумів та холдингів, що дає змогу кільком банкам спільно кредитувати підприємства або інвестиційні проекти, уникаючи глибоких структурних перетворень. Це дозволяє вирішити проблему кредитування великих підприємств, але не забезпечує банківську систему необхідними механізмами та інструментами вирішення проблеми на рівні банківської системи в цілому.
6. Основну частку ресурсів комерційних банків складають залучені кошти, а на власні кошти припадає лише 10-12%, із яких близько половини – це прибуток банку від діяльності поточного року. Але оскільки основна його частина використовується на виплату дивідендів, покриття поточних витрат тощо, то в цій частині він не може бути джерелом капіталу банку. Тому таким актуальним і залишається питання збільшення капітальної частини власних коштів комерційних банків. Структура банківських ресурсів окремих комерційних банків залежить від ступеня їх спеціалізації чи універсалізації, особливостей діяльності, стану ринку позичкових коштів, складу клієнтів банку і може суттєво різнитися для окремих банківських установ. Так, універсальні комерційні банки, які здійснюють переважно операції по короткостроковому кредитуванню, в основному використовують як ресурси короткострокові депозити, а інвестиційні банки віддають перевагу купівлі цінних паперів, придбанню довгострокових позик від інших фінансово-кредитних установ, використанню коштів спеціальних цільових фондів тощо.

7. Вдосконалення управління власним капіталом має виключно важливе значення для забезпечення стійкості активів і пасивів та підвищення рівня прибутковості роботи банків. В умовах фінансової нестійкості та слабкої розвиненості фондового ринку переважна більшість вітчизняних комерційних банків віддають перевагу забезпеченню зростання основного капіталу шляхом накопичення прибутку. Капіталізація дивідендів для багатьох банків стала дешевим і вигідним шляхом поповнення акціонерного капіталу. Разом з тим ця проблема має й інший бік: як відомо, курс акцій залежить від рівня та частоти виплати дивідендів, а тому ріст дивідендів стимулює зростання курсу акцій. Це означає, що висока доходність акцій, що практично рівноцінно – висока ефективність роботи банку, полегшують нарощування капіталу шляхом продажу додаткових акцій.
8. Реалізація заходів щодо підвищення привабливості здійснення акціонерних внесків передусім з метою першочергового забезпечення гнучкості розцінок на банківське обслуговування акціонерів надасть імпульс залученню потенційних та можливість утримати реальних інвесторів, що створюватиме основу для активізації роботи банку щодо укріплення та розширення конкурентної пропозиції. Однак, не дивлячись на потенційні можливості забезпечення позитивного ефекту, банківським менеджерам слід пам'ятати, що надання пільг акціонерам значно знижує рентабельність банківської установи.
9. Фінансовий механізм дивідендної політики повинен передбачати оптимізацію розподілу банківського прибутку між дивідендами та збільшенням власного капіталу, забезпечення компромісу між поточними інтересами акціонерів та необхідністю нарощення потенціалу банку в конкурентних умовах. При цьому слід

відмітити, що нарощення розміру дивідендів має бути виваженим, з метою уникнення їх значних коливань, а тому вважаємо доцільним запровадження регулярних виплат фіксованого розміру дивідендів із додатковими необумовленими сумами у сприятливі роки.

10. Сприятлива макроекономічна динаміка, монетарна та регуляторна політика Національного банку створили необхідні умови зростання обсягів капіталу, активів та залучених банками коштів, зміцнення фінансового стану банківських установ. Це сприяло посиленню ринкової орієнтації банківського сектору, підвищенню стійкості до криз, зміцненню довіри до банківської системи з боку вкладників та інвесторів, активізації діяльності банків із залучення коштів та їх трансформації в кредити для реального сектору економіки.
11. Специфікою діяльності банків із іноземним капіталом, на відміну від вітчизняних, є те, що вони переважно орієнтовані на корпоративних клієнтів. Серед банків, що представлені сьогодні в Україні, лише "Райффайзенбанк Україна" дотримується своєї стратегічної лінії та приділяє основну увагу розвитку комплексного банківського обслуговування, яке орієнтується на середнє підприємство. Решта ж банків з іноземним капіталом пріоритетним для себе вважають обслуговування крупних українських та іноземних компаній з високим рівнем корпоративної культури.
12. Аналіз свідчить, що банки з іноземним капіталом посідають значне місце в банківській системі України. Подальше підвищення їх значимості сприятиме динамічному розвитку банківської системи в цілому, а їх присутність на українському банківському ринку вже сьогодні сприяє впровадженню сучасних банківських технологій, міжнародного досвіду ведення банківської справи, інформаційного та наглядового забезпечення, світового рівня обслуговування клієнтів, в т.ч. за схемами міжнародних електронних розрахунків,

електронного бенкінгу, міжнародних платіжних систем, наданню якісних послуг, комплексного підходу до обслуговування різного спектру клієнтів, системи страхування банківських ризиків тощо.

13. Проблеми формування оптимальної структури балансу комерційного банку пов'язані з вирішенням наступних основних завдань: а) фінансової допомоги від акціонерів (учасників) банку або інших осіб. Це можуть бути: додаткові внески засновників, додаткова емісія акцій, розміщення коштів на депозити на звичайний термін (не менше року) під невисокі відсотки - 1/2 (2/3) від облікової ставки Національного банку України, відмова від дивідендів, надання гарантій і поручительств, б) зміни структури активів і пасивів банку: продаж частини активів, поліпшення якості кредитного портфеля, збільшення власних коштів, зниження питомої ваги короткострокових зобов'язань і підвищення довгострокових, зниження рівня ризику окремих операцій, в) вдосконалення організаційної структури та управління банком.
14. У тому випадку, коли комерційний банк опинився у стані фінансової скрути, керівництво Національного банку України за поданням наглядових органів повинно надіслати керівництву банку письмове попередження з вимогою розробити програму фінансового оздоровлення, яка повинна передбачати збільшення капіталу банку, поліпшення якості активів, реструктуризацію пасивів, підвищення ліквідності балансу, організацію управління фінансовими результатами, зміну організаційної структури банків і вдосконалення менеджменту. Ця програма в обов'язковому порядку має містити аналіз причин, внаслідок яких погіршилися фінансовий стан та платоспроможність банку, а також прогнольні показники діяльності банку із щомісячною розбивкою (капітал банку, резерви, економічні нормативи, доходи, прибуток тощо), яких

передбачається досягнути після виконання заходів фінансового оздоровлення.

15. Програма капіталізації повинна також передбачати збільшення капіталу до нормативного значення. Якщо банком передбачається емісія та продаж додаткових акцій, у програмі капіталізації має міститися інформація про розмір збільшення статного капіталу в результаті додаткової підписки на акції, номінальну вартість акцій додаткової емісії та їх кількість; суму передбачуваної виручки від їх продажу; 20 найбільших акціонерів (учасників) банку, які підписалися на акції, та дата завершення емісії.
16. Як свідчить аналіз, показники ліквідності та фінансової незалежності безпосередньо залежать від стратегії управління активами та пасивами комерційних банків у забезпеченні банківської ліквідності. На нашу думку, ці стратегії повинні різнитися для малих і крупних банків. Так, управління активами малих банків повинно базуватися на тому, що ці банки надають позики невеликим підприємствам і домогосподарствам, а обсяг депозитів, зазвичай, перевищує обсяги кредитувань, оскільки типовою проблемою є пошук надійних позичальників. При цьому надлишкові фонди можуть бути інвестовані в державні цінні папери, забезпечуючи додатковий прибуток і значний запас ліквідності. Власні фонди невеликі банки поповнюють за рахунок депозитів, отриманих від своїх клієнтів, які для таких банків є достатньо стабільним і надійним джерелом.

На відміну від малих банків активи великих комерційних банків складаються зі значних за обсягами позик, а тому вони часто стикаються з проблемою залучення значних за обсягами сум депозитів. Ця проблема вирішується шляхом розгортання значної філійної мережі і регіонального перетоку ресурсів, розробки

додаткових стимулюючих форм і програм залучення депозитів фізичних і юридичних осіб тощо.

Крупні банки поповнюють свої фонди за рахунок залучення коштів крупних кредиторів. Однак слід мати на увазі, що такі позички здебільшого носять короткостроковий характер, їх треба постійно відновлювати, а тому така стратегія є значно ризиковішою за попередню, вимагає більше уваги, високого рівня кваліфікації фахівців, нових методів управління, створення нових управлінських структур тощо. В разі суттєвих похибок у цій стратегії банк може опинитися у стані фінансової скрути, втрати ліквідності або й банкрутства. Тому кожен банк повинен розробити відповідну власну стратегію управління ліквідністю, метою реалізації якої є забезпечення фінансової стійкості банку.

17. Основними принципами управління ліквідністю комерційних банків повинні бути: єдність внутрішніх і зовнішніх регулятивних вимог; прогнозованість, узгодженість, оптимізація та ефективність, а сам процес управління може здійснюватися на основі використання методів: фондового пулу; розподілу коштів; збалансування активів і пасивів; розриву ліквідності; джерел і напрямків використання коштів і застосування системи показників. При цьому слід зазначити, що одні методи краще застосовувати при плануванні та прогнозуванні показників ліквідності, інші – при діагностиці стану ліквідності, а деякі з них, як метод показників, розриву та управління активами і пасивами можуть ефективно використовуватися в обох випадках.

18. Загальновсталеними підходами до управління ліквідністю комерційних банків, які вироблені практикою, є забезпечення ліквідності за рахунок активів (управління ліквідністю через управління активами), використання запозичених ліквідних коштів

для задоволення попиту на грошові кошти (управління пасивами) або ж збалансоване управління ліквідністю (активами і пасивами). Характеризуючи показники управління структурою робочих активів і пасивів, слід мати на увазі, що недоцільно перевищувати питому вагу поточних ресурсів у зобов'язаннях понад 30%. При характеристиці поточної ліквідності бажано, щоб частка активів до 30 днів була більшою 40% від зобов'язань, а при оцінці короткострокової ліквідності частка активів до року була не меншою 20% від відповідних зобов'язань. Слід також мати на увазі, що відповідна стратегія управління ліквідністю комерційного банку залежить від багатьох чинників, і зокрема, від розміру банку, частоти формування нових вимог і зобов'язань, інтенсивності здійснення операцій, частоти зміни платіжного календаря тощо.

19. З урахуванням чинників ліквідності діяльності комерційних банків було розроблено матрицю формування режиму ліквідності для комерційних банків з різним рівнем концентрації капіталу. Відповідно до структури цієї матриці для середнього рівня концентрації банківського капіталу режим буде транзитним, а для високого – стабільним, тоді як для малих банків з низьким рівнем концентрації капіталу цей режим можна характеризувати як ламінарний. Такий підхід є обґрунтованим і цілком виправданим з практичної точки зору. Розроблена схематична модель взаємозв'язку прибутковості, ліквідності та фінансової стійкості комерційного банку свідчить, що фінансова стійкість базується на збалансованій структурі активів і пасивів банку і її можна розглядати як функцію ліквідності та прибутковості.

20. Проведене дослідження досвіду функціонування систем страхування депозитів свідчить, що гарантування вкладів в Україні має перспективи для свого розвитку. Практична діяльність Фонду

гарантування вкладів фізичних осіб виявляє як сильні, так і слабкі сторони створеної системи, що спонукає як сам Фонд, так Національний банк України та Уряд розглядати можливі шляхи подальшого розвитку системи гарантування вкладів. Основними критеріями ефективного функціонування системи гарантування повинні бути: надання правових та регулятивних повноважень Фонду; обов'язкове членство банків у системі гарантування вкладів; запобігання входженню в систему гарантування фінансово слабких банків; прискорення виплат гарантованих сум відшкодувань вкладникам; встановлення обмеженого покриття для гарантування вкладів; забезпечення незалежного статусу Фонду, як спеціального державного органу, на який покладено функції гарантування вкладів.

21. Відзначаючи загальне позитивне значення створення банківських корпорацій та холдингових груп, слід зауважити, що на сьогоднішній день законодавче поле виявилось значно звуженим, оскільки акцентована увага на створенні банківських корпорацій та банківських холдингових груп, тоді як практика вже вимагає створення фінансових холдингових груп як самостійного типу банківських об'єднань.
22. Створення банківських об'єднань вимагає вдосконалення і схем їхнього управління, особливо в питаннях, пов'язаних із стратегічним управлінням ліквідністю банку, необхідністю чіткої взаємодії між структурними підрозділами та окремими службами. З метою суттєвого підвищення якості управління та оперативності в діяльності структурних підрозділів банківських об'єднань або окремих банків, управління ліквідністю та структурою потоків запропоновано схему організаційної структури крупного універсального банку, що забезпечує ефективне управління

ліквідністю. Ця структура повинна включати: управління ризиками, казначейство та управління планування та бюджетування.

На нашу думку, запропонована організаційна структура схеми управління ліквідністю банківського об'єднання або крупного універсального банку дозволить уніфікувати підходи до процесу управління ліквідністю та підвищити його ефективність.

23. Створення банківських об'єднань і холдингів є досить вдалим напрямком забезпечення стабільної роботи комерційного банку як ядра фінансової групи та діяльності всього об'єднання, спрямованої на досягнення високого рівня капіталізації та фінансової стійкості окремих комерційних банків та банківської системи в цілому.

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

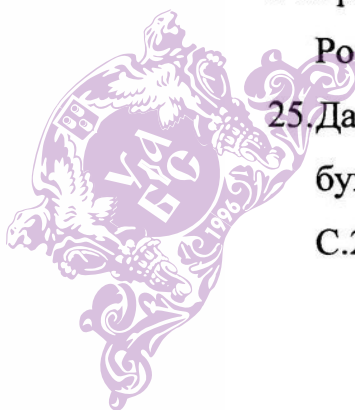
State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко В. Зміцнення ліквідності банків //Вісник НБУ. – 1998. – №9.– С.26–28.
2. Бабанов В.В., Шемпелев В.А. Новый подход к управлению ликвидностью // Банковское дело. – 2001. – №3. – С.7–12.
3. Банки и банковские операции: Учебник / Е.Ф.Жуков, Л.М.Максимова и др. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 471 с.
4. Банківська енциклопедія. Під ред А.М.Мороза. – К.: «Ельтон», 1993. – 328 с.
5. Банковское дело: управление и технологии /Под ред. проф. А.М. Тавасиева. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 863 с.
6. Банковское дело: Учебник / Под ред. О.И. Лаврушина – М.: Финансы и статистика, 2002. – 672 с.
7. Баранов В. Т. Справочная книга инспектора валютных операций коммерческих банков. – М.: АО «МЕНАТЕП-ИНФОРМ», 1995. – 432 с.
8. Безверхая И. Слияние и поглощение: взгляд из Европы //Финансовая Украина. – 1996, 23 апреля. – С. 20.
9. Белов М. Информация – новый вид финансовых активов // Банковские технологии. – 1997. – № 2 (24). – С. 40–43.
10. Биржевая мегасделка //Украинская инвестиционная газета. – 2000. – № 23.–С. 17,23.
11. Бор М.З., Пятенко В.В. Менеджмент банков: организация, стратегия, планирование. – М.: ИКС «ДИС», 1997. – 288 с.
12. Бюлетень Національного банку України. – 2003. – № 10. – 162 с.
13. Вожжов А., Клименко О. Банківський капітал в економіці України //Фінанси України. – 2003. - № 8. – с. 88-98.
14. Вядрова І.М. Проблеми санації та реорганізації комерційних банків //Банківська справа. – 2000. – № 6. – С. 51–54.

15. Вядрова І.М. Умови та особливості ліквідації комерційних банків // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Зб.наук.праць Т.3.– С. 179–191.
16. Гегенхамер Г. Управління банками, що знаходяться в скрутному фінансовому становищі. – К.: Varents group LLC, 1999. – 8 с.
17. Геєць В. перспективи світового економічного зростання у 2000–2001 рр. // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 2. – С. 20–25.
18. Геращенко В.В. Стратегические цели дальнейшего реформирования банковской системы и текущая информация в банковской сфере // Вестник Финансовой академии – 3(9). – 2001. – С. 6-11.
19. Голубович А.Д., Ситник А.В., Хенкин Б.Л, Самоукина Н.В. Управление банком: организационные структуры, персонал и внутренние коммуникации. – М.: «Менатеп-информ», 1995. – 208 с.
20. Горилей О. Союз независимых банков // Компаньон. – 1999. – № 41. – С. 38–39.
21. Горина С.А. Учет в банке: Проверка правильности отражения банковских операций. – М.: Стрикс, 1995. – 428 с.
22. Горина С.А., Козьменко С.Н. Банковская система и экономика: реструктуризация на фоне глобализации. – М.: МАКС Пресс, 2001. – 324 с.
23. Гребеник Н.І. Тенденції та перспективи розвитку управління грошово-кредитним ринком в Україні за період 1991–1999 рр. // Банківська справа. – 1999. – № 6. – С. 22–28.
24. Грядовая О. Кредитные риски и банковское ценообразование // Российский экономический журнал. –1995. – № 9. – С.44–49.
25. Данилевский Ю.А. Международные требования к банковской бухгалтерской информации // Бухгалтерия и банки. – 1996. – № 4. – С.20–25.

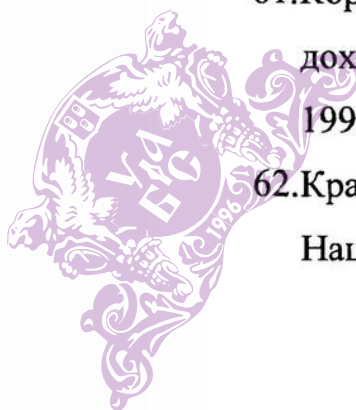
26. Данильченко К.М., Раєвська Т.О. Ліквідність та активи банків // Вісник Національного банку України. – 1996. – № 5. – С.56–62.
27. Деркач О.В. Управління ліквідністю банку в умовах реформування економіки. Дис. на здобуття наук. ступеня канд.економ.наук. – К.; КНТЕУ, 2002. – 211 с.
28. Дзяблук О. В. Комерційні банки в умовах переходу до ринкових відносин. – Тернопіль: «Тернопіль», 1996. – 140 с.
29. Долан Е.Дж. и др. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика. – М–Л.: ПФК «Профико», 1996. – 532 с.
30. Егорова Н.Е., Смулов А. М. Модели и методы анализа финансовых инструментов кредитной политики банка и динамики его развития в условиях переходного периода. – М.: ЦЭМИ РАН, 1997. – С. 32
31. Еременко А. Российский банк между кредитом и инвестициями // Финансист. – 1996. – №27(167). – С.14–18.
32. Єрмакович В. Вирішення проблеми безнадійних боргів // Вісник Національного банку України. – 1997. – № 4. – С. 21–25.
33. Жуков Е.Ф. Менеджмент и маркетинг в банках. Учебн. пособие для вузов. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 191 с.
34. Заруба О.Д. Банківський менеджмент та аудит. – К.: Видавництво «Лібра» ТОВ, 1996.– 224 с.
35. Заруба О.Д. Кредитні ризики та їх врахування в банківській практиці // Банківська справа. – 1995. – № 2. – С. 32–38.
36. Заруба О.Д. Фінансовий менеджмент у банках: Навч. посібник. – Товариство "Знання", КОО, 1997. – 172 с.
37. Захаров В.С. Регулирование деятельности коммерческих банков России и их ликвидность // Деньги и кредит. – 1996. – № 9. – С. 28–33.
38. И. Бор М.З., Пятенко В.В. Стратегическое управление банковской деятельностью. – М.: Приор, 1995. – 160 с.

- 39.Иванов В.В. Анализ надежности банка: Практ. пособие. – М.: Русская деловая литература, 1996. – 320 с.
- 40.Иванов Л.Н., Иванов А.Л. Оценка банковской деятельности по материалам бухгалтерской отчетности // Бухгалтерия и банки. –1996. – №1.– С. 18–24.
- 41.Иванов Л.Н., Иванов А.Л. Совершенствование бухгалтерской информации для экспресс–анализа банковской деятельности //Бухгалтерия и банки. –1996.– № 3. – С.32–35.
- 42.Иванова Н.Ю. Инструменты регулирования ликвидности банковской системы // Деньги и кредит. –1996. –№11.– С.44–49.
- 43.Инвесторы за чужой счет // Украинская инвестиционная газета. – 2001.–№9.–С. 9.
- 44.Инстинкт слияния //Украинская инвестиционная газета. – 2000. – № 13.–С. 9–10.
- 45.Исаев Д.В. Резерв на возможные потери по ссудам как инструмент управления кредитными рисками // Деньги и кредит. –1996. –№ 10. – С.15–19.
- 46.Исаичева А. В. К определению ликвидности коммерческого банка // Деньги и кредит. – 1997. – № 2. – С.26–32.
- 47.Казимагомедов А. А. Защита и страхование банковских депозитов в странах Западной Европы // Банковское дело. – 1996. – № 8.– С. 14–19.
- 48.Казимагомедов А.А. Банковские депозиты: Зарубежный опыт. – С–Пб: Изд–во СПбУЭФ, 1996.– 115 с.
- 49.Казимагомедов А.А. Защита и страхование банковских депозитов в странах Восточной Европы //Банковское дело. – 1996. – № 9. – С. 22–26.
- 50.Камионский С.А. Наука и искусство управления современным банком. – М.: Московский ин–т экономики, политики и права, 1995. – 47с.

- 51.Кандибка О.М. Кошторис НБУ: правда і вигадка //Вісник Національного банку України. – 1999. – № 4. – С. 15–16.
- 52.Кандибка О.М. Порядок проведення тендерів фінансово–господарської діяльності банку //Вісник Української академії банківської справи. – 1998. – № 5. – С.53–56.
- 53.Картавцев В., Романенко И., Booz Allen Памятники добрым временам (тенденции развития инфраструктуры финансовых рынков в мире) //Компаньон. – 2000. – № 14. – С. 26–29.
- 54.Киристюк Г.М., Ляховский В.С. Оценка банком кредитоспособности заемщика //Деньги и кредит. – 1993. – № 4. – С. 30–39.
- 55.Кіреєв О.І., Жак О.П. Роль іноземного капіталу у розвитку міжбанківської конкуренції в Україні //Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Збірн.наук.праць Т.9. – Суми: Ініціатива, 2003. – С. 36-41.
- 56.Ковальчук Т. Т., Коваль М. М. Ліквідність комерційних банків. Навчальний посібник. – К.: Знання, КОО, 1996. – 120 с.
- 57.Козлов А.А. О регулировании деятельности банков на финансовом рынке //Деньги и кредит. – 1996. – № 11. – С.21–27.
- 58.Комплексна програма розвитку банківської системи України на 2003-2005 роки. – К.: Національний банк України, 2003. – 25 с.
- 59.Коробов Ю.И. Банковская конкуренция //Деньги и кредит. –1995. – №2. – С.27–32.
- 60.Королев О.Г. О налогообложении прибыли коммерческих банков //Бухгалтерский учет. –1995. – № 9. – С. 19–24.
- 61.Короткое П.А. О некоторых проблемах управления ликвидностью и доходностью банка в современных условиях // Деньги и кредит. – 1996.–№9.– С. 22–27.
- 62.Кравець В.М. Потрібен закон про банківську таємницю //Вісник Національного банку України. – 1999. – № 1. – С. 25–26.

- 63.Кравець В.М. Управління ризиками при проведенні міжбанківських розрахунків на основі платіжних карток //Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Збірник наукових праць. – Суми: Слобожанщина: Ініціатива, 1999. – С. 133–136.
- 64.Кравець В.М., Савченко А.С. Платіжні картки в Україні. – К.: Факт, 1999.– 32 с.
- 65.Кротюк В.Л. Національний банк – центр банківської системи України. – К.: Ін Юре, 2000. – 248 с.
- 66.Кучинський В.А., Улинич А.С. Система управління ресурсами банків. – М.: Экзамен., 2000. – 224 с.
- 67.Ларионова И.В. Реорганизация коммерческих банков. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 368 с.
- 68.Лондонская биржа отказалась от слияния //Киевские ведомости. – 2000, 19 сентября.
- 69.Лэттер Тони. Причины банковских кризисов и управление ими. – Лондон: Банк Англии, 1997. – 47 с.
- 70.Макарець В. До питання про стратегію діяльності комерційного банку //Банківська справа. – 1996. – № 1. – С. 40.
- 71.МакДональд Рональд. Страхование депозитов. – Лондон: Банк Англии, 1996. – 27 с.
- 72.Масленченков Ю. Мониторинг финансового состояния банка // Финансист. –1996.– № 24. – С. 15–20.
- 73.Масленченков Ю. Предварительная оценка надежности эмитента ценных бумаг // Финансист. –1996. – № 25 (166). – С. 16–20.
- 74.Матвієнко В. Потужні банки – міцна держава // Банківська справа. – 1996. –№6. –С. 2–8.
- 75.Матовников М.Ю., Михайлов Л.В., Сычева Л.И., Тимофеев Е.В. Российские банки: 10 лет спустя. – М.: МАК ЦЕНТР, 1998. – 264 с.

- 76.Меджибовська Н.С. Дати кредит – і не збанкрутувати // Вісник Національного банку України. –1996. – № 5. – С. 16–20.
- 77.Меджибовська Н.С. Удосконалення методів прийняття управлінських рішень у банках // Фінанси України. –1997. – № 3. – С. 71–73.
- 78.Межбанковский кредит: дилинговые операции на рынке «коротких денег». – М.: «ПРИНТЛАЙН», 1995. – 208 с.
- 79.Международные валютно–кредитные и финансовые отношения. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 592 с.
- 80.Милюков А. Как укрепить ликвидность банков. //Бюллетень финансовой информации 1996.– № 8 (15). – С. 15–19.
- 81.Мимальченко Ю.В., Кролли Л. О. Риски в международной банковской деятельности // Бухгалтерия и банки. –1996. – № 3. – С. 32–36.
- 82.Мирун Н.И., Герасимович А.М. Банковское обслуживание предприятий и населения. – К.: Национальная академия управления, 1996.–278 с.
- 83.Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. – К.: Основи, 1999. – 963 с.
- 84.Мищенко В.И. Слияние банков как фактор глобализации международных финансов //Россия–Украина: проблемы и возможности научного и экономического сотрудничества. – Сумы: ВВП "Мрія-1" ЛТД: Ініціатива, 2000. – С. 129–139.
- 85.Мищенко В.І. Шаповалов А.В., Юрчук Г.В. Електронний бізнес. – К.: Знання, 2003. – 278 с.
- 86.Мищенко В.І., Вядрова І.В. Проблеми реорганізації та реструктуризації комерційних банків // Банківська справа. – 2001. - № 1. – С. 3-7.
- 87.Мищенко В.І., Салтинський В.В. Проблеми фінансового оздоровлення комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації //Вісник УАБС. – 2001. - № 1(10). – С. 31-35.

88. Міщенко В.І., Шаповалов А.В., Салтинський В.В., Вядрова І.М. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків. – К.: Знання, 2002. – 216 с.
89. Моделирование рынка при тестировании банковских продуктов // Финансист 1996. – №25(166). – С.19–24.
90. Мороз А. Н. Финансовая устойчивость коммерческого банка. – К.: КГЭУ, 1996. – 56 с.
91. Науменкова С.В. Проблемы сбалансированности денежного рынка Украины. – К.: Наукова думка, 1997. – 55 с.
92. Науменкова С.В. Ринок фінансових послуг: основні тенденції розвитку // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 1. – С. 36–43.
93. Науменкова С.В., Андреев А.В., Журавка Ф.О. Фінансовий ринок та інвестиції. – К.: Знання, 2000. – 214 с.
94. Національний банк і грошово-кредитна політика: Підручник/ За ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Мороза та канд. екон. наук, доц. М.Ф. Пуховкіної, – К.: КНЕУ, 1999 – 368 с.
95. Носкова И.Я. Международные валютно-кредитные отношения. – М.: ЮНИТИ, 1995. – 208 с.
96. Носкова И.Я. Финансовые и валютные операции. – М.: ЮНИТИ, 1996. – 175 с.
97. О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан. Указ Президента Республики Казахстан. 7 июля 1998 г. – К., 1999. – 64 с.
98. О несостоятельности (банкротстве) кредитных организаций. Федеральный Закон Российской Федерации 18.09.1998. – М., 1999. – 19 с.
99. О финансовых учреждениях. Закон республики Молдова. – Кишинэу, 21 июля 1995 г., № 550 –XIII.

100. Основы банковского дела. – К.: Киевский государственный экономический университет. Украинская финансово-банковская школа,–1996.–56 с.
101. Основы банковского менеджмента. – М.: ИНФРА – М, 1995. –140 с.
102. Панова Г. С. Анализ финансового состояния коммерческого банка. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 272 с.
103. Пашков А. Н. Оценка качества кредитного портфеля // Бухгалтерия и банки. –1996.–№ 3.– С. 19–23.
104. Пашковская И. В. О будущем проблемных кредитов // Бухгалтерия и банки. –1997. – № 2. – С. 37–40.
105. Пембро М. Международные экономические, валютные и финансовые отношения. – М.: Прогресс, Универс, 1994. – 496 с.
106. Пискулов Д.Ю. Теория и практика валютного дилинга. – М.: ИНФРА, 1996.–224 с.
107. Положення про депозитний сертифікат Національного банку України. – К., 2000. – 24 с.
108. Положення про застосування Національним банком України до банків та інших фінансово-кредитних установ заходів впливу за порушення банківського законодавства. – К., 2000. – 60 с.
109. Положення про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS. – К., 2002. – 25 с.
110. Положення про порядок здійснення Національним банком України з банками операцій репо. – К., 2001. – 14 с.
111. Положення про порядок створення і державної реєстрації банківських об'єднань. – К., 2001. – 24 с.
112. Полфред Д. Основы банковского дела. – М., 1996. – 418 с.
113. Порядок роботи з портфелями фінансових інструментів у вільно конвертованій валюті у Національному банку України. Затверджений

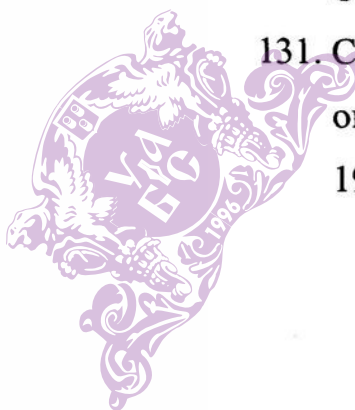

постановою Правління Національного банку України 09.09.1997, № 297. – К.: НБУ, 1997.–11 с.

114. Про банки і банківську діяльність. Закон України № 2121–III від 7 грудня 2000 р. // Фінанси. – 2001. – № 4. – С. 93–119.
115. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом. Закон України, № 784 – XIV, 30 червня 1999 р. //Збірник законодавчих актів про банки і банківську діяльність. – 1999. Вип. 11. – С.3–50.
116. Про Національний банк України. Закон України, № 679 – XIV; 20.05.1999 р. //Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 1999. – № 7. – С. 3–23.
117. Про порядок регулювання і аналіз діяльності комерційних банків. Інструкція № 10 //Збірник нормативних актів Національного банку України за 1997 рік. Частина перша. – Київ, 1998. – С. 26–61.
118. Прозоров Ю., Вальчишен А. Украинские банки – ведущая сила растущего рынка корпоративных облигаций //Банкирь. - № 3. – 2003. – С. 40-41.
119. Ричард Брейли, Стюарт Майерс. Принципы корпоративных финансов. Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 1997. – 1120 с.
120. Российские банки в начале финансовой стабилизации //Финансист. – 1996.–№26.–С. 28–34.
121. Роуз Питер С. Банковский менеджмент. – М.: Дело ЛТД, 1995. – 768 с.
122. Рэдхэд К., Хьюс С. Управление финансовыми рисками. – М.:–ИНФРА.–М, 1996.–288 с.
123. Савченко А., Бондарович Г. ТОПАЗ – основа для побудови інтегрованої платіжної системи України //Вісник Національного банку України. – 1999. – № 3. – С. 11–14.

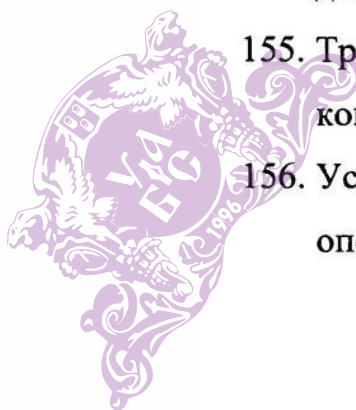
124. Савченко А., Дяченко Б. Національна система масових електронних платежів //Вісник Національного банку України. – 1999. – № 8. – С. 3–12.
125. Савченко А.С. Аналіз ризиків у системах масових електронних платежів //Вісник Української академії банківської справи. – 1999. – 1(6).– С. 70–75.
126. Салтинський В.В. Вдосконалення банківського нагляду та діяльності комерційного банку // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Збірн.наук.праць Т.3. – С. 191–195.
127. Салтинський В.В. Оцінка економічної доцільності злиття комерційних банків //Теорії мікро- макроекономіки. Збірн.наук.праць. Вип.. 5. – К.: академія муніципального управління, 2000. – С. 122-126.
128. Салтинський В.В. Проблеми забезпечення фінансової стабільності комерційних банків // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Збірн.наук.праць. Т. 6. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД: Ініціатива, 2001. – С. 167-170.
129. Салтинський В.В. Проблеми реструктуризації та вдосконалення управління комерційними банками України //Вісник УАБС. – 2000. – № 1(8).–С. 43–48.
130. Салтинський В.В. Проблеми реструктуризації та удосконалення управління комерційними банками України // Проблеми трансформації економіки України. Збірн.наук.праць. Вип.. 2. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського університету, 2000. – С. 86-89.
131. Семенкова Е. В. Управление финансовыми потоками на основе оптимизации соотношения «риск–доход» // Банковские услуги. – 1997.– №1.–С.13–16.

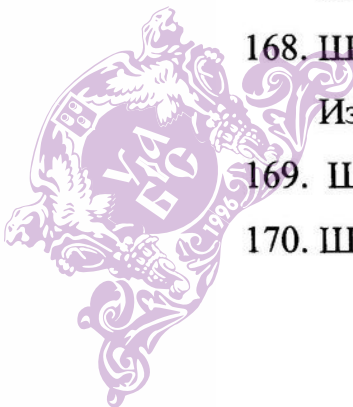
132. Синки Джозеф Мл. Управление финансами в коммерческом банке
Пер. с англ. – М.: Catalaxu, 1994. – 712 с.
133. Сиротина И.А. Кредит под залог: Техника получения. – М.: Приор,
1995.–80 с.
134. Слав'янська Н.Г. Капіталізація комерційних банків України: стан і
перспективи //Банківська справа. – 2002. - № 4. – с. 35-48.
135. Слияние банков //Украинская инвестиционная газета. – 2000. – № 7. –
С. 7–9.
136. Смит Вера. Происхождение центральных банков. – М.: Институт
Национальной Модели Экономки, 1996. – 283 с.
137. Соколинская Н.Э. Структура и качество активов банка // Бухгалтерия
и банки. – 1996. – № 4. – С. 19–23.
138. Солнцев О. Проблемы денежного оборота и банковской системы
//Финансовые рынки. –1997. – № 2. – С. 72–78.
139. Сорос Дж. Алхимия финансов. –М.: ИНФРА–М, 1996. – 416 с.
140. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в
опасности. Пер. с англ. – М.: ИНФРА–М, 1999. – 262 с.
141. Стельмах В.С. Проблемы и перспективы предоставления банковских
услуг на основе информационных технологий // Банківська система
України: теорія і практика становлення. Збірник наукових праць. Т.1.
– Суми: ВВП "Мрія – 1" ЛТД: Ініціатива, 1999. – С. 31–38.
142. Стельмах В.С., Єпіфанов А.О., Гребеник Н.І., Міщенко В.І.
Грошово–кредитна політика в Україні. – К.: Знання, 2000. – 305 с.
143. Стельмах В., Петрик О. Модель монетарного устрою "currency
board": "за" чи "проти" //Вісник Національного банку України. –
2000.–№3.–С. 2–8.
144. Степаненко А. Системна перебудова банківських установ і робота з
проблемними банками // Банківська справа. –1997. – № 1. – С. 15–23.

145. Стратегия развития коммерческого банка. /Под ред. А. С. Маршаловой, Н. А. Кравченко. – Новосибирск: ЭКОР, 1996. – 288 с.
146. Стратегія Національного банку України щодо реструктуризації та реорганізації банків у стані фінансової скрути //Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 1999. Випуск 3. – С. 46–56.
147. Сугоняко О.А. Репутація кожного банку формує імідж всієї банківської системи // Фінанси України. –1996. – № 7. – С. 26–33.
148. Сухов М. И. Некоторые аспекты обеспечения устойчивости банковского сектора // Деньги и кредит. –1996. – № 11. – С.29–34.
149. Тагирбеков К.Р. Опыт развития технологии управления коммерческим банком. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 64 с.
150. Темников В.Ф. Некоторые проблемы организации управления коммерческим банком // Банковское дело, –1996. – № 5. – С. 15–21.
151. Терехов А. П., Поклонский А. А. Привлечение денежных ресурсов под вексель – альтернатива привлечения на рынке межбанковских кредитов //Банковское дело. –1996. – № 5. – С. 28–32.
152. Тігіпко С. Образ головного банкіра в нарукавниках і в окулярах із великими діоптріями – це вже пройдений етап //Дзеркало тижня. 27 грудня 2003 р. – С. 1,8.
153. Тосунян Г.А., Викулин А.Ю. Деньги и власть. Теория разделения властей и проблемы банковской системы. 3–е изд. – М.: Дело, 2000. – 428 с.
154. Трифонов А. Н. К вопросу о банковской ликвидности // Банковское дело.–1996.–№10.–С. 17–20.
155. Трифонов А.Н. Организация текущего управления ликвидностью коммерческого банка// Банковское дело. – 1996. – № 1. – С.28–32.
156. Усоскин В. М. Современный коммерческий банк: управление и операции. – М.: «ВСЕ ДЛЯ ВАС», 1993. – 328 с.

157. Уткин Э.А. Банковский маркетинг. – М.: ИНФРА–М, 1995. – 300 с.
158. Уткин Э.А. Стратегический менеджмент: способы выживания российских банков. – М.: Фонд экономического просвещения, 1996. – 180 с.
159. Файншмидт Е.А. О роли банков в развитии процедуры несостоятельности (банкротства) // Деньги и кредит. – 1996. – № 9. – С. 17–22.
160. Финансовые инвестиции и риск. – К.: Торгово–издательское бюро ВНУ, 1995.–592 с.
161. Финансы. Лучшие компании финансового сектора. ТОП – 100 // Украинская Инвестиционная Газета. - № 18. – 2003. – С. 8-9.
162. Флемінг А. Телліс. Криза банківської системи Латвії. – К., 1996. – 28 с.
163. Черевко Г.В. Стабілізація економіки і банки: досвід ФРН // Фінанси України. – 1996. – № 7. – С. 40–47.
164. Черкасов В. Е. Финансовый анализ в коммерческом банке. – М.: ИНФРА–М, 1995.–272 с.
165. Черкасов В.Е., Плотичина Л.А. Банковские операции: маркетинг, анализ, расчеты: Учебно–практическое пособие. – М.: Метаинформ, 1995.–208 с.
166. Чиненков А.В. Банковские кредиты и способы обеспечения кредитных обязательств // Бухгалтерия и банки. – 1996. – № 4. – С. 16–21.
167. Чиненков А.В. Взаимоотношения банка и клиента в области расчетов //Бухгалтерия и банки. – 1996. – № 1. – С. 28–33.
168. Шекаев В.Н., Ирниязов Б.С. Проектное кредитование. – М.: Издательство АО «Консалтбанкир», 1996. – 120 с.
169. Шелудько В.М. Фінансовий ринок. – К.: Знання, 2002. – 535 с.
170. Шенг Е. Реструктуризація банку. Розділ 2. – К.: Світовий банк, 1996.

171. Шіфман Генрі. Юридичні заходи щодо управління платоспроможністю банків в країнах з перехідною економікою. – К.: Світовий банк, 1999. – С. 14.
172. Шлапак О., Пушкаръов В., Карчева Г. Фінансовий стан, тенденції та проблеми функціонування і розвитку банків у 2002 році //Вісник Національного банку України. – 2003. - № 3. – С. 22-26.
173. Шпиг Ф., Линдер Н., Малюков В. Модель управления структурой портфеля активов и пассивов банка // Финансовые риски. – 1996. – №2(6).–С. 21–24.
174. Шульга Н. П., Гаманкова О.А., Ковганич И. Н. Оценка кредитоспособности клиента. – К.: Институт банкиров банка «Украина», 1995. – 59 с.
175. Шумская Т. Б. К вопросу о методологии оценки финансового состояния банков в Российской Федерации // Бухгалтерия и банки. – 1997.–№1.– С.33–38.
176. Ющенко В., Лисицький В. Гроші: розвиток попиту та пропозиції в Україні. – К.: Скарби, 2000. – 336 с.
177. Ющенко В.А., Міщенко В.І. Валютне регулювання . – К.: Знання, 1999.–359 с
178. Ющенко В.А., Міщенко В.І. Управління валютними ризиками. – К.: Знання, 1998. – 444 с.
179. Ющенко В.А., Савченко А.С., Цокол С.Л., Новак І.М., Страхарчук В.П. Платіжні системи. – К.: Либідь, 1998. – 416 с.
180. Якунин В. Последствия нового кризиса банков могут оказаться серьезнее //Бюллетень финансовой информации. –1996. – №8 (15). – С. 24–29.
181. Ярошенко Т. Как живешь, проблемный банк? //Финансовая консультация. – 1998. – № 5. – С. 7–11.

182. Abrahamsen Martin A. Cooperative Business Enterprise. – USA, New York; McGraw–Hill Book Company, 1997. – 236 p.
183. Andreas Furche, Graham Wrightson. Computer Money: a systematic over–view of electronic payment systems. – Department of Computer Science, The University of Newcastle. Australia, 1996.
184. Anthony Sounders. Financial Institutions Management. – Department of Computer Science, The University of Newcastle. Australia, 1997. –742 p.
185. Berger A., Demsetz R., Strahan Ph. The Consolidation of the Financial Services industry: Causes, Consequences and Implication for the Future. Federal Reserve Board, Washington, 1999.
186. Clearing Arrangements for Exchange–Traded Derivatives. – Bank for International Settlements. Basle, March, 1997.
187. Cohen B.J. "Electronic Money: New Day or False Dawn?" International Studies Association Working Papers. 2000. March. <http://www.polsci.csb.edu/faculty/cohen/working/emoney.html>
188. David Sheppard, Payment Systems: handbooks in central banking No.8 – Bank of England, 1996.
189. David S. Kidwell, Richard L. Peterson, David W. Blackwell. Financial Institutions, markets and money. – Filene Research Institute. Medison, Wisconsin, USA, 1998 – 766 p.
190. Encyclopedia of the New Economy ,WIRED May, 1998, <http://www.hotwired.com/special/ene/>
191. Erik Brynjolfsson, Shinkyu Yang. Information Technology and Productivity: A Review of the Literature, February 1996, MIT Sloan School of Management, Cambridge, Massachusetts. <http://ccs.mit.edu/CCSWP202/index.html>
192. First Progress Report on the TARGET Project / by the Working Group on EU Payment Systems. European Monetary Institute, August, 1996.

193. Friedman B.M. "The Future of Monetary Policy: the Central Bank as an Army With Only a Signal Corps?" International Finance. 1999. November. Vol. 2. Issue 3., <http://papers-nberg9.org/papers/w7420>
194. FNC Resolution: Definition of "Internet". 10/24/95. http://www.itrd.gov/fnc/Internet_res.html
195. Implications for Central Banks of the Development of Electronic money. - Bank for International Settlements. Basle, March, 1997.
196. Issing O. "New Technologies in Payments – A Challenge to Monetary Policy". European Central Bank. Press Division. 2000.
197. J. Bradford De Long, A. Michael Froomkin, The Next Economy. April 1997, <http://www.law.miami.edu/~froomkin/articles/newecon.htm>
198. Kevin Kelly, New Rules for the New Economy, WIRED September, 1997, <http://www.wired.com/wired/5.09/newrules.html>
199. King M.A. "Challenges for Monetary Policy: New and Old". Bank of England Quarterly Bulletin. 1999. N 39 (4)/November. <http://www.kc.frb.org/publicat/sympos/1999/sym99prg.htm>
200. Payment Systems in Central & Eastern Europe and CIS– Conference documentation. – IBC UK Conferences Ltd Prague, June, 1996.
201. Payment Systems in Central & Eastern Europe and CIS Conference documentation. – IBC UK Conferences Ltd London, September, 1997.
202. Payment Systems in the European Union Statistical data – European Monetary Institute, January, 1997.
203. Real Time Gross Settlement. A Roadmap from Concept to Working Reality – IBC/Logica Workshop. London, September, 1997.
204. Real–Time Gross Settlement Systems – Bank for International Settlements. Basle. March. 1997.
205. Stanley G. Eakings Financial Markets and Institutions. – England, Marylin White and Associates, 1997. – 697 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

“Вага” ризику для окремих складових балансових і позабалансових активів комерційних банків відповідно до Базельського комітету

Вид активу	Коефіцієнт ваги
I. Балансові активи	
1.1. Готівка в касі, включаючи іноземну валюту; суми резервів у центральному банку; зобов'язання уряду або його агентів терміном до 90 днів.	0,0
1.2. Зобов'язання уряду понад 90 днів; цінні папери, гарантовані урядом і його агентами, позики та інші активи, забезпечені державними облігаціями.	0,1
1.3. Претензії до депозитних установ-резидентів; претензії до іноземних банків терміном до одного року; касові активи в процесі інкасації.	0,2
1.4. Зобов'язання органів місцевої влади, зобов'язання, забезпечені закладними під житло.	0,5
1.5. Всі види позик приватним підприємцям і приватним позичальникам; претензії до іноземних банків терміном понад 1 рік; інвестиції в будівлі, обладнання інші види основного капіталу; зобов'язання, забезпечені закладними під заставу комерційних будівель; інвестиції в неконсолідовані дочірні компанії, спільні підприємства або асоційовані фірми.	1,0
II. Позабалансові активи	
2.1. Короткострокові зобов'язання банку за угодами (відзивні документарні активи, що мають товарне забезпечення терміном до одного року).	0,0
2.2. Зобов'язання банку за угодами терміном понад один рік.	0,2
2.3. Умовні зобов'язання банку за конкретними угодами (деякі види облігацій, варанти, акредитиви “стенд-бай”); відновлювані операції на умовах андеррайтинг.	0,5
2.4. Прямі субститути кредитних угод (включаючи загальні акредитиви “стенд-бай”, не пов'язані з конкретними операціями, та банківські акцепти); угоди на продаж цінних паперів зі зворотнім викупом і продаж активів на себе, де кредитний ризик зберігається за банком; форвардні операції, частково сплачені акції та інші види цінних паперів.	1,0

Додаток Б

Таблиця розрахунку збільшення статутного капіталу комерційного банку за станом на 01.01.2004 р.

(у грн.)

№ з/п	Назва акціонера (учасника)	Зареєстрований статутний капітал		Зміни до зареєстрованого статутного капіталу				Збільшення статутного капіталу				Усього		
		фактично сплачено	питома вага, %	випу-лено банком	випу-лено в банку	переу-ступлення (продаж)	№ доку-мента, дата	оголо-шено	фактич-но спла-чено	у т.ч. за рахунок дивиден-дів	№ доку-мента, дата	фактично сплачено	питома вага, %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Усього за юридич-ними особами													
	Усього за фізичними особами													
	Усього													

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Додаток В

Схема графіку реалізації заходів щодо перспектив розвитку капітальної бази банку (програма капіталізації) на січень-червень 2004 р.

№ з/п	Період	Фактичний капітал банку	Прогнозний розмір капіталу	Збільшення фондів, резервів, сформованих за рахунок прибутку, нерозподіленого прибутку та собівартості		Інші джерела (перевішення доходів над видатками, емісійні різниці)		Додаткові внески до зареєстрованого статутного капіталу за рахунками			Здійснення операцій за рахунком 5002 (+/-) (власні акції)		Залучення коштів на умовах субординованого боргу до капіталу банку		Заресстрований статутний капітал (залишок рахунку (5000))		Зменшення імовілізованих коптів на капіталі вклядення (рах. 4300-4309 + 4310)		Зменшення суми відвернень		Зменшення суми недосформованих резервів за активними операціями банку		Внески за незаресстрованим статутним капіталом (залишок рахунку 3630)			
				план	факт	план	факт	5003	5001	5003	5001	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт						
1	2																									
1	на 01.01.2004		4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25		
	за січень		x	x		x		x	x			x		x		x		x		x		x				
3	Усього на 01.02.2004	x				x		x	x			x		x		x		x		x		x				
4	за лютий																									
5	Усього (ряд. 2 + 4)																									
16	за червень																									
17	Усього на 01.08.2003	x				x		x	x			x		x		x		x		x		x				

Додаток Г

Характеристика емісій облігацій комерційних банків в 2003 р.

Назва банку	Загальна сума емісії, тис.грн.	Серія	Кількість облігацій у серії	Номинал, грн.	Дата емісії	Дата погашення	Доходність, %
1. АПББ "Аваль"	80000	A	80000	1000	21.07.2003	17.01.2005	12,0
2. ВАТ "Кредитпромбанк"	27000	B	13500	1000	27.05.2003	22.08.2005	15,0
		A	13500	1000	27.05.2003	22.05.2006	15,0
		A	5000	1000	22.04.2003	20.01.2004	11,0
3. АТ "Кредит Банк" (Україна)	25000	B	10000	1000	22.04.2003	20.04.2004	12,0
		C	10000	1000	22.04.2003	19.10.2004	14,0
		A	17500	1000	25.02.2003	25.01.2005	12,0
4. АКБ Укрсоцбанк	17500	A	17500	1000	25.02.2003	25.01.2005	12,0
5. АКБ "Форум"	15000	A	150000	100	30.06.2003	30.06.2006	н/д
6. КБ "Надра"	13500	A	13500	1000	20.05.2003	20.05.2004	13,5
7. КБ НРБ-Україна	13013	A	13013	1000	24.02.2003	22.02.2005	89
8. АКБ "Райффайзенбанк Україна"	13000	A	13000	1000	21.02.2003	21.08.2003	13,0
9. ЗАТ "Мікрофінансовий банк"	11900	C	5900	1000	21.07.2003	20.07.2005	14,0
		B	3000	1000	20.06.2003	20.06.2005	14,0
		A	3000	1000	20.05.2003	19.05.2005	14,0
10. ЗАТ "Донгорбанк"	10000	A	700	10000	17.07.2003	17.04.2004	12,0
		B	300	10000	17.07.2003	17.01.2005	12,5
11. КБ "Хрещатик"	10000	C	10000	1000	15.07.2003	14.03.2005	15,0
12. АКБ "Інтербанк"	7500	A	7500	1000	23.05.2003	20.05.2006	14,0
13. АБ "Київська Русь"	5000	A	5000	1000	21.07.2003	21.07.2005	15,0
14. ВАТ Електрон Банк	5000	A	50	100000	22.07.2003	20.07.2004	14,0
15. АКБ "Меркурій"	4875	A	4875	1000	03.06.2003	03.06.2004	15,0